

T.C.
BİLECİK ŞEYH EDEBALI ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
BANKACILIK VE FİNANS ANABİLİM DALI
BANKACILIK VE SİGORTACILIK PROGRAMI

YÜKSELEN EKONOMİLERDE FİNANSAL SEKTÖRÜN YAPISAL ANALİZİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TANSU TOPUZOĞLU

TEZ DANIŞMANI
PROF. DR. FARUK AKIN

BİLECİK, 2022

10214836

T.C.
BİLECİK ŞEYH EDEBALI ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
BANKACILIK VE FİNANS ANABİLİM DALI
BANKACILIK VE SİGORTACILIK PROGRAMI

YÜKSELEN EKONOMİLERDE FİNANSAL SEKTÖRÜN YAPISAL ANALİZİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TANSU TOPUZOĞLU

TEZ DANIŞMANI
PROF. DR. FARUK AKIN

BİLECİK, 2022

10214836

BEYAN

‘Yükselen Ekonomilerde Finansal Sektörün Yapısal Analizi’ adlı yüksek lisans tezi hazırlık ve yazımı sırasında bilimsel araştırma ve etik kurallarına uyduğumu, başkalarının eserlerinden yararlandığım bölümlerde bilimsel kurallara uygun olarak atıfta bulunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, tezin herhangi bir kısmının Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi veya başka bir üniversitede başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını, aksinin tespit edileceği muhtemel durumlarda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Bu çalışmanın, Bilimsel Araştırma Projeleri (BAP), TÜBİTAK veya benzeri kuruluşlarca desteklenmesi durumunda; projenin ve destekleyen kurumun adı proje numarası ile birlikte, ETİK KURUL onayı alınması durumunda ise ETİK KURUL tarih karar ve sayı bilgilerinin beyan edilmesi gerekmektedir.			
DESTEK ALINMIŞTIR		DESTEK ALINMAMIŞTIR	X
Destek alındı ise;			
Destekleyen kurum;			
Desteğin Türü		Proje Numarası	
1- BAP (Bilimsel Araştırma Projesi)			
2- TÜBİTAK			
Diğer;.....			
ETİK KURUL onayı var ise;			
ETİK KURUL karar tarih/sayı:		/.....	

Tansu Topuzoğlu

15/02/2022

İmza

ÖN SÖZ

Tez çalışmamda yardımlarını ve desteğini esirgemeyen danışman hocam Prof. Dr. Sayın Faruk AKIN' a teşekkürlerimi ve saygılarımı sunarım. Ayrıca lisans ve yüksek lisans eğitimim boyunca destekleri ve emekleri için tüm hocalarıma teşekkürü bir borç bilirim. Eğitim ve öğrenim hayatım yanımda olan, desteğini esirgemeyen bu günlere ulaşmamda üzerimde emeği olan başta annem, babam, halam ve aileme de teşekkürü bir borç bilerek şükranlarımı sunarım.

Tansu TOPUZOĞLU

15/02/2022

ÖZET

YÜKSELEN EKONOMİLERDE FİNANSAL SEKTÖRÜN YAPISAL ANALİZİ

Yükselen ekonomiler, son yıllarda ekonomisinde hızlı bir büyümenin görüldüğü gelişmekte olan ülkelerden oluşmaktadır. Küreselleşmenin etkileriyle dışa açılan yükselen ekonomiler, pazar hacmi ve hammadde bolluğu ile gelişmiş ülkeleri kendine çekmiş ve dünya pazarında yerini almıştır. Yatırımcılar risklerini bölmek ve gelişmiş piyasalara oranla daha fazla kâr sağlayabilmek için yükselen ekonomi pazarlarına yönelmiştir. Oluşan bu yeni pazarlarda, daha fazla kâr sağlamak isteyen yatırımcıların, yatırım alışkanlıkları bu ülkelerin ekonomilerindeki dalgalanmalardan etkilenmektedir. Ayrıca bu ekonomiler fazla kırılgan bir yapıya sahip oldukları için yatırımcıların piyasadan ani çıkış ve girişlerine de aşırı duyarlıdır. Yükselen ekonomilerde oluşan dalgalanmalar, serbestleşme ile küresel bir etki yaratmaktadır.

Bu çalışmanın amacı Morgan Stanley Capital International (MSCI)'ın yayınladığı Yükselen Piyasalar Endeksinde yer alan, yükselen ekonomiler arasından seçilmiş dört ülkenin (Brezilya, Çin, Hindistan, Rusya) ve Türkiye'nin (BRIC-T) 2007-2020 döneminde finansal sektörlerinin gelişimini analiz etmektir. Analiz yapılırken bankacılık sektörü göstergeleri, sigortacılık sektörü göstergeleri ve sermaye piyasası göstergeleri incelenmiştir. Bu amaç doğrultusunda çalışmanın birinci bölümünde, finansal sistem ve finansal piyasalar hakkında bilgi verilmiştir. İkinci bölümde, yükselen ekonomiler, yükselen ekonomilerin sınıflandırılması ve seçilmiş yükselen ekonomilerin temel özellikleri ele alınmıştır. Üçüncü bölümde ise seçilmiş yükselen ekonomilerin bankacılık, sigortacılık ve sermaye piyasası analizi yapılarak, finansal sektörün gelişimi yorumlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yükselen Ekonomiler, Finans, Banka, Sigorta, Sermaye Piyasası

ABSTRACT

STRUCTURAL ANALYSIS OF THE FINANCIAL SECTOR IN EMERGING ECONOMIES

Emerging economies consist of developing countries where rapid economic growth has been observed in recent years. Emerging economies that opened outwards with the effects of globalization attracted developed countries with their market volume and abundance of raw materials and took their place in the world market. Investors have turned to emerging economy markets in order to divide their risks and to generate more profits compared to developed markets. In these new markets, the investment habits of investors who want to make more profit are affected by the fluctuations in the economies of these countries. In addition, since these economies have a very fragile structure, they are also extremely sensitive to the sudden exit and entry of investors from the market. Fluctuations in emerging economies create a global impact with liberalization.

The aim of this study is to develop the financial sectors of four countries (Brazil, China, India, Russia) and Turkey (BRIC-T) selected among emerging economies in the Emerging Markets Index published by Morgan Stanley Capital International (MSCI) in the 2007-2020 period is to analyze. While analyzing, banking sector indicators, insurance sector indicators and capital market indicators were examined. For this purpose, in the first part of the study, information is given about the financial system and financial markets. In the second part, emerging economies, classification of emerging economies and basic characteristics of selected emerging economies are discussed. In the third part, the development of the financial sector is interpreted by making banking, insurance and capital market analysis of selected emerging economies.

Keywords: Emerging Economies, Finance, Bank, Insurance, Capital Markets

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	i
ÖZET	ii
ABSTRACT	iii
İÇİNDEKİLER	iv
KISALTMALAR LİSTESİ	x
TABLolar LİSTESİ	xi
ŞEKİLLER LİSTESİ	xii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM FİNANSAL SİSTEM

1.1. Finans ve Finansal Sistem	3
1.1.1. Finans Kavramı	3
1.1.2. Finansal Sistem ve Bölümleri	3
1.1.3. Finansal Sistemin Türleri	6
1.1.3.1. Banka Temelli Finansal Sistem	6
1.1.3.2. Piyasa Temelli Finansal Sistem	6
1.2. Finansal Aracı Kurumlar	7
1.2.1. Finansal Kurumların Tanımı ve Fonksiyonları	7
1.2.2. Finansal Kurumlar	8
1.2.2.1. Para Yaratın Finansal Kurumlar	8
1.2.2.2. Para Yaratmayan Finansal Kurumlar	9
1.3. Finansal Araçlar ve Sınıflandırılması	11
1.3.1. Para Piyasası Araçları	11
1.3.1.1. Bono	11
1.3.1.2. Repo ve Ters Repo	12

1.3.1.3. Satıcı Kredileri	12
1.3.1.4. Ticari Banka Kredileri	13
1.3.1.5. Varlığa Dayalı Menkul Kıymetler	14
1.3.1.6. Banka Mevduatı	14
1.3.1.7. Mevduat Sertifikası	14
1.3.1.8. Ticaret Senetleri	14
1.3.2. Sermaye Piyasası Araçları	14
1.3.2.1. Hisse Senedi	15
1.3.2.2. Tahvil	15
1.3.2.3. Varantlar	15
1.3.2.4. Ortaklık Varantları	16
1.3.2.5. Kira Sertifikası	16
1.3.2.6. Gayrimenkul Sertifikası	16
1.3.2.7. Gelir Ortaklığı Senetleri	16
1.3.2.8. Yabancı Sermaye Piyasası Araçları	17
1.3.2.9. Depo Sertifikaları	17
1.3.3. Vadeli Piyasa Araçları	17
1.3.3.1. Forward Sözleşmeleri	17
1.3.3.2. Future Sözleşmeleri	18
1.3.3.3. Opsiyon Sözleşmeleri	18
1.3.3.4. Swap Sözleşmeleri	18
1.4. Finansal Piyasalar	19
1.4.1. Finansal Piyasaların Fonksiyonları	20
1.5. Finansal Piyasaların Sınıflandırılması	21
1.5.1. Alım Satıma Göre Piyasalar	21
1.5.2. Alım Satımın Yapıldığı Yere Göre Piyasalar	22

1.5.3. Vade Uzunluğuna Göre Finansal Piyasalar	22
1.5.4. Alım Satım ve deme Yapılmasına Göre Piyasalar	23
1.5.5. Türüne Göre Piyasalar	24
1.6. Uluslararası Sistemde Finansal Piyasaların Sınıflandırılması	24
1.6.1. Döviz Piyasası	24
1.6.2. Euro Currency (Euro-Para) Piyasası	25
1.6.3. Euro Kredi Piyasası	25
1.6.4. Euro Bond Piyasası	25
1.6.5. Uluslararası Menkul Kıymet Borsaları	26
1.7. Finansal Piyasalarda Küreselleşme	26

İKİNCİ BÖLÜM

YÜKSELEN EKONOMİLER

2.1. Yükselen Ekonomiler	29
2.1.1. Yükselen Ekonomilerin Temel Özellikleri	30
2.1.1.1. Ekonomik Yapı	30
2.1.1.2. Yüksek Risk	31
2.1.1.3. Siyasi Yapı	31
2.1.1.4. Sosyal Yapı	32
2.1.2. Yükselen Ekonomiler ile Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ekonomilerin İlişkisi	33
2.1.3. Yükselen Ekonomilerin Karşılaştığı Olumsuzluklar	35
2.1.4. Yükselen Ekonomilerin Sınıflandırılması	36
2.1.5.1. IMF'in Yükselen Ekonomiler Sınıflandırması	37
2.1.5.2. MSCI'nın Yükselen Ekonomiler Sınıflandırması	38
2.1.5.3. S&P'un Yükselen Ekonomiler Sınıflandırması	38
2.1.5.4. FTSE'nin Yükselen Ekonomiler Sınıflandırması	39
2.1.5.5. EMGP'nin Yükselen Ekonomiler Sınıflandırması	39

2.2. Seçilmiş Yükselen Ekonomiler	40
2.2.1. Brezilya	40
2.2.2. Çin	42
2.2.3. Hindistan	44
2.2.4. Rusya	45
2.2.5. Türkiye	47
2.3. Seçilmiş Yükselen Ekonomilerin Makro Ekonomik Performansı	49
2.3.1. Gayrisafi Yurt İçi Hasıla (GSYH)	49
2.3.2. Kişi Başına Düşen Gelir	51
2.3.3. Ekonomik Büyüme	53
2.3.4. Enflasyon	55
2.3.5. İşsizlik	57
2.3.6. Dış Denge ve İç Denge	59
2.3.6.1. Cari Denge/ GSYH	60
2.3.6.2. Bütçe Dengesi/ GSYH	61
2.4. Seçilmiş Yükselen Ekonomilerde Finansal Krizler	62
2.4.1. Brezilya	62
2.4.2. Çin	63
2.4.3. Hindistan	65
2.4.4. Rusya	65
2.4.5. Türkiye	67

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YÜKSELEN EKONOMİLERDE FİNANSAL SEKTÖRÜN YAPISAL ANALİZİ

3.1. Amaç	70
3.2. Yöntem	70

3.3. Literatür Taraması	71
3.4. Seçilmiş Yükselen Ekonomilerde Bankacılık Sektörünün Yapısal Analizi	75
3.4.1. Temel Büyüklük Göstergeleri	75
3.4.1.1. Banka Sayısı	75
3.4.1.2. Şube Sayısı	77
3.4.2. Performans Göstergeleri	78
3.4.2.1. Aktif Kârlılığı (ROA)	79
3.4.2.2. Özkaynak Kârlılığı (ROE)	80
3.4.3. Risk Göstergeleri	82
3.4.3.1. Sermaye Yeterlilik Rasyosu	82
3.4.3.2. Takipteki Krediler	84
3.5. Seçilmiş Yükselen Ekonomilerde Sigortacılık Sektörünün Yapısal Analizi	85
3.5.1. Toplam Prim Üretimi	85
3.5.2. Hayat Branşı Prim Üretimi	87
3.5.3. Hayat Dışı Branşı Prim Üretimi	88
3.5.4. Kişi Başına Düşen Prim Üretimi	90
3.5.5. Toplam Primler / GSYH	91
3.5.6. Reel Prim Büyümesi	93
3.6. Seçilmiş Yükselen Ekonomilerde Sermaye Piyasasının Yapısal Analizi	94
3.6.1. Borsaya Kote Şirket Sayısı	94
3.6.2. Borsaya Kote Şirketlerin Piyasa Değeri	96
3.6.3. Hisse Senedi Piyasa Değeri	97
3.6.4. Borsa Devir Hızı	99
3.6.5. Hisse Senedi Piyasa Değeri / GSYH	100
SONUÇ	102
KAYNAKÇA	109

KISALTMALAR LİSTESİ

BDDK: Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu

BM: Birleşmiş Milletler

BRICS: Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin ve Güney Afrika Ekonomi Birliği

DTÖ: Dünya Ticaret Örgütü

EMGP: Emerging Markets Global Players

FTSE: Financial Times Stock Exchange

G – 20: Group of 20 (Grup 20)

GSMH: Gayri Safi Milli Hasıla

GSYH: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla

IMF: International Monetary Fund (Uluslararası Para Fonu)

KİT: Kamu İktisadi Teşebbüsü

MERCOSUR: Mercado Común del Sur-Southern Common Market

MSCI: Morgan Stanley Capital International

OECD: Observatory of Economic Complexity

OECD: Organisation for Economic Co-operation and Development

S&P: Standard & Poor's

TÜİK: Türkiye İstatistik Kurumu

VDMK: Varlığa Dayalı Menkul Kıymet

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 2.1. GSYH (Milyar USD)	50
Tablo 2.2. Kişi Başına Düşen Milli Gelir (USD)	52
Tablo 2.3. Büyüme Oranı (%)	54
Tablo 2.4. Enflasyon Oranı (%)	56
Tablo 2.5. İşsizlik Oranı (%)	58
Tablo 2.6. Cari Denge / GSYH (%)	60
Tablo 2.7. Bütçe Dengesi / GSYH (%)	61
Tablo 3.1. Mevduat Banka Sayısı (Adet)	76
Tablo 3.2. Mevduat Bankaları Şube Sayısı (Adet)	78
Tablo 3.3. Aktif Kârlılığı (%)	80
Tablo 3.4. Özkaynak Kârlılığı (%)	81
Tablo 3.5. Sermaye Yeterliliği Rasyosu (%)	83
Tablo 3.6. Takipteki Krediler/Toplam Brüt Krediler (%)	85
Tablo 3.7. Toplam Prim Üretimi (Milyon USD).....	86
Tablo 3.8. Hayat Branşı Prim Üretimi (Milyon USD)	88
Tablo 3.9. Hayat Dışı Branşı Prim Üretimi (Milyon USD)	89
Tablo 3.10. Kişi Başına Düşen Prim Üretimi (USD)	90
Tablo 3.11. Toplam Primler / GSYH Oranı (%)	92
Tablo 3.12. Reel Prim Büyümesi (%)	93
Tablo 3.13. Borsaya Kote Şirket Sayısı(Adet)	96
Tablo 3.14. Borsaya Kote Şirketlerin Piyasa Değeri (Milyar USD)	97
Tablo 3.15. Hisse Senedi Piyasa Değeri (Milyar USD)	98
Tablo 3.16. Borsa Devir Hızı (İşlem Değeri/Kapitalizasyon) (%)	99
Tablo 3.17. Hisse Senedi Piyasa Değeri / GSYH Oranı (%)	101

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1.1. Finansal Sistem	4
Şekil 3.1. Finansal Sektör Göstergeleri	71

GİRİŞ

Ülkeler ekonomilerindeki gelişmişlik seviyelerine göre gelişmiş, gelişmekte olan ve gelişmemiş ülkeler olarak üç sınıfta gruplandırılmaktadır. Gelişmiş ülkelerin ekonomik ve finansal göstergeleri genel olarak iyi durumdayken, gelişmemiş bir ülkede bu göstergeler kötü durumdadır. Gelişmiş ülkelerde refah seviyesi yüksek, gelir dağılımı adaletli, sağlık-eğitim hizmetleri gelişmiş, teknoloji gelişmiş ve doğum-ölüm oranları dengeliyken; gelişmemiş ülkelerde bu göstergeler tersini göstermektedir. Gelişmekte olan ülkeler ise gelişmiş ülkelere daha yakın fakat tüm göstergeleri iyi durumda ya da dengede olmayan, iç ve dış şoklardan çabuk etkilenen daha kırılgan bir yapıya sahiptirler.

Gelişmekte olan ülkeler içinde, diğer ülkelere oranla daha hızlı büyüme gösteren ülke grubuna ise 'yükselen ekonomiler' denilmektedir. Yükselen ekonomilerin en önemli özellikleri yeni pazarlar olması, kırılgan olmaları ve kendi içlerinde sağlam örgütlenme yapılarının bulunmasıdır. Bu örgütler içinde bulunan üyeler, ülkeler arası ticaret ve yatırım konularında birbirini desteklemektedir. BRICS bilinen en önemli örgütlenmelerden biridir.

Küreselleşme ile dünyanın yeni bir oluşum içine girmesi ekonomi ve finansal sektörlerde serbestleşmeye neden olmuştur. Küreselleşme sonrası dünya ticaret hacminde ve sermaye akışında artış ortaya çıkmıştır. Ülkelerin dışa açılma politikalarıyla bir ekonomide ortaya çıkan olumlu ya da olumsuz dalgalanmalar tüm dünyayı etkisi altında bırakmaya başlamıştır. Gelişmekte olan ülkeler ise yeni pazarlar olarak piyasaya tutunmaya çalışan yatırımcılar için birer fırsat haline gelmiştir. Bu yeni pazarlar, yeni dünyada dengeleri değiştirmiş ve daha karmaşık etkiler ortaya çıkarmıştır.

1990'lı yıllardan sonra gelişmekte olan ülkeler, yoğun talep gören pazarlar haline gelmiştir. Gelişmiş ülke pazarlarında yeterli pazar payını yakalayamayan, risklerini bölmek ve karını arttırmak isteyen yatırımcılar gelişmekte olan ülkelerin pazarlarına yönelmeye başlamışlardır. 'Yükselen piyasalar', 'yükselen ekonomiler' ya da 'yükselen pazarlar' adı verilen bu ekonomiler hızlı büyümelerine rağmen kırılgan bir yapıya sahiptirler. Bu ekonomiler, piyasalardaki giriş çıkışın serbest olmasından dolayı herhangi bir dalgalanma ile dünyadaki birçok piyasayı etkilemektedir.

Yükselen ekonomilerin kırılganlığının yanında makroekonomik ya da finansal göstergelerinin stabil olmadığını görmektedir. Küreselleşme ile bu ekonomilere hareketlilik gelmesinin GSYH'lerini önemli oranda yükseltmesinin yanında bu hareketlilik ekonomide gelir

adaletsizliğini de arttırmaktadır. Ayrıca ekonomiyi dış yatırımlara bağımlı bir hale getirmektedir bu durum kırılganlığı tetikleyici bir unsurdur.

Bu çalışmada dünya sermaye ve ticaret hacmini derinden etkileyen Yükselen ekonomilerin finansal sektörünün yapısal analizi amaçlanmıştır. Morgan Stanley Capital International (MSCI)'ın yayınladığı Yükselen Piyasalar endeksinde yer alan ülkeler arasından, seçilmiş dört ülke (Brezilya, Çin, Hindistan ve Rusya) ve Türkiye'nin finansal sektörü yapısal olarak analiz edilmiştir. Seçilmiş olan ülkelere Brezilya, Çin, Hindistan ve Rusya aynı zamanda BRICS ve G-20 üyesi ülkelerdir. Türkiye ise G-20'ye üye bir ülkedir. Bu ülkeler hızlı gelişen ve gelecek yıllarda dünyaya yön vermesi beklenen ekonomilerdir.

Çalışmanın birinci bölümünde, finans, finansal sistem, finansal piyasalar gibi temel kavramlara değinilmiş ve finansal sektörün temel unsurlarından bahsedilmiştir. İkinci bölümünde, yükselen ekonomilerin temel özellikleri, karşılaştıkları sorunlar ve yükselen ekonomilerin sınıflandırılmasından bahsedilmiştir. Çalışmada ayrıca seçilmiş yükselen ekonomilerin makroekonomik performansları ortaya konulmuştur. Seçilmiş yükselen ekonomilerin makroekonomik performansları; GSYH, kişi başına düşen gelir, büyüme performansı, enflasyon performansı, istihdam performansı, dış denge ve iç denge performansı olarak yedi ayrı bölümde ayrı ayrı karşılaştırılarak analiz edilmiş ve yorumlanmıştır. Üçüncü bölümde ise, seçilmiş yükselen ekonomilerin finansal sektörleri yapısal olarak analiz edilmiştir. 2007-2020 döneminde seçilmiş yükselen piyasa ekonomilerinde bankacılık sektörünün gelişimi; temel büyüklük göstergeleri(banka sayısı ve şube sayısı), performans göstergeleri (aktif kârlılığı ve özkaynak kârlılığı), risk göstergeleri (sermaye yeterlilik rasyosu ve takipteki krediler oranı) ile analiz edilmiştir. Sigortacılık sektörünün gelişimini analiz edebilmek için; toplam sigorta prim üretimi, hayat branşı prim üretimi, hayat dışı branşı prim üretimi, kişi başına düşen prim üretimi, toplam primler /GSYH oranı ve reel prim üretimi incelenmiştir. Sermaye piyasası gelişimini analiz edebilmek için ise; borsaya kote şirket sayısı, borsaya kote şirketlerin piyasa değeri, hisse senedi piyasa değeri, borsa devir hızı, hisse senedi piyasa değeri / GSYH oranı incelenmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

FİNANSAL SİSTEM

1.1. Finans ve Finansal Sistem

1.1.1. Finans Kavramı

Finans hem işletmeye hem de iktisada konu olan bir disiplindir. İlk zamanlar iktisadın alt dalı olan finans, teknoloji ve sanayinin gelişmesiyle işletme bilim dalına da konu olmuştur. 20.yy’ da ise piyasa ekonomilerinin gelişmesi, şirketlerin faaliyet alanlarının genişlemesi, küreselleşme hareketleri ve sermaye piyasalarının faaliyetlerinin artması gibi nedenlerle finansın inceleme alanı artmış ve finans tamamen ayrı bir bilim dalı olmuştur.

Finans en dar anlamda, kişilerin ya da kurumların fayda sağlayabildiği paralar, fonlar, sermayeler ve bunların en etkin şekilde kullanılması olarak tanımlanabilir. Finans, ihtiyaç olan fonların ya da sermayenin etkin ve uygun koşullar içinde kullanılmasıdır (Kaygusuz, 2012: 1). Finans; işletmelerin ihtiyaç duyduğu fon kaynağını sağlamak için yönetimin başvurduğu ve yöneldiği her türlü kaynak, planlama, proje finansı oluşturmaktadır. Bu geleneksel anlayışların dışında bakmak gerekirse günümüz anlayışıyla finans, herhangi bir kurum veya işletmenin piyasa değerini maksimum seviyeye çıkarmak ya da kişilerin karını maksimize etmek amacıyla planlanan ve uygulamaya koyulan her türlü yönetici kararları ‘finans’ kelimesini karşılamaktadır (İçke, 2021: 20).

Finansın kendi içinde bireysel finans, işletme finansı ve kamu finansı olmak üzere üç dalı bulunmaktadır. Ekonomide maddi kaynaklar kıt kaynak sayıldığını biliyoruz. Bireysel finans da ise bir bireyin ya da ailenin kıt kaynaklarını en verimli şekilde kullanmasını, risklere ve belirsizliklere karşı bu kaynaklarını nasıl koruyacağı ile ilgilenen finans dalıdır. İşletme finansı, bir işletmenin kar ve risk dengesini sağlarken, gelirini ve piyasa değerini maksimum seviyeye nasıl çıkarılacağı ile ilgilenen finans dalıdır. Kamu finansı ise devlet ve kamu kuruluşlarının gelir giderlerini inceleyerek, bu harcamaların belli bir dengede ilerlemesini sağlayacak politika ve yöntemlerle ilgilenen finans dalıdır (Eğilmez, 2013).

1.1.2. Finansal Sistem ve Bölümleri

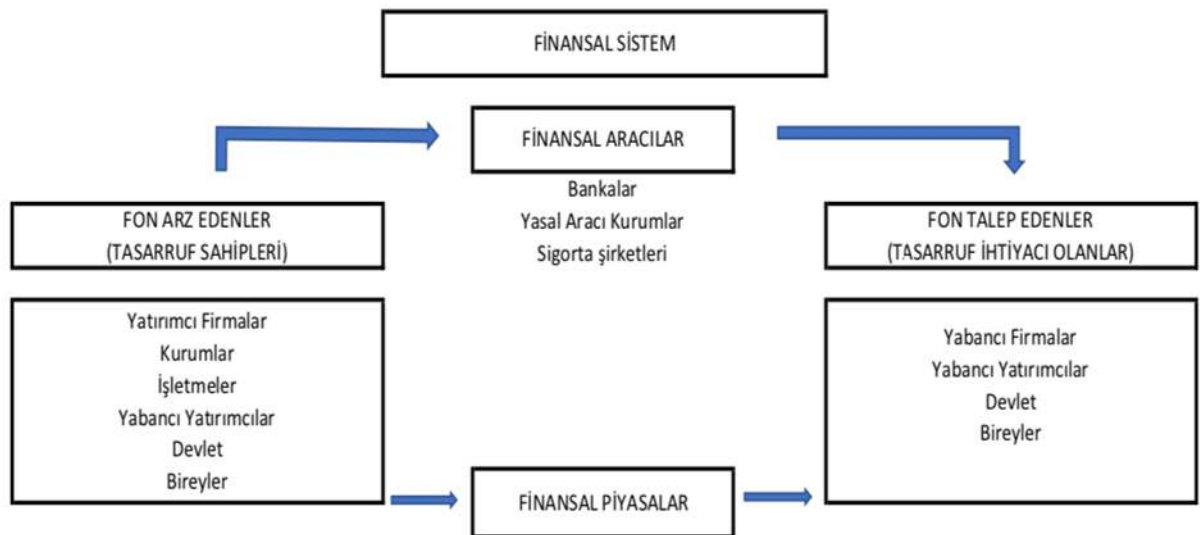
Bir ülkenin ekonomik sisteminin sağlıklı işlediğini gösteren en önemli göstergelerden biri finansal sistemdir. Finansal sistemin olumlu yönde ilerlemesi reel sektör faaliyetlerini de olumlu yönde etkilemektedir.

Finansal sistemde fon arz edenler, fon talep edenler, aracılar, düzenleyici ve denetleyici kurumlar yer almaktadır. Finansal sistemi literatüre göre tanımlamak gerekirse;

Finansal sistem bir ülkede fon arz edenler ve talep edenler ile aracı finansal kurumlar, finansal araçlar ve bunları düzenleyen hukuki ve idari kurallardan oluşan mali sistemdir (Pınar ve Erdal, 2011: 181). Bu sistemde fon arz edenler ile fon talep edenler belirlenen yasal düzenlemeler kapsamında alım satım işlemlerini gerçekleştirirler.

Finansal sistem, tahvil, bono, hisse senedi gibi menkul kıymetlerin alınıp satıldığı finansal piyasalar ile fon arz ve talep eden kurum, kuruluş, kişiler arasında oluşmaktadır (Günel, 2012: 19). Kamu kurum ve kuruluşları, uluslararası kurum ve kuruluşlar, devletler, finansal kurum ve kuruluşlar, finansal olmayan kurum ve kuruluşlar, işletmeler, hane halkları, bireyler finansal sistemin katılımcılarıdır (Altundal, 2019: 2).

Finansal sistemin en temel fonksiyonu fon transferini sağlamasıdır (Pınar ve Erdal, 2011: 181). Finansal sistem, piyasadaki atıl fonların reel ekonomiye aktarılmasına olanak sağlar. Böylece fon ihtiyacı olan reel ekonomi birimlerinin fon ihtiyacı karşılanır. Yatırım ve üretimin miktarı artar, ekonominin büyümesini ve kalkınması sağlanır. Finansal sistem, ekonomiye tasarruf sahipleri ile fona ihtiyacı olanları bir araya getirmesinin yanı sıra riskin dağıtılması, likiditenin sağlanması, finansal bilginin temin edilmesi ve paylaşılması gibi faydalarda sağlamaktadır (Erdem, 2010: 50-52).

Şekil 1.1. Finansal Sistem

Kaynak: (Mishkin ve Eakins, 2009: 21)

Finansal sistemde doğrudan ve dolaylı olarak iki ayrı fon akışı bulunmaktadır. Doğrudan fon akışı, fon arz edenler ile fon talep edenlerin hiçbir aracı kullanmadan bir araya gelerek fonu doğrudan transfer edebildiği doğrudan finansmandır. Dolaylı fon akışı ise fon arz edenler ile fon talep edenlerin aracılar vasıtasıyla transferi gerçekleştirebildiği dolaylı finansman sistemidir (Erdem, 2010: 50).

Parasız (2012: 1)’ a göre Finansal sistemin beş bölümü vardır. Bunlar; *para, finansal araçlar, finansal piyasalar, finansal kurumlar ve merkez bankasıdır*. Bunların her biri ise ekonominin temelinde rol oynamaktadır.

Finansal sistemin temel unsurlarından *para*, bir mübadele aracıdır. Para aynı zamanda ödeme aracı olmasının yanında servet biriktirme, yatırım ve hesap yapma aracı olarak da kullanılır (Parasız, 2012: 8). Teknolojinin ve ekonomi sistemlerinin gelişmesi ile para sadece reel olarak kullanılmamaktadır. Elektronik ve sanal ortamlarda veya çek, bono, hisse senedi gibi karşılığı para olan değerli kağıtlarla da kullanımı sağlanmaktadır. E- para, debit kartlar, kredi ve borç kartları ise en sık bilinen ödeme yöntemleridir. E- para bir çeşit özel paradır, hükümet tarafından piyasaya sürülmemiş ve garanti altına alınmamıştır (Parasız, 2012: 13).

Keynes (2012:52)’ e göre ‘para, satın alma gücü birimlerinin elde tutulduğu biçimdir.’ Öztürk (2011: 8)’ e göre ise para, toplum içerisinde yaşayan bireyler tarafından genel kabul görmüş değer ölçüsü ve mübadele aracıdır. Tüm ekonomik varlıkların değerini ölçmeye yarayan hesap birimidir.

Finansal araçlar ise kaynakların ve tasarrufların fon arz edenlerden fon talep edenlere en kolay ve hızlı şekilde transfer sağlamaya olanak sağlar. Finansal araçların bazı özelliklerini ise Parasız şöyle sıralamıştır; hükümetin yaptırımına bağlı yazılı yasal sorumluluktur, finansal araç bir tarafa değeri olan bir şeyi diğer tarafa transfer etme yükümlülüğü getirmektedir, finansal araç ödemenin belli bir ileri tarihte yapılabileceğini ve bir ödemenin yapılacağı belli koşulları belirler. Finansal araçlar ödeme vasıtası ile mal ve hizmet satın alır, değer tutma vasıtası ile satın alma gücünü ileri bir tarihe transfer eder, risk transfer özelliği ile ise riski bir kurum ya da kişiden diğerine transfer eder (Parasız, 2012: 16-17).

Finansal piyasalar, tasarruf fazlalarını fon olarak arz edenlerle fon talep eden kişi, kurum ve kuruluşların bir araya getirerek mübadele yapmaya olanak sağlamaktadır.

Fon fazlası olanlar belli bir süre için fonlarını başkalarının kullanımına sunduklarında faiz geliri elde etmektedirler (Ardınc ve Yılmaz. 2006: 81).

Finansal kurumlar, fon arz edenler ile fon talep edenler arasında aracılık fonksiyonunu üstlenen, ekonomi içinde âtıl bulunan tüm fonların ekonomiye katılması görevini üstlenen tüm kurum ve kuruluşlar için kullan tanımdır. Finansal kurumlar temel olarak bankalar, finansal kurum ve kuruluşlar, aracı kurumlar gibi kurum ve kuruluşlardan oluşmaktadır.

Merkez bankası ise bir ülkenin para politikalarını belirleyen temel otoritedir. Son yıllarda bu kurumların temel özelliği ulusal parayı değerini korumak ve finansal istikrarı sağlamaktır (Eğilmez, 2017: 190). Özerkliği ülkelere göre değişse de genel olarak ekonomiyi dolayısıyla finansal sistemi yönetir ve ekonomideki istikrarı gözetir. Devletin yönetim anlayışına göre finansal piyasalara müdahale edebilirler bundan dolayı bir nevi devletin ekonomideki görünmez elidir. Merkez bankası açık piyasa işlemlerini düzenlemek içi hazine bonosu ve tahvil alım-satım işlemini kullanır. Piyasada para arzını arttırmak isterse hazine bonosu alan banka, para arzını azaltmak istediğinde ise tersini yapar. Merkez bankası repo ve ters repo işlemleri yaparak, geçici olarak faiz oranlarını ve para arzını belli düzeyde tutar. Bazı merkez bankaları vardır ki bu müdahaleleri dünya ülkelerinin piyasalarını etkiler (Parasız, 2012: 99).

1.1.3. Finansal Sistemin Türleri

1.1.3.1. Banka Temelli Finansal Sistem

Banka temelli finansal sistem genellikle gelişmemiş ya da gelişmekte olan ülkelerde görülmektedir. Banka temelli sistemde ekonomik olarak sağlam bir alt yapıya sahip olmayan, kurumsal kimliğini kazanmamış, emekleyen ekonomilerin finansal sistemdeki fonlarının reel ekonomiye daha etkin bir şekilde aktarımını sağlayan finansal sistemdir. Bu sistemde fon arz edenler ile fon talep edenler doğrudan karşılaşmadan bankalar mevduat alımı ya da kullandırdıkları kredilerle fon aktarımını sağlarlar, böylece piyasaya uzun vadeli fon imkânı da sunmaktadırlar (Kaya vd., 2019: 3).

1.1.3.2. Piyasa Temelli Finansal Sistem

Piyasa temelli finansal sistem gelişmiş ülkelerde görülen finansal sistem türüdür. Piyasa temelli finansal sistemde banka temelli finansal sistemin aksine sermaye piyasalarının ekonomideki payı daha yüksektir. Bu ülkelerdeki yatırımcılar ve kurumlar uzun vadeli fon ihtiyaçlarının büyük bir kısmını sermaye piyasasından sağlamaktadır (Kaya vd., 2019: 4).

Piyasa temelli finansal sistem risk yönetiminde kolaylık sağlar, doğru bilgiye hızlı ulaşmakta kolaylık sağlar. Piyasa temelli finansal sistemin, banka temelli finansal sisteme göre bir artışı piyasa temelli finansal sistemde finansal araçların çeşitliliği daha fazla olması,

yatırımcılara daha çok seçenek finansal varlık seçeneği sunmasıdır. Bu sistemin diğer bir özelliği ise kısa vadeli etkiler ekonomide daha hızlı gözlemlenebilmesidir (Kaya vd. Doğan, 2019: 5).

1.2. Finansal Aracı Kurumlar

1.2.1. Finansal Kurumların Tanımı ve Fonksiyonları

Finansal kurumlar, finansal sistemin temel birimlerindendir. Finansal kurumlar fon arz edenler ile fon talep edenler arasındaki fon transfer akışını sağlamaktadır. Finansal kurumlar içinde ticari bankalar, yatırım ve kalkınma bankaları, katılım bankaları, tasarruf bankaları, finansman şirketleri, emeklilik fonları, yatırım fonları, yatırım ortaklığı, sigorta şirketleri, tasarruf ve kredi kurumları sayılabilir.

Fon arz edenler ve fon talep edenler piyasadaki asimetrik bilgiden dolayı her zaman yeterli ve doğru bilgiye ulaşamamaktadır. Finansal kurumlar aracılığıyla doğru bilgiye ulaşmak kolaylaşır ve bilgi maliyeti azalmaktadır. Bunun yanında finansal kurumlar, işlem maliyetinin ve riskin azalmasına da katkı sağlamaktadır (Andoh, 2014: 86).

Finansal kurumların temel fonksiyonlarını şu şekilde sıralamak mümkündür (Başar, 2006: 8);

- ❖ Fon arz edenler ile fon talep edenler arasındaki fon transferini kolaylaştırmak
- ❖ Finansal kurumlar farklı vadelere sahip fonları, piyasada işlem yapan fon arz eden ve fon talep edenlerle eşleştirerek fon kullanımını verimli bir hale getirir
- ❖ Finansal sistem içinde yer alan farklı bölgeler veya ülkeler arasındaki fonları karşılaştırarak transferini sağlar, böylelikle fon fazlası olan bölgeler ihtiyaç olan bölgelere aktarılabilir
- ❖ Finansal kurumların en önemli fonksiyonlarından biri kurumların kredi kullandırmasıdır. Böylece fon arz edenler yatırımlarının finansmanını bu krediler ile sağlayarak reel ekonomiye katkı sağlarlar ve yatırımların verimliliği artar
- ❖ Finansal kurumlar, finansal sistem içindeki tasarruf düzeyini belirlemekte önemli bir rol oynamaktadır. Faiz oranları ile finansal sisteme müdahale ederek bireylerin tasarruf etme eğilimlerine etki etmektedir
- ❖ Finansal kurumlar çek, senet, para, kredi kartı, internet bankacılığı gibi ödeme araçlarını kullanarak finansal sistem içinde işlem yapan taraflara ödeme kolaylığı sağlamaktadır.

- ❖ Finansal kurumlar fon arz edenlerin ve fon talep edenlerin finansal işlemleri gerçekleştirmenin yanında finansal danışmanlık hizmeti de sağlamaktadır
- ❖ Finansal kurumlar, finansal sistemde yer alan finansal araçları kullanarak likiditede sağlamaktadır
- ❖ Finansal kurumlar fon arz eden ve fon talep edenlerin doğru bilgiye kolay ulaşmasını sağlayarak işlem, bilgi ve araştırma maliyetinin azalmasını sağlamaktadır
- ❖ Finansal kurumlar risk transferini de sağlamakta ve riski dağıtmaktadır.

1.2.2. Finansal Kurumlar

Finansal aracı kurumları para yaratan kurumlar ve para yaratmayan kurumlar olarak iki başlık altında inceleyebiliriz.

1.2.2.1. Para Yaratan Finansal Kurumlar

Merkez Bankası, piyasaları düzenleyici ve kontrol edici yetkiye sahip bankalardır. Diğer bankacılıklardan farkı para basabiliyor, piyasaya likidite sağlayabiliyor, bankalara kredi verebiliyor ve ülkelerin ekonomik istikrar politikalarını yürütüyor olmasıdır. Merkez bankaları kâğıt üzerinde bağımsızlardır fakat gelişmemiş veya gelişmekte olan ülkelerde merkez bankalarına baskı ve müdahale fazla olabilmektedir.

Merkez bankalarının genel yetki ve sorumluluklarını şu şekilde sıralamak mümkündür (Akın, 2019: 50);

- ❖ Devletin parasını yöneterek devlet bankası olmak
- ❖ Ülkenin altın, döviz ve kıymetlerinin haznedarı olmak
- ❖ Banknot üreterek bu banknotları piyasaya sunmak
- ❖ Bankaların bankası olarak son kredi mercii olmak
- ❖ Ticari bankalar aracılığıyla piyasaya sunulan kredileri denetlemek
- ❖ Banka bünyesinde bulunan rezervlerin değerini korumak
- ❖ Ticaret bankalarının rezervlerini korumak
- ❖ Bankalar arası takas işlemlerini sağlamak olarak sıralayabiliriz.

Ticari Bankalar, kendi adına bireysel ya da kurumsal tasarruf sahiplerinden mevduat kabul eden veya onlara belli bir vade ve faiz oranı ile kredi kullandıran finansal kuruluşlardır (Benligiray ve Banar, 2006: 4).

Ticari bankalar müşterilerine belli miktar parayı belli bir süre bankada tutmasının karşılığında ana paraya ek olarak faiz öder. Tasarruf sahibi kişilerin tasarruflarını bankalar

mevduat olarak kabul eder. Banka kendi namına aldığı bu paraları farklı vadeler ve faiz oranları ile fon ihtiyacı olan yatırımcı birey ya da kurumlara kredi olarak verir. Böylece tasarruf sahibinin yastık altında kalan birikimleri atıl fon olmaktan çıkar ve reel ekonomiye katkı sağlar. Bankanın buradaki en önemli fonksiyonu farklı özellikteki tasarruf sahibi ile yatırımcıyı bir araya getirebilmesidir. Farklı koşullarda topladığı mevduatları havuz haline getirerek farklı miktarlarda ve vadelerde piyasaya sunmaktadır.

Katılım Bankaları, katılım ve yatırım hesapları yoluyla fon toplayan ve kredi kullandıran faizsiz bankacılığı benimsemiş ve bu yönde faaliyet gösteren finansal kurumlardır. Bu finans kurumları yurt içinde kurulmuş olabileceği gibi yurt dışında kurulmuş fakat şubesi yurt içinde faaliyet gösteren aynı nitelikteki finansal kurumlarda olabilir (Benligiray ve Banar, 2006: 4).

Katılım bankaları, özel cari hesaplar, yatırım ve tasarruf hesapları, kâr zarar katılım hesapları, kıymetli maden birikim hesapları araçları ile fon toplamaktadır. Murabaha, muşaraka, mudaraba, icara ve iktina, selem, müzaraa, musakat, mugase, istisna, joala, komadite, puan sistemi gibi araçlar ile ise fon kullandırmaktadır (Dağ, 2011: 21).

1.2.2.2. Para Yaratmayan Finansal Kurumlar

Kalkınma ve Yatırım Bankaları, gelişmiş ülkeler fon ihtiyacını sermaye piyasaları aracılığı ile sağladığı için genellikle gelişmemiş veya gelişmekte olan ülkelerde kalkınma bankaları görülmektedir. Yatırım bankaları ise daha çok gelişmiş ülkelerde karşımıza çıkmaktadır. Bu bankalar işletmelere, kurumlara yatırım için uzun ve orta vadeli kredi ve finansman desteği sağlayan finansal kurumlardır. 1-5 yıl arasında orta vadeli olarak sağlanan krediler genellikle işletme sermayesini güçlendirmek, sabit sermaye gerektiren yatırımların finanse etmek, işletmelerin bakım onarım masraflarını finanse etmek, acil likidite gerektiren borçları ödemek gibi nedenlerle kullanılmaktadır. 5-10 yıl arası vadeler ile konut ve özel teşebbüs için kullandırılan uzun vadeli krediler ise sermaye piyasası aracılığı ile işletmelere ve kurumlara aktarılmaktadır (Öçal ve Çolak, 1999: 42).

Sigorta Şirketleri, bireylerin veya kurum ve işletmelerin bir sözleşme ile belli bir prim karşılığı ön görülemeyen riskler veya ileride oluşabilecek herhangi bir riske ya da zarara karşı garanti altına kurumlardır.

Bir sigorta şirketinin finansal sisteme dahil olabilmesi için piyasalara, primler karşılığında poliçe edilen risklerin oluşması durumunda fon sağlayacağının güvencesini vermesi gerekir. Sigorta şirketlerinin piyasaya güven sağlamasının yanında en önemli özelliği

fon toplaması ve topladığı fonları finansal sisteme aktararak ekonomiye katkı sağlamasıdır (Gürkan, 2020: 307).

Finansal Kiralama Şirketleri, mülkiyeti kendisinde kalması koşuluyla belli bir süre için belirlenen bedel karşılığında herhangi bir yatırım aracı olan mali sözleşme değeri üzerinden, kullanım hakkını kiralayan tarafa vermektedir. Finansal kiralama şirketleri satıp geri kiralama, doğrudan kiralama, kaldıracağı kiralama olmak üzere üç şekilde kiralama işlemi yapmaktadır (Alkara, 2019: 114).

Aracı Kuruluşlar, kendi nam ve hesabına, başkası nam ve hesabına veya kendi namına başkası hesabına sermaye piyasalarında işlem yapan finansal kuruluşlardır (Tuna, 2020).

Öçal ve Çolak (1999: 47) ise aracı kuruluşları sermaye piyasasında belirlenen kanunlar kapsamında işlem gören kıymetli kağıtlar, mali ve menkul değerleri temsil veya ihraç eden, başkası veya kendisi nam ve hesabına işlem yapan kurumlardır.

Gayrimenkul Yatırım Ortaklığı, sermaye piyasası kanunları çerçevesinde bir gayrimenkul projesi gerçekleştirmek ya da belli bir gayrimenkul yatırım yapmak amacıyla kurulan, gayrimenkul projeleri, gayrimenkul ile ilişkili olarak işlem gören sermaye piyasası araçlarına ve gayrimenkul haklarına yatırım yapma hakkı olan ve kanunen izin verilen diğer tüm faaliyetleri gerçekleştirebilen finansal aracı kurumlardır. Bu kurumlar büyük gayrimenkul projelerine finansman sağlayarak yatırımcının finansman yükünü azaltmakta, yatırımcının likidite sorununu çözmekte ve yatırımlarda fon akışı sağlayarak reel ekonomiye katkı sağlamaktadır (SPK, 2021).

Menkul Kıymet Yatırım Ortaklığı, finansal piyasalarda işlem yapmak isteyen yatırımcının hem riskini hem de bilgi maliyetini azaltmak amacıyla alanında uzman olarak kurulmuş kurumlardır.

Sermaye piyasalarında kolektif yatırım kuruluşu olarak yapan bu kurumlar, ana para riskinin yanında portföylerin getirisi açısından da yarar sağlamaktadır. Menkul yatırım ortaklıkları sermaye yapısına göre değişken sermayeli menkul yatırım ortaklıkları ve sabit sermayeli yatırım ortaklıkları olmak üzere ikiye ayrılmaktadırlar.

DSYO'lar sermayelerinin açık uçlu olması, paylarının itibari bir değerinin bulunmaması, pay alım satımlarının sadece ortaklığın kendisine iade yapılması yönleri ile menkul kıymet yatırım fonlarına benzemektedir (SPK, 2016: 5).

1.3. Finansal Araçlar ve Sınıflandırılması

Finansal araçlar kısaca finansal piyasada işlem yapan kişilere alacak veya ortalık hakkı tanıyan belgelerdir. Finansal piyasalarda işlem yapan kişi ya da kurumların ellerinde bulundurdıkları belgelere ya da evraklara finansal araç, finansal varlık ya da finansal yatırım araçları adı da verilmektedir. Finansal araçlar işlem şekline ve işlem gördükleri piyasanın örgütlenme biçimine, likiditeye çevrilme özelliğine, sözleşme vadesi ve türüne göre birçok şekilde düzenlenmektedir. Finansal araçlar farklı şekillerde sınıflandırılabilir. Piyasaya süren kuruma göre dolaylı ve dolaysız finansal araçlar, işlem gördüğü piyasa ve teslimat şekline göre nakit ve türev araçları, vade uzunluğuna göre para ve sermaye piyasası araçları olarak sıralayabiliriz (Altundal, 2019: 22).

1.3.1. Para Piyasası Araçları

Banka mevduatı, bono, repo, satıcı kredileri, mevduat sertifikası, hazine bonosu, banka kredileri, ticari senetler ve varlığa dayalı menkul kıymetler para piyasasında işlem gören başlıca finansal araçlarıdır.

1.3.1.1. Bono

Hazine bonosu, finansman bonosu, banka bonosu, kıymetli maden bonosu gibi çeşitleri bulunan, bir yıla kadar vadeli finansal araçlardır.

Hazine bonosu, devletin bütçe açıklarının finansmanında kullanmak üzere piyasaya ihale yoluyla ihraç ettiği para piyasası aracıdır. Hazine bonoları iskonto edilerek satışa sunulmaktadır. Bireysel ya da kurumsal yatırımcılara arzı yapılabilen hazine bonoları genellikle 13,26,52 haftalık vadelerle piyasaya sürülmektedir. Hazine bonolarının ikinci piyasalarındaki faiz oranları ve fiyatları; bankalar arası faiz oranları, piyasadaki yatırımcıların nakit ihtiyacı, ihalenin faiz oranları, repo işlemlerine karşılık gösterilebilmesi gibi sebeplerle değişebilmektedir (Uğurtürk, 2020: 270).

Finansman bonosu, firmalar tarafından sermaye piyasasından izin alınarak satışı gerçekleştirilen hamiline veya emre yazılı olarak ihraç edilen menkul kıymet aracıdır. Finansman bonosunu genellikle risk derecesi düşük büyük firmalar tarafından kısa vadeli banka kredilerine göre daha ucuz ve formalitesiz bir alternatif olduğu ve işletmenin finansman ihtiyacına göre vade belirleyebilmesinden dolayı işletmeler tercih edilmektedir (Babuşçu, 2017: 96).

Finansman bonosunda likidite riski düşükken iskonto edilen hazine bonosunda likidite riski sıfırdır. Bu yüzden yatırımcıların güvenli liman olarak yatırımlarını yaptığı para piyasasında yer alan finansal araçlardandır. Fakat buna karşılık finansman bonolarına yönelen yatırımcılar, yatırım risklerine karşı daha yüksek gelir bekler ve risk kar arasındaki orantıya göre finansman bonolarına yatırım yaparlar (Uygurtürk, 2020: 271).

Banka bonusu, bankaların ihraç ettikleri bonolardır. Risk almak istemeyen kişi ve kurumların tercihi olan banka bonoları genellikle diğer bonolardan ve vadeli mevduattan daha fazla gelir getirmektedir. Diğer bonolarla aynı özellikleri barındıran banka bonolarının vadesi altmış gün ile bir yıl arasında değişmektedir. Tahsisli satılacak banka bonolarının vadesi ise on beş günden az bir yıldan fazla olamaz (Altundal, 2019: 24).

Kıymetli Maden Bonosu, borsada işlem yapan kıymetli maden aracı kurumlarının ya da borsada işlem yapan bankaların bir ay ile bir yıl arasında vade ile nominal değerini vade tarihinde geri ödeme vaadiyle, belli bir miktarda menkul kıymet üzerinden ihraç ettiği bonolardır (Babuşçu, 2017: 96).

1.3.1.2.Repo ve Ters Repo

Repo, vadesinden önce ya da belirlenen belli bir tarihte belli bir fiyattan geri satın alınma vaadiyle hazine bonusu, tahvil gibi menkul kıymetlerin satışının yapılmasıdır (Özerol, 2007: 72). Repo işlemleri genellikle gecelik, birkaç günlük ya da haftalık gibi çok kısa vadeli olarak yapılmaktadır. Repo işlemlerinde gecelik repo, günlük repo, vadeye kadar repo, ters repo, açık repo, sürekli repo gibi çeşitleri vardır (Uygurtürk, 2020: 272).

Ters repo, repo işleminin tamamen tersidir. Bu işlemle ters repo yapan taraf karşı tarafa menkul kıymet karşılığı borç vererek parasını değerlendirmiş olur. Parasını bankaya yatıran bir yatırımcının bono alarak sonraki gün getiri elde ettiğini ve parasını katladığını varsayalım. Yatırımcının yatırdığı parayla bono alıp sonraki gün geri satan banka repo işlemi yapmış olur. İşlem için parasını bankaya yatıran yatırımcı ise ters repo yapmış olur (Özerol, 2007: 73).

1.3.1.3. Satıcı Kredileri

Satıcıların ya da ticaret yapan kişi ve kurumların işletmelerin mal veya hizmet satın alma bedelinin peşin ödenmek yerine ileriki bir tarihte vadeli olarak alım yapmasıyla oluşan kredi türüdür. Bu kredilerde nakit ödeme yapılmadığı ve vadeli satış olduğu için işletmelere finansman desteği sağlanmış olur. Çek, senet gibi yazılı ya da yazılı bir evrak olmadan güvene dayanan cari hesap yöntemi ile satış yapılabilir (Altundal, 2019: 25).

1.3.1.4. Ticari Banka Kredileri

Kısa vadeli finansman ihtiyacı bulunan işletmelerin belli bir vadede bankanın belirlediği belli bir faiz oranı ile bankalardan borç alarak finansman ihtiyacını karşılamasıdır. İşletmenin belirtmiş olduğu bilanço, teminat, ödeme geçmişi, banka ile ilişkisi gibi durumlara göre bankanın vereceği faiz oranı değişmektedir.

Cari krediler, avans kredileri, akreditif kredisi, açık kredi, kefalet mektubu, alacak senetleri ıskontosu krediler, ticari banka kredilerinin çeşitleridir. Bu kredileri kısaca tanımlamak gerekirse (Ceylan, 2004: 26-28);

❖ Cari Hesap kredisi; diğer adıyla rotatif kredidir. Bankanın müşterisine belirlediği limit oranında müşterisinin ihtiyacı olduğu miktarda kredi kullanmasına olanak veren kredi türüdür.

❖ Avans Kredisi; bankanın kendi müşterisi için açtığı kredinin faizinin açılan kredi üzerinden hesaplandığı ve müşterinin tamamını kullanmak zorunda olduğu kredi türüdür.

❖ Açık kredi; bankanın müşterisinin itibarına dayanarak, hiçbir maddi yükümlülüğü veya dayanağı olmayan, imza karşılığı açtığı kredi türüdür.

❖ Kefalet Karşılığı Kredi; bankaların daha çok küçük işletmelere kefil ya da ipotek karşılığı kullandığı kredi türüdür.

❖ Akreditif Kredisi; ithalatçının, ihracatçı için kendi bankasına başvurarak açtığı kredi türüdür. Bu kredi türünde ihracatçının ödeme yapacağını garanti eden ithalatçı, ihracatçı ile yaptığı sözleşme bedeli kadar parayı banka hesabında tutar. İhracatçı mal tutarını bankaya yatırdığında gümrükten mallarını alabilir. Bu krediler bankaların müşterisine sağladığı kısa vadeli kredilerdir.

❖ Kefalet Mektupları; bankanın üçüncü şahıslara karşı müşterisinin borç ve yükümlülüklerini yerine getireceğini taahhüt ettiği bu mektuplarda eğer müşteri yükümlülüğünü yerine getirmezse borcu ve zararı banka ödemektedir. Böyle bir durumda ise banka, müşterisinden faiz talep eder.

❖ Alacak Senetleri İskontosu Kredisi; müşteri işletmenin, elinde bulunan herhangi bir alacak senedinin bugün ki değeri üzerinden hesaplanarak ve bankanın alacağı faiz ve komisyonlar düşülerek, hesaplanan tutarın müşteriye kredi olarak verilmesidir. Alacak senedinin karşılığının ödenmemesi durumunda, banka bu tutarı müşteriden tahsil eder. Bu işlemde banka bir nevi alacak senedini iskonto ederek müşterisine likidite yaratmış olur, bunun karşılığında ise faiz ve komisyon alır.

1.3.1.5. Varlığa Dayalı Menkul Kıymetler

Bir işletmenin likit olmayan benzer alacaklarını menkul kıymetleştirerek ihracı için sermaye piyasalarına sunduğu ve karşılığında havuzdan alacakları ödemelerle bu alacakları finanse edilmesinin sağladığı böylece yatırımcıların düşük maliyetli fon sağlayabildiği ortaklıktır. Bu menkul kıymetler istenirse iskontoya dayalı istenirse değişken ve dönemsel faiz ödemeli olarak satılabilir (Uygurtürk, 2020: 283).

1.3.1.6. Banka Mevduatı

Kişilerin veya yatırımcıların istenildiği zaman ya da belli bir vade sonunda parasını geri almak koşuluyla bankaya yatırdığı fonlara mevduat denilmektedir. Mevduatlar vadeli ve vadesiz olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Vadesiz mevduatlar, müşterinin istediği zaman parasını bankadan çekebildiği hesaplardır. Vadeli mevduatlar ise müşterinin belli bir vade de parasını bankada tutması karşılığında faiz geliri elde ettikleri hesaplardır (Şıklar, 2004: 254).

Bu mevduatlar bir, üç, altı ay vadeli periyotlarla olabileceği gibi bir yıl vadeli hesaplarda olabilmektedir. Mevduat açılırken ulusal para cinsinden olabileceği gibi herhangi bir yabancı para cinsinden de ‘döviz hesabı’ olarak hesap açılabilir.

1.3.1.7. Mevduat Sertifikası

Bankaya belli bir miktardaki parayı belli bir vade için yatıran mevduat sahibi için düzenlenen üzerinde paranın tutarı, vadesi ve faiz oranı gibi bilgilerin bulunduğu hamiline yazılı belgelerdir. Bu sertifikalarda para vadesinden önce çekilemez fakat mevduat sahibi elindeki sertifikayı başkasına satarak, parasını likiditeye çevirebilir (Babuşçu, 2017: 94).

1.3.1.8. Ticari Senetler

Kredili mal veya hizmet satışı ile ortaya çıkan alacak hakkının korunma altına alınması amacıyla satıcının karşı taraftan aldığı ödeme yükümlülüğünü belirten poliçe, bono, çek gibi yasal evraklardır. Ticari senetlerin en önemli özelliklerinden biri ticari kredileri likit hale getirmesidir. Vadesi bir hafta ile bir yıl arası olan ticari senetler genellikle ulusal para üzerinden düzenlenmektedir fakat istenilirse yabancı para cinsinden de düzenlenebilir (Uygurtürk, 2020: 271).

1.3.2. Sermaye Piyasası Araçları

Sermaye piyasası araçları bir yıldan uzun vadeli finansal araçların alınıp satıldığı sermaye piyasasını oluşturan orta ve uzun vadeli finansal araçlardır. Sermaye piyasaları çeşitli vadeler, sözleşmeler, yatırımcılara sağladığı haklar ve yükümlülüklerle birçok farklı finansal

araç sunuyor olsa da piyasa da en yaygın kullanılan finansal araçlar pay senetleri ve tahvillerdir (Altundal, 2019: 26).

1.3.2.1.Hisse Senedi (Pay Senedi)

Anonim şirketler, özel kanunla kurulmuş kamu kuruluşları veya sermayesi paylara ayrılmış komandit şirketler tarafından çıkarılarak, hamiline veya namına olarak ihraç edilen kıymetli evraklardır. Hisse senetleri sahibine, şirket ortaklık haklarından yararlanma, kar payına ortak olma, rüşhan hakkı, yönetim kuruluna katılma ve oy kullanma hakkı, şirket hakkında bilgi alma hakkı, tasfiye bakiyesine katılma hakkı kazandırmaktadır (Tunalı, 2011:157). Hisse senetlerini; nama-hamiline yazılı hisse senetleri, adi-imtiyazlı hisse senetleri, bedelli-bedelsiz hisse senetleri, primli ya da primsiz hisse senetleri olarak ayırmak ve sıralamak mümkündür. Hisse senetlerinin, fon fazlası olan tasarruf sahiplerinin yatırımlarının reel ekonomiye aktarılmasına katkı sağlamanın yanında küçük birikimleri bir araya getirerek büyük yatırımlara hızlı fon transferi sağlamak, mülkiyetleri halk ile paylaşarak ekonomik kalkınmayı tabana yaymak, aracılık maliyetlerini azaltma gibi fonksiyonları vardır (Tunalı, 2011:156).

1.3.2.2.Tahvil

Tahvil, 365 gün veya daha uzun vade ile sermaye piyasası kanunlarına göre düzenlenerek anonim şirketler tarafında ihraç edilen üzerinde nominal değeri, şirket ve sicil bilgileri, esas sermayesi, tahvilin faiz oranı gibi bilgilerin yer aldığı değerli kağıtlardır (İçke, 2021: 79). Tahviller pay senetlerinden farklı olarak tahvil sahibine ortaklık ve kar hakkı tanımaz. Tahvil sahibi yatırımcı sadece vade sonunda belirtilen faizi ve ana parasını alır.

Tahvil türlerini, devlet tahvilleri ve özel sektör tahvilleri, primli tahviller, başa baş tahviller, iskontolu tahviller, nama ve hamiline tahviller, güvenceli ve güvencesiz tahviller, kupon ödemeli ve kupon ödemesiz tahviller, sabit faizli ve değişken faizli tahviller, indeksli tahviller şeklinde sıralamak mümkündür (İçke, 2021: 80).

1.3.2.3. Varantlar

Yatırımcının önceden belirlenen belli bir fiyattan belirlenen vade tarihine kadar ya da belirlenen vade tarihinde belirtilen malı, varlığı veya göstergeyi alma satma hakkı veren sermaye piyasası aracı, menkul kıymetleştirilmiş opsiyonlardır. (Babuşçu, 2017: 108) Opsiyona benzemekle birlikte birçok farklılığı vardır. Bu farklılıkları opsiyonlar vadeli işlem esaslarına tabiyken varantların spot esasları ile işlem görmesi, varantların menkul kıymetleştirilmiş ve opsiyonların aksine özelliklerinin ihracatçı tarafından belirlenebilmesi, opsiyonlarda teminat

söz konusu iken varantlarda böyle bir yükümlülüğün olmaması şeklinde sıralanabilir (Uygurtürk, 2020: 285).

Kullanım hakkına göre iki çeşit varant bulunmaktadır. Kullanım hakkı vade sonunda olan varantlar Avrupa tipi varantken, vade süresi boyunca kullanılabilen varantlar Amerikan tipi varanttır (Babuşçu, 2017: 109).

1.3.2.4.Ortaklık Varantları

Vade tarihine kadar ya da belirtilen vade tarihinde borsada işlem gören herhangi bir ortaklığın ihraç edilen paylarını satın alma hakkı veren finansal araçtır. Bu varantlar tek başına ihraç edilemezler bir menkul kıymet evrakının yanında işlenir (Altundal, 2019: 32).

1.3.2.5.Kira Sertifikası

Sermaye piyasası kurumu olan varlık kiralama şirketleri tarafından ihraç edilen kira sertifikaları, mülkiyeti varlık kiralama şirketinde olan varlık ve hakların gelir sağlamak amacıyla yatırımcı veya bireylere kiralamasını sağlayan menkul kıymetlerdir.

Kira sertifikalarının sahipliğe dayalı, ortaklığa dayalı, yönetim sözleşmesine dayalı, eser sözleşmesine dayalı, alım satıma dayalı kira sertifikaları olmak üzere beş çeşidi bulunmaktadır (Babuşçu, 2017: 112).

1.3.2.6.Gayrimenkul Sertifikası

Gayrimenkul sertifikaları, gayrimenkul yatırım şirketleri tarafından inşa edilen veya inşa edilmiş bir projenin finansmanını sağlamak için piyasaya ihraç edilen menkul kıymetlerdir. Bu sertifikalar bir projenin bağımsız bir bölümünü veya bölümlerini kapsayabilir. Gayrimenkul sertifikaları kredi maliyetinden kaçmak için başvuru alan finansal araçlardan biridir. Bu sertifikaların sermaye piyasasında işlem görmesinin yanında yatırımcı gerekli sayıda sertifikayı satın alarak gayrimenkul sahibi olabileceği gibi elindeki gayrimenkul sertifikası payı projenin değer atışından da yararlanabilir (İçke, 2021: 100).

1.3.2.7. Gelir Ortaklığı Senetleri

Mülkiyet ortaklığından çok bir proje veya üretimde iş birliği sağlayarak elde edilen gelire ortak olma hakkı sağlayan menkul kıymet senetleridir. Gelir ortaklığı senetlerinde mülkiyet hakkı ortaklığı veya yükümlülüğü bulunmamakla birlikte bu menkul kıymet senetleri değişken faizli tahvile benzemekte ve istenildiği zaman likidite olabilmektedir (Uygurtürk, 2020: 283).

1.3.2.8. Yabancı Sermaye Piyasası Araçları

İhraç edilen ülkelerin borsalarında alım satım konu olan, nitelikleri belli tüm menkul kıymet, sözleşmeler, hak ve alacak belirten, hisse senetleri, repo sertifikaları gibi değerli kağıtlardır (Altundal, 2019: 34).

Yabancı sermaye araçlarının piyasaya sürülebilmesi için; yatırımcının başka bir ülkenin sermaye piyasasında herhangi bir yatırımcının korunması ya da benzer sebepli kanunları kapsamında reddedilmemiş olması gerekir. Ayrıca yatırımcının ihraç ettiği ülke tarafında, alım satımı yapılan ülke piyasası için herhangi bir kısıtlama veya hakların kullanımını önleyici bir yaptırımı bulunmaması gerekir. Yabancı yatırımcılar ortaklık payları dışındaki herhangi bir ihraç için önceden alınmış bir derecelendirme notu alması gerekir (Altundal, 2019: 34).

1.3.2.9. Depo Sertifikaları

Depo sertifikaları ise çıkarılan menkul kıymetlerin, çıkarıldıkları ülke dışında başka ülkelerde ihraç edilmesi ve satılmasıdır. Daha kapsamlı bir şekilde tanım yapmak gerekirse depo sertifikaları, yabancı menkul kıymetleri depo eden kurum tarafından bu menkul kıymetleri temsilen bu menkul kıymetlerin sağladığı haklarını aynı şekilde koruyarak piyasaya sunulan bu menkul kıymetlerle özdeş, hamiline yazılı ve üzerinde nominal değeri yazan, temsil ettiği yabancı menkul kıymetin yabancı para cinsi değeri ile piyasaya sunulan menkul kıymetlerdir (Babuşçu, 2017: 113).

1.3.3. Vadeli Piyasa Araçları

Piyasada işlem yapan yatırımcıların ve işletmelerin yüksek likidite, kaldıraç etkisi, dalgalı kur, portföy çeşitlendirmesi, piyasadaki ani dalgalanmalara karşı kendilerini korumak için kullandığı finansal enstrümanların tamamı vadeli piyasa araçlarını yani diğer adıyla türev piyasa araçlarını oluşturmaktadır. Türev araçlarının kullanım amaçlarını; spekülasyon, hedging, arbitraj olarak sıralayabiliriz. Türev piyasa araçları olarak forward, future, opsiyon, swap sözleşmelerini tanımlayabiliriz.

1.3.3.1. Forward Sözleşmeleri

İleri bir tarihte gerçekleşecek olan herhangi bir mal alım satım vadesi, fiyatı ve miktarının bu anda belirlenerek malın özelliği, miktarı, fiyatı, teslim yeri gibi tüm ayrıntıların içinde yer aldığı kesin olarak iki tarafı da bağlayıcılığı olan sözleşmelerdir. Bu sözleşmeler ile gelecekte oluşabilecek herhangi bir aleyhe fiyat değişikliği ya da riskten korunmak amaçlanır. Forward sözleşmeleri üçüncü bir kişiye devredilemeyeceği gibi standart sözleşmeler de

değildir, isteğe göre düzenlenebilir ve müşterinin risk durumuna göre oranlar değişmektedir. Döviz ve faiz oranı sözleşmeleri olarak ikiye ayrılan bu sözleşmelerin merkezi bir piyasası yoktur, organize olmayan piyasalarda faaliyet görmektedir (Yanık ve Şenel, 2005: 65-67).

1.3.3.2.Future Sözleşmeleri

Organize piyasalarda alım satım işlemi yapılan fiyatı ve vadesi önceden belirlenmiş teslim tarihi ise ileri bir tarih olan sözleşmelerdir. Bu sözleşmeler piyasada işlem yapma yetkisi olan kişiler tarafından yapılmaktadır ve future borsalarında işlem yapan kişilerin belli bir miktar parası koruma amaçlı takas bankta tutulmaktadır. Future sözleşmeleri gelecekteki fiyat dalgalanmalarından doğacak risklerden korunmak, spekülasyon yaparak kazanç sağlamak, nakit piyasalar ve vadeli piyasalar arasındaki fiyat farkını kullanarak kazanç sağlamak amacıyla kullanılmaktadır. Future sözleşmeleri emtia ve finansal future olarak ikiye ayrılmaktadır (Ergezen, 2006: 14-15).

1.3.3.3.Opsiyon Sözleşmeleri

Opsiyon sözleşmeleri, alıcısına belirtilen mal veya hakkın belirlenen vadede veya vadeye kadar belirlenen fiyattan, belirlenen miktarda alım satım hakkı tanıyan sözleşmelerdir. Opsiyon sözleşmelerinde satıcı yükümlülük altında kalırken alıcı taraf ise hak kazanmaktadır (Yanık ve Şenel, 2005: 49). Opsiyonu satın alan kişi kullanmak zorunda değildir. Bu sözleşmelerin amacı ileride oluşabilecek risklere ve fiyat dalgalanmalarına karşı korunmaktır.

Opsiyonlar, futures ve forward sözleşmeleriyle kullanıldıklarında risklere karşı daha iyi koruma sağlayacaktır. Opsiyonların asıl kullanım amaçlarını; küçük miktarda primle daha çok işlem yapabilmek (kaldıraç etkisi), organize piyasalarda aşırı fiyat dalgalanması olmadığı sürece kolay alım satım yapılabilmesi (likidite etkisi), opsiyonun riski sadece opsiyon sözleşmesinin maliyeti kadar olduğu için riskin düşük olması (riskten korunmak) olarak sıralayabiliriz (Gözcü, 2008: 89).

Amerikan tipi ve Avrupa tipi olmak üzere iki çeşit opsiyon sözleşmesi bulunmaktadır. Amerikan tipi opsiyonlarda sadece vade sonunda alım satım hakkı tanırken, Avrupa tipi opsiyonlarda vade süresince alım satım hakkı tanınmaktadır (Yanık ve Şenel, 2005: 49).

1.3.3.4.Swap Sözleşmeleri

Sözleşmenin tarafları için belirtilen sürede ya da belli bir zaman içinde ödemelerin karşılıklı olarak değiştirilmesi için yaptıkları karşılıklı anlaşmalardır. Swap sözleşmeleri; faiz swapı, döviz swapı, mal swapı olarak üçe ayrılmaktadır.

Faiz swapı; farklı vadelerdeki nakit ve kredi akışlarının belirlenen şartlarda el değiştirerek bunun karşılığında tarafların kar etmesidir. Satıcı ve alıcı karşılaşmadan farklı vade ve değerlerdeki paraları takas ederken taraflardan biri belirlenen dönem için sabit faiz öderken karşı taraf aynı dönemde piyasa koşullarına göre değişken faiz almaktadır. Sabit ve değişken Türk lirası faizinin takası örnek gösterilebilir (Saltoğlu, 2015: 77).

Döviz swapı; farklı para birimleri faizleri üzerinden yapılan anlaşmalardır. Türk lirası faizi verip dolar faizi almak örnek gösterilebilir (Saltoğlu, 2015: 77).

Mal swapı; sözleşme taraflarınca belirlenmiş belli bir miktarda ve belli bir kalitedeki malın, sabit ve değişken fiyatlarının belirlenen zaman aralığında değiştirilmesini içeren sözleşmelerdir (Altundal, 2019: 39).

1.4. Finansal Piyasalar

Piyasa, alıcı ve satıcıların bir araya geldiği ve karşılıklı alım satımın gerçekleştiği ortamlardır. Piyasaları reel piyasalar ve finansal piyasalar şeklinde sınıflandırmak mümkündür. Reel piyasalar mal ve hizmet arz talebinin karşılandığı piyasalarken finansal piyasalar ise fon fazlası olan ile fon açığı olanların karşılaştığı piyasalardır (Aydın, 2004: 3).

Finansal piyasa, kelime anlamı ile mali piyasa demektir. Mali piyasadaki kasıt, üretilen mal ve hizmetlerin arz ve talep edildiği mal ve hizmet piyasalarından farklı olarak, kişilerin ellerinde mali varlık biçiminde bulunan para, menkul kıymet, tahvil gibi değerlerin arz ve talebe konu olmasıdır (Ardıç ve Yılmaz, 2006: 80).

Kısaca finansal piyasaları fon arz eden tasarruf sahipleri ile fon talep eden kurum, kuruluş veya kişilerin finansal araçları kullanarak, finansal varlık alım satımı için karşılaştığı piyasalar olarak tanımlayabiliriz. Bir finansal piyasada fon arz edenler ile fon talep edenlerin karşı karşıya gelmesi gerekmemektedir. Günümüz teknolojileri sayesinde alım satımlar internet, telefon gibi kanallar ile yapılabilmekte ve takip edilmektedir.

Mishkin ve Serletis (2011:18) göre, finansal piyasaların en temel özelliği fon fazlası olan tasarruf sahiplerinin, gelirinden fazla harcama yapması gereken ve fazla fona ihtiyacı olanlara aktarmasıdır. Finansal piyasalar, fiyatların belirlenmesi, hızlı bilgi ve kaynak sağlaması özellikleriyle ekonominin sinir sistemini oluştururken, ekonomideki atıl fonları kanallara ederek ve bilgi edinme maliyetini minimuma indirerek ekonomiye katkı sağlamaktadır (Parasız, 2012: 6). Finansal piyasaların farklı profillere sahip yatırımcı ve tasarruf sahiplerini bir araya getirerek fon transferini hızlandırmasının yanında tasarruf sahiplerinin fonlarının bir havuzda toplanması, büyük yatırımlar için finansman bulma kolaylığı sağlamaktadır.

Fon arz edenler fon fazlalarını, fon talep edenlere bıraktıklarında bu kullanım sürecinden faiz geliri elde edeceklerdir. Bu durumda faiz, finansal piyasaların işleyişi açısından olmazsa olmazdır (Ardıç ve Yılmaz, 2006: 81). Finansal piyasalarda fonların etkin kullanımı kişilerin ve kurumların servetlerinde artışa sebep olacaktır, sonuç olarak da ekonomideki hareketlilik artacak ve bu durum ekonomiyi olumlu yönde etkileyecektir (Pınar ve Erdal, 2011: 185).

Bir ekonominin kalkınması ve gelişmesi için yatırımların önemi büyüktür, yatırımların sağlanması için ise fonlamaya ihtiyaç vardır. Gelişmiş bir finansal sistem, yatırım için gerekli fonların en düşük maliyetle aktarımını sağlamaktadır.

Finansal piyasalar ile fonlar daha etkin olarak ekonomiye aktarılacağı için üretim ve faaliyetlerin artması beklenmektedir (Pınar ve Erdal, 2011: 186). O yüzden bir finansal piyasadaki en önemli katılımcı yatırımcılardır. Finansal sistemde yabancı yatırımcı, bireysel yatırımcı ve kurumsal yatırımcı olmak üzere üç çeşit yatırımcı bulunmakta ve bu yatırımcıların eğilimleri farklı olmaktadır.

1.4.1. Finansal Piyasaların Fonksiyonları

Finansal piyasalardaki faaliyetler, ekonominin genel performansını ve finansal sistemin karşılaşılabilecek krizlere ve çökmelere karşı dayanıklılığını ortaya koymaktadır. Bu durumda bir ekonominin sağlıklı olması için finansal piyasaların temel fonksiyonlarını aşağıdaki gibi sıralayabiliriz (Altundal, 2019: 4);

- ❖ Reel ekonomiye yatırım için gerekli olan fon transferini sağlayarak, yatırımcının ihtiyaç duyduğu kaynağı karşılamak
- ❖ Tasarruf sahipleri aracılığıyla sermaye birikimlerini bir araya getirerek yatırımların farklı alanlara ve ekonominin tabanına yayılmasını sağlamak
- ❖ Denetlenme mekanizması düzgün çalışan etkin piyasa sistemi ile piyasada işlem yapan tasarruf sahiplerinin ve yatırımcıların sayısını attırarak işlem maliyetlerinin azaltılmasını sağlamak
- ❖ Finansal piyasalar finansal sistemden bilgi toplanmasını ve bilgi paylaşımını sağlayarak tasarruf sahiplerinin ve yatırımcıların kolay bilgiye ulaşmasını sağlar.
- ❖ Yatırımcıların piyasalarda daha aktif olabilmesi ve daha fazla işlem yapabilmesi için finansal piyasaların, yatırımcılara ihtiyaç duyduklarında likiditeyi sağlamak. Böylece finansal piyasalarda işlem yapan yatırımcılar portföylerinde bulunan

değerli kağıtlar ile ikincil piyasalarda vade sonunu beklemeden işlem yapabilir, her an kendilerine likidite yaratarak yeni yatırımlar yapabilirler.

❖ Finansal piyasaların bir diğer fonksiyonu, finansal araçların piyasa fiyatının belirlenmesini sağlamaktır. Finansal piyasalarda tasarruf sahipleri ile yatırımcılar arasındaki alım satım işlemleri ile alım satımı yapılan menkul kıymetlerin ortalama fiyat seviyeleri oluşur.

❖ Finansal piyasalar, finansal sistemde yer alan tasarruf sahipleri ve yatırımcıların karşılaştıkları risklere karşı korunmasını ve finansal risklerinin dağılarak azalmasını sağlamak

Yukarıda sıraladığımız fonksiyonlar, finansal piyasaların özelliklerini oluşturmakla beraber finansal piyasaların, finansal sistem içindeki önemini de ortaya koymaktadır. Finansal piyasalar yapısı gereği hem reel ekonomi hem de finansal sektör üzerinde ekti yaratmaktadır.

1.5. Finansal Piyasaların Sınıflandırılması

Finansal piyasalar çeşitli açılardan gruplandırılır. Alım satıma göre birincil ve ikincil piyasalar, vade uzunluğuna göre para ve sermaye piyasaları, ticaretin yapıldığı yer açısından müzayede (örgütlenmiş, organize) ve tezgâh üstü (örgütlenmemiş, organize olmamış) piyasalar, ödemenin ve teslimatın yapılmasına göre ise nakit ve türev piyasalar, türüne göre borç ve öz kaynak piyasaları olarak gruplandırılmaktadır (Erdem, 2010: 54).

1.5.1. Alım Satıma Göre Piyasalar

Birincil piyasalar, fon arz eden hükümet ya da şirketlerin fon talep edenlere ilk kez ihraç ettiği finansal araçların (hisse senedi, bono, tahvil gibi) oluşturduğu piyasalardır. Bu piyasalarda halkın alım için katılım payı sınırlıdır. Genellikle halka kapalıdır, bankalara ve finansal aracı kurumlara satışı yapılır (Pınar ve Erdal, 2011: 189). Bu piyasada alım satımlarda aracı bir banka veya kurum olması birincil fon olmasını değiştirmez, önemli olan fonun ihraçtan alınıp satışı sunulmasıdır (Coşkun, 2006: 5). İlk kez fon arz edenlerin, fonlarını ihraca açmalarının sebepleri; yeni proje ve yatırımlara kaynak sağlamak ya da ihtiyaçlarını karşılamak için yeterli fona kaynağa sahip olmamaları olabilir (Parasız, 2012: 20).

İkincil piyasalar ise, birincil piyasalara daha önce konu olmuş menkul kıymetlerin alınıp satıldığı piyasalardır (Parasız, 2009: 79). İkincil piyasalar finansal araçların hızlı ve sistemselsel bir şekilde işlem yapıldığı etkin piyasalardır. Bu piyasada işleme konu olan araçların alıcıları ekonomiye dahil olan tüketiciler olduğu için merkezileştirilmiş piyasalardır bundan dolayı alıcı ve satıcılar piyasa araştırma ve arama maliyetinden tasarruf ederler (Parasız, 2012: 21). İkincil

piyasalar borsalar ve tezgâh üstü piyasalardan oluşmaktadır. Bu piyasalarda yeni bir fon girişi olmadığı için gelirler sadece bir yatırımcıdan diğerine aktarılmış olur ve fonu piyasaya süren kurumun bir geliri olmaz (Büker, Aşıkoğlu ve Sevil, 2011: 43).

İkincil piyasalar birincil piyasalara göre daha hareketli olduğu için yatırımcılar hızlı yatırım yapabilmekte ve yatırımlarını nakde çevirebilmektedir. Bu özelliğiyle ikincil piyasalar güvenli bir ortamın oluşmasını sağlamanın yanında piyasa fiyatlarının belirlenmesinde de önemli rol oynamaktadır.

1.5.2. Alım Satımın Yapıldığı Yere Göre Piyasalar

Organize piyasalara örgütlenmiş piyasalarda denilmektedir. Bu piyasalar belli bir denetleme, düzen ve kuralların olduğu piyasalardır. Bu piyasalarda tüm taraflar yapılan tüm işlerden haberdar olur ve piyasada tek fiyat vardır (Özerol, 2004: 222).

Organize piyasalarda tam rekabet şartlarının oluşması, işlem güvenliğinin sağlanması, etkin şekilde çalışması ve verimli bir şekilde işlemesi için kurulu bir binası, reel çalışanları ve fiziki varlıkları bulunan, fon arz edenler ile fon talep edenlerin işlemlerinin belli kurallar altında gerçekleştiği, denetimli piyasalardır (Ergezen, 2006: 7). Organize piyasalara en iyi örnek borsalardır. Borsalar, fon (menkul değer) alıcıları ve satıcılarının alım satım işlemi yaptığı piyasalardır.

Organize olmayan piyasalar diğer adıyla tezgâh üstü piyasalar ise elinde belli miktarda fon stoku (menkul değer) bulunan dealerlerin çeşitli yerlerde fon satması veya fon toplamasıyla oluşan piyasalardır. Bu kişiler (dealer) kendileri adına işlem yaparlar. (Parasız, 2009: 80) organize olmayan piyasalarda müşteriler tüm işlemlerden haberdar olmazlar dolayısıyla aynı anda tek bir fiyat olmaz ve fiyatlar değişkendir (Özerol, 2004: 222).

1.5.3. Vade Uzunluğuna Göre Piyasalar

Para piyasası; kısa vadeli işlemlerin yapıldığı, bir yıl veya bir yıldan daha kısa vadeli fon talep ve arz edenlerin işlem yaptığı piyasalardır. Parasız' (2009: 80) a göre para piyasasının üç özelliği bulunmaktadır. İlki para piyasasında kredi ve borçların geri ödenmeme riskinin düşük olmasıdır. İkincisi ise vade süreleri kısadır. Son özelliği ise fonların paraya dönüştürme maliyetleri düşüktür yani daha likit fonlardır. Para piyasasında kısa vadeli fon arz edenler kısa vadeli fon talep edenlere fon vermesinin karşılığında faiz ödemesi alırlar. Para piyasasından ihraç edilen fonlar işletmenin dönen varlık finansmanında kullanılmaktadır. Bonolar ve repo, ters repo işlemleri para piyasasının temel araçlarıdır (SPL, 2017: 1).

Sermaye piyasası; orta ve uzun vadeli fonların işlem gördüğü işletmelerin genellikle duran varlıkların finansmanı için fon sağladığı finansal piyasalardır (SPL, 2017: 1). Yani bir yıldan uzun süreli borç senetleri ve pay senetlerinin alım-satımına konu olduğu piyasalardır (Erdem, 2010: 57). Başka bir tanımda sermaye piyasası, menkul kıymetlerin orta ve uzun vadeli olarak fon arz edenlerin fon talep edenler ile alım-satım işlemlerini yaptığı piyasalar olarak tanımlanmaktadır (Büker, Aşıkoğlu, Sevil: 2011, 444). En geniş anlamda bakacak olursak eğer, bir yıldan kısa vadeli borç araçlarının alınıp satıldığı finansal piyasalar para piyasası, bir yıldan uzun vadeli borç araçları ve hisse senetlerinin alınıp satıldığı piyasaya sermaye piyasası denilmektedir (Öztürk, 2011: 24).

Sermaye piyasası araçlarını pay senetleri, varlığa dayalı menkul kıymetler, tahviller, gayrimenkul ve yatırım payları, kira sertifikaları oluşturmaktadır. Sermaye piyasaları birincil ve ikincil piyasalar olmak üzere ikiye ayrılır. Birincil piyasalarda yeni çıkartılan menkul kıymetler işlem görürken; ikincil piyasalarda, piyasada el değiştiren menkul kıymetler işlem görmektedir.

Sermaye piyasasının en önemli fonksiyonu tasarrufların reel sektöre aktarılmasını sağlayarak ekonomiye katkı sağlamasıdır. Böylece reel sektördeki yatırımlar büyüye bilir ya da yeni yatırım imkanları ortaya çıkabilir. Sermaye piyasası araçlarının fiyatları, para piyasası araçları fiyatlarına göre daha hareketlidir. Uzun vadeli olduğu için bu araçların likiditeye hızlı çevrilme oranı daha düşüktür (Pınar ve Erdal, 2011: 187).

Sermaye piyasası ve para piyasası ayrı kavramlar olmasına rağmen kullanılırken sermaye piyasası daha geniş bir kapsama sahiptir ve genellikle para piyasasını da içinde barındırmaktadır. Örnek göstermek gerekirse ülkemizde ticaret bankaları para piyasasının esas kuruluşu olarak faaliyet gösterirken aynı zamanda sermaye piyasasında da aktif bir şekilde işlem faaliyet göstermektedir (Büker, Aşıkoğlu, Sevil: 2011, 444- 445). Para piyasası ve Sermaye piyasasında oluşan piyasa faizleri fon akışını düzenleyen unsurdur. Bu iki piyasada faiz oranları farklı olsa da birbirlerine bağlıdırlar ve bir piyasadaki faiz oranlarının değişmesi diğer piyasayı etkileyecektir (Büker, Aşıkoğlu, Sevil, 2011: 434).

1.5.4. Alım Satım ve Ödeme Yapılmasına Göre Piyasalar

Nakit piyasalar, diğer adıyla spot piyasalardır. Yatırım aracının alım satım işlemi yapıldığı anda ya da takastan hemen sonra işlemin yapıldığı tarihteki fiyattan alım satım gerçekleşiyorsa bu piyasalara nakit piyasalar denir. Bu piyasalarda ülkeler arasındaki zaman ve saat farklılığından etkilenmemesi için ödeme ya da takas birkaç gün sonra yapılabilir (Yıldırım,

2020: 78). Bu piyasalarda işlem tarihindeki kur veya fiyat üzerinden menkul kıymetin ya da malın transferinden sonra en geç iki gün içerisinde ödemenin gerçekleşmesini sağlayan sözleşmelerden oluşan piyasalardır (Pınar ve Erdal, 2011: 192).

Türev Piyasalar, vadeli piyasalar olarak da bilinmektedir. Bu piyasalarda önceden anlaşılan bir fiyattan transferin yapıldığı ve ödemenin daha sonraki tarihe belirlenerek, belirlenen tarihte gerçekleştiği sözleşmelerden oluşan piyasalardır. Bu sözleşmelerde amaç fiyat dalgalanmalarından oluşabilecek riskleri minimuma indirmektir (Erdem, 2010: 61).

1.5.5. Türüne Göre Piyasalar

Borç aracı, piyasaya ihraç eden kişinin, satın alan kişiye belli bir vadeye kadar düzenli aralıklar faiz ödemeyi ve vade sonunda ana parayı iade edeceğini taahhüt eden sözleşmedir (Şıklar, 2004: 9).

Borç piyasalarında bir yıla kadar olan borca dayalı finansal araçlar kısa vadeli, bir yıl ile beş yıl arasındaki borca dayalı finansal araçlar orta vadeli, beş yıldan uzun vadeli borca dayalı finansal araçlar ise uzun vadeli borçlanma araçlardır (Parasız, 2009: 79).

Öz kaynak piyasalarına pay sahipliği piyasaları da denilmektedir. Öz kaynak piyasaları yatırımcının bir işletmenin mal varlığına ve karına belli bir oranda sahip olma hakkını kazandığı piyasalardır (Parasız, 2009: 79). Bu piyasadaki araçlara ise ortaklık araçları denir. Ortaklık araçları ise kısaca bir işletmenin karına ve sermayesine katılma hakkı doğuran menkul kıymet evraklarıdır (Şıklar, 2004: 9).

Borç aracı yerine ortaklık aracına sahip olmanın avantajı şirketin karına ortak olması ve mülkiyet hakkının olmasıdır. Dezavantajı ise ortaklık hakkı olan kişinin alacaklıda sona kalmasıdır. Şirket tüm borçlarını ve ödemelerini kapattıktan sonra en son ortaklık senetlerine ödeme yapar (Şıklar, 2004: 9).

1.6. Uluslararası Sistemde Finansal Piyasaların Sınıflandırılması

Uluslararası sistemde beş farklı piyasadan bahsedilebilir; döviz piyasası, eurocurrency piyasası, eurokredi piyasası, euroband piyasası, uluslararası menkul kıymet borsaları (Günel, 2012: 21).

1.6.1. Döviz Piyasası

Döviz Piyasası, uluslararası ticareti veya finansal işlemleri kolaylaştırmak amacıyla çeşitli para birimlerinin birbirine değiştirilmesine imkân tanıyan piyasalardır. Geçmişten günümüze sırasıyla Altın standardı, Bretton- Woods, Esnek Kur sistemi olarak değişiklikler

göstermiştir (Günel, 2012, 22). Piyasalarda kurlardan, hükümet kararlarından ya da faiz oranlarından kaynaklı riskler oluşabilir. Milli para ile yabancı para arasında duyarlılığa döviz riski denilmektedir. Bu riski yönetmek için bu piyasalarda vadeli döviz sözleşmeleri, opsiyonlar, swaplar vb. araçlar kullanılmaktadır (Parasız, 2012: 24).

1.6.2. Euro Currency (Euro-Para) Piyasaları

Euro currency (euro-para) piyasaları, euro-para mevduat ve/ya da kredileriyle işlem yapan ve finansal aracılık rolünü üstlenen euro-bankalar tarafından oluşturulmuş piyasalardır. Euro-para kendi ülkesi dışında bulunan paraları tanımlamak için kullanılmaktadır (Parasız, 2009: 651).

Euro currency Piyasası, ABD’ deki çok uluslu şirketlerin dolar cinsinden mevduatlarını Avrupa’daki bankalara yatırması ile bu bankalar birçok ülkedeki firmalara dolar kredisi kullandırmaya başlamışlardır. Bu yatırılan dolarlar euro dolar piyasasını oluşturmuştur. Daha sonra ise diğer para birimlerinden mevduatların Avrupa Bankası tarafından kabulüne başlamasıyla bu piyasa euro currency piyasası halini almıştır (Günel, 2012: 22).

1.6.3. Euro Kredi Piyasası

Euro kredi Piyasası, euro currency piyasasında faaliyet gösteren büyük Avrupa bankaları bir yıl veya daha uzun vadeyle çok uluslu şirketlere ve kurumlara kredi vermektedir. Bu borçlara ve kredilere ise euro kredi adı verilmektedir ve euro kredi piyasalarında işlem görmektedir. Bu piyasalarda uygulanan faize ise libor adı verilmektedir (Günel,2012: 23).

1.6.4. Euro Bond Piyasası

Euro bond yani euro tahviller ihraç edildikleri ülke piyasasının para birimi dışında bir para biriminden çıkarılan kıymetli evraklardır (Ece, 2016: 68). Euro bond piyasası ise kendi ülkeleri dışında bulunan tahvillerin alınıp satıldığı piyasalardır. Bu yönüyle euro-tahvil piyasası, uzun vadeli fonların sağlandığı uluslararası sermaye piyasası görünümündedir (Parasız, 2009: 651).

Euro bond piyasası, çok uluslu şirketlerin uzun vadeli fon sağlamak amacıyla ulusal pazarlar haricinde uluslararası piyasalardan tahvil ihraç ettiği piyasalardır. Bu piyasalarda ihraçlar tahvillerin belirlendiği para biriminin dışındaki ülkelerde sağlanmaktadır. Bazı euro bondlar da piyasa koşullarına göre faizler olabilmektedir (Günel, 2012: 23).

1.6.5. Uluslararası Menkul Kıymet Borsaları

Uluslararası Menkul Kıymet Borsaları, çok uluslu şirketlerin menkul kıymet piyasalarında hisse senedi ya da menkul kıymet ihraç ettiği piyasalardır. Örnek olarak New York Borsası ya da Londra Borsası gösterilebilir (Günel, 2012: 23).

Menkul kıymet borsalarının fonksiyonlarını ise kaynak yaratma, likidite sağlama, sermayeyi geniş tabana yayılmasını sağlama, ekonomik bir gösterge olması, uzun vadeli yatırımların kısa vadeli fonlarla finanse edilmesi, menkul kıymetlere ilişkin bilgi sağlama, güven ortamı sağlaması, şirketlere destek sağlaması olarak sıralanabilir (Pınar ve Erdal, 2011: 196- 197).

1.7. Finansal Piyasalarda Küreselleşme

Küreselleşme diğer adıyla globalleşme, ülkeler arasındaki sınırların kalkması toplumların sosyal, ekonomik, teknolojik ve kültürel anlamda birbirlerinden etkilenmesidir. Dünyada serbest dolaşım ortamının oluşması ve dünyanın herhangi bir yerinde gerçekleşen bir olayın tüm dünyanın etkisi altına alabilmesidir.

Finansal ve ekonomik anlamda küreselleşmeyi özetlemek gerekirse, ticaretin ve finansal kapitalin dolaşımının serbestleşmesidir (Ece, 2016: 69). Küreselleşmeyi her anlamda yerel ölçekten kıtalar arası ya da evrensel ölçeğe geçmek olarak tanımlayabiliriz (Harman,2006 :5).

Küreselleşme, dünyayı en çok ekonomik ve finansal anlamda etkilemiştir. İkinci dünya savaşı sonrası finansal piyasalarda sınırları aşmaya başlayan finansal hareketlilik, 20.yy'ın sonlarına doğru ortaya çıkan teknolojik gelişmelerle etkisini arttırmıştır. Küreselleşme ile birlikte ülkeler ve piyasalar arasındaki finansal ilişkiler artmış ve karmaşık bir hal almıştır (Günel, 2012:19-20). Ticaretin dışa açılması, finansal piyasaların uluslararası olması ve finansal araçların uluslararası transfer aracı haline gelmesi birçok ülkeyi etkilemiştir.

Küreselleşme, dinamik bir süreçtir. Ekonomi için ise küreselleşme daha büyük pazarlara açılmak, sınırları kaldırmak 'küresel pazar' anlayışını benimsemektir. Teknolojinin ilerlemesi ekonomi alanında küreselleşmeye ivme kazandırmıştır. Günümüzde bir ülkedeki yatırımcı teknolojiyi kullanarak başka bir ülkenin finansal piyasalarında kolaylıkla işlem yapabilmektedir.

Küreselleşme birçok alanda olduğu gibi finansal anlamda da bazı olumsuzluklar getirmiştir. Günümüzde hala finansal anlamda, küresel boyutta yetkili ve düzenleyici bir kurumun olmaması, küresel krizlerin ortaya çıkması ve önlenememesi en büyük sorunlardandır

(Ganiev, 2014: 118). Bir ekonomi küreselleşirken piyasada işlem yapan kurumlarda küreselleşir. Herhangi bir piyasada yaşanan kriz tüm ülkelerin piyasalarını, kurumların ve yatırımcıların davranışı sonucu etkisi altına alır. Bir ülke sağlıklı bir finansal sisteme sahip olsa bile bu dalgalanmadan kurtulamayacaktır. Finansal sektörün reel ekonomideki payının artması ise spekülasyon balonlarının oluşmasına hatta krizlerin yaşanmasına neden olacaktır (Ganiev,2014:121-122). Küreselleşmenin diğer bir olumsuz etkisi ise bazı ekonomiler dış dalgalanmalardan daha çok etkilenmektedir. Özellikle gelişmemiş veya gelişmekte olan ülkelerin kapıları ‘yeni pazar’ anlayışı ile gelişmiş ülkelere açılırken ekonomilerin de daha kırılgan bir hale gelmesine neden olmuştur.

Geçmişten günümüze doğru finansal anlamda küreselleşmenin dinamik sürecini dört dönemde inceleyebiliriz.

1950’li yıllarda Sovyet Rusya ve ABD arasındaki siyasal gerginlikten dolayı Sovyet Rusya petrol gelirlerini ABD bankaları yerine Avrupa bankalarına aktarmaya başladı. İngiltere, bu durumu avantaja çevirerek bankalarındaki paralarla ‘petro-dolar’ fonu adı altında başka ülkelere borç vermeye ve bundan gelir elde etmeye başladı. İngiltere bu ticaretle oluşturduğu finansal piyasaya, petrol krizi sonrası körfez ülkelerinin gelirleri de eklendi. İlerleyen zamanlarda ABD yaptırımlarından kaçan bankaların İngiltere’ye şube açması ve başka ülkelerin paralarının da katılması ile piyasa hızlı bir şekilde büyüyerek Euro-para piyasası halini aldı. Uluslararası sermaye hareketliliğinin tetikleyicisi olan bu olayların ardından sabit kur sistemi çöktü (Ganiev, 2014: 119).

1970’lerde Bretton Woods sisteminin de çökmesiyle birlikte sabit kur sistemi son bulmuş ve esnek kur sistemine geçilmiştir. Esnek kur sistemiyle kurlar arası oluşan fiyat farkından arbitraj ve spekülasyon yapmak isteyen insanlar ortaya çıkmıştır. Bunun sonucunda ise büyük bir döviz piyasası doğmuştur. Teknolojinin gelişmesi, bilgisayar ve iletişim ağlarının gelişmesiyle birlikte dünyanın bir ucundan diğer ucuna ulaşarak yabancı paralarla, yabancı piyasalarda işlemler yapmak kolaylaşmıştı. Bu şekilde uluslararası sermaye dolaşım hızı artmış ve ulusal piyasalar artık uluslararası piyasa ivmesi kazanmıştı (Ganiev, 2014: 119). 1970’li yılların ortalarından sonrasını tekrar incelediğimizde gelişmiş ülkeler durgunluk dönemine girmiş, ülkelere fazla sermaye stoku oluşmuştu. Aynı dönemde 1973 ve 1979’da petrol şoku yaşanınca gelişmiş ülkeler sermaye bolluğu yaşadılar. Bu durgunluktan 1980’lere doğru gelişmekte olan ülkelere bu durgunluktan paylarını alarak krize sürüklendiler. Fakat gelişmiş ülkelerin stoklarını eritmesi gerekiyordu, gelişmekte olan ülkelere sermaye aktarımı yaptılar. 1983 yılından sonra ekonomi tekrar hareketlenmeye başlamıştır (Harman, 2006: 19).

1980’li yıllar ekonomilerin en hızlı büyüdüğü, finansal serbestleşmemenin temelinin atıldığı dönem olmuştur.

1990’lı yıllara devlet kurumlarında özelleştirmeye gidildi. Devlet, piyasalardan elini çekmeye ve piyasaları serbestleştirmeye başladı. Ekonomi ve finansal piyasalar artık dışa açıktı. Kolaylıkla başka ülke piyasalarına sermaye aktarılabilir ya da sermaye bulunabiliyordu. Zaman içinde birçok ülke piyasasında izledikleri ekonomik politikalar sonucu fon fazlası oluşmuştu. Japonya, Çin gibi ülkelerinde bulunduğu bu ekonomiler fazla fonlarını ABD hazine bonosuna aktarıyorlardı. Bu hareketlilik sonucu finansal piyasalar gelişti ve piyasalardaki yabancı yatırımcı sayısı arttı (Ece, 2016: 69 ve Ganiev, 2014: 119).

2000’li yıllar ulusal paraların hiçbirisi altın gibi reel materyal veya kıymetle desteklenmediği, nominal değer büyüklüğünden ibaret olduğu, ulusal paraların değer karşılığının belirsiz geçtiği bir dönemdir. Bu dönemde Merkez bankaları, finansal piyasalardaki serbestleşmenin sonucu olarak para politikası istikrarını ve kur istikrarını sağlamakta zorlanmışlardır (Ece,2016:70). 2000’li yıllarda çok fazla finansal yeniliklerin olması, finansal belirsizlikler, kontrolsüz serbestlik ve daha fazla rekabet için daha fazla risk alma sonucu piyasalarda oluşan finansal balonlar, 2008 yılında patlak vermiş, ABD’de başlayan kriz küresel çapta finansal krize neden olmuştur. Yatırımcılar, döviz kurları ile ilgili beklentileri ve yatırım portföyünde oluşan risklerini dağıtmak için uluslararası piyasalarda yatırıma yönelmişlerdir (Günel, 2012: 21).

Küreselleşme, finansal piyasalarda serbestleşme ve işlem hacmini artması, geleneksel finansın dışında farklı finansal araçların piyasaya konu olması, yeni türev piyasalarının oluşması, yeni yatırımcı ve aracılara olanak vermesi, finansal piyasaların etkinliğinin arttırması gibi olumlu sonuçlar ortaya çıkarmıştır (Ganiev, 2014: 122).

İKİNCİ BÖLÜM

YÜKSELEN EKONOMİLER

2.1. Yükselen Ekonomiler

1970’li yıllarda Bretton Woods sisteminin çökmesiyle başlayan sermaye hareketliliği ile küreselleşmenin temelleri atılmışken, 1980’li yıllara gelindiğinde dış ticaret hareketliliğinin de eklenmesi ile küreselleşme ivme kazanmış ve tüm dünyada etkisi hissedilmeye başlamıştır.

1980’li yıllarda ekonomisi zayıf, dışa kapalı, yeterli tasarrufu olmayan, yeterli üretim gücü bulunmayan ülkeler küreselleşme hareketi ile düşük maliyetli, yeni pazarlar haline gelmiştir. Bu ülkelerin ekonomileri gelişmiş ülkelerin tek elinde reel ve finansal sektörde önem kazanmış ve ilerlemiştir. Fakat dışa açılmanın ve hızlı değişimin etkisi olarak bu ülkeler, dış etkenlere karşı daha kırılgan ekonomiler haline gelmiştir.

1980’li yıllara kadar ‘gelişmekte olan ekonomiler’ olarak tanımlanan bu ülkelere, 1981 yılında Dünya Bankası Uluslararası Finans Kurumu’nda Antoine Van Agtmael tarafından yeni bir literatür olarak ‘yükselen ekonomiler’ terimi kazandırılmıştır. Agtmael yükselen ekonomileri tanımlarken, ülkelerin ekonomik düzeyleri ile kişi başına düşen gelir seviyesi hesaplanmış ve büyüme hızları baz alınmıştır. Agtmael’e göre yükselen ekonomiler ise düşük-orta düzeyli gelir seviyesine sahip ülkelerdir (Halisçelik, 2017: 3).

1990’lı yıllarda ivme kazanan yükselen ekonomilerin, mal ve hizmet ticaretinde serbestleşmeye gitmesinin temelinde, sınırların kaldırılmasının ekonomik büyümeye olumlu yönde etkisi olacağının düşünülmesi, finansal sektördeki serbestleşmenin temelinde ise sınırlandırılmanın kaldırılması ile finansal sermayede hareketlilik yaşanacağı ve piyasaların daha verimli işlevlerini yerine getireceğinin düşünülmesidir (Canbaloğlu ve Gürgün, 2019: 442).

Yükselen ekonomiler, bazı özellikler açısından gelişmiş ülkelere benzeyen fakat tam anlamıyla gelişmiş ülke düzeyine ulaşamamış, gelişmekte olan ülkelerdir (Övenç, 2018: 13). Yükselen ekonomiler, küreselleşme hareketi ile dünya ticaretinde payını ve yerini almış, ham maddesi bol olan, iç pazar hacminin yüksek olduğu, yüksek nüfus ve iş gücüne sahip, yüksek ve hızlı büyüme eğilimine sahip ülkelerdir (Coşmuş, 2019: 4).

Yükselen ekonomiler literatürde tam bir tanımlaması olmasa da en geniş anlamda; siyasal ve sosyo-ekonomik anlamda dünya ekonomileri arasında önemli bir yer edinmiş, hızlı büyüme oranlarına sahip, yüksek istikrar ve yüksek verimlilik politikaları ile ekonomilerini

daha etkin ve rekabetçi hale getiren, yüksek üretim performansına sahip, küresel anlamda belli bir ticaret hacmine sahip ülkeler olarak tanımlanmaktadır (Elmas vd., 2011: 223).

2.1.1. Yükselen Ekonomilerin Temel Özellikleri

2.1.1.1. Ekonomik Yapı

Yüksek hammadde: Yükselen ekonomi ülkelerinin, yeni ve hacmine ulaşmamış pazar olmasının yanında yüksek oranda hammaddeye sahip ülkeler olma özelliği de vardır. Doğal hammadde zenginlikleri bulunan bu ülkelerde hammaddelerin çıkarılma ve işleme maliyeti düşük olacağı için yatırımcıları kendine çekmektedir. Hem hammadde hem de ticaret ağı oluşturan bu ülkeler, ekonomilerini ileriye taşıyabilmektedir.

Dünya ticaretinde söz sahibi olması: Yükselen ekonomiler, sahip oldukları ticaret hacimleri ile dünya ticaretinde söz sahibi olan ülkelerdir. Bu ülkeler ekonomilerini dışa açmanın yanında, gelişmiş ülkelere yetişmek için tırmanan ülkelerdir. Yükselen ekonomiler kısaca ekonomilerini ileriye taşımak amacıyla katlandıkları bazı risklerin ve rekabetçi yapılarının karşılığında dünya ekonomisinde yerini almayı başarmış ülkelerdir.

Enflasyonist ekonomi: Yükselen ekonomilerin en önemli özelliği sürekli yüksek enflasyon riski ile karşı karşıya olmalarıdır. Enflasyondaki sürekli artış bireylerin yaşam koşullarını olumsuz etkilemektedir. Ekonomideki enflasyonist durum sermayenin maliyetini arttırmakta ve ülkeye gelecek yatırımları olumsuz etkilemektedir. Enflasyonun yatırım üzerindeki olumsuz etkilerinin bir başka yönü ise tasarruf miktarında ve tasarrufların yatırımlara kanalize edilmesinde negatif yönlü eğilime neden olmasıdır (Çivi ve Çavuşgil, 2001: 122).

Fazla yabancı sermaye girişi, piyasalarda ısınma ve kırılganlık: Yükselen ekonomilerin özellikle gelişmiş ülkeler için yeni ve düşük maliyetli pazarlar olması bu ülkelere sermaye girişini arttırmaktadır. Ülkedeki herhangi bir dalgalanma sonucunda yatırımcıların yatırımlarını çekmesi ülke ekonomisini derinden etkilemekte ve ekonomideki kırılganlığı arttırmaktadır. Ülkede sürekli sermaye giriş çıkışının olması ve yatırımlardaki hareketlilik piyasaların ısınmasına, bu durumun sonucu olarak da piyasaların çökmesine, fiyat seviyelerinde aşırı artışlara neden olmaktadır. Ayrıca bu ekonomilerin dışa açıklıkla birlikte dışa bağımlı ülkeler haline gelmesine neden olmakta ve ekonomideki kırılganlığı arttırmaktadır.

Gelir dağılımı adaletsizliği: yükselen ekonomi ülkelerinde genç nüfusun fazla olmasının da etkisiyle gelir seviyesindeki uçurum artmaktadır. Fakirin daha fakir olduğu,

zengininin daha zengin olduğu gelir seviyesindeki adaletsizlik yükselen ekonomilerde sıkça rastlanan bir sorundur.

Yüksek ve hızlı büyüme: Yükselen ekonomiler, yaptıkları teknolojik hamleler ve açık pazar olmaları özellikleriyle yüksek oranda ve hızlı ekonomik büyümeyi yakalamışlardır. Fakat yüksek büyüme hızı, bir ekonominin her zaman olumlu yönde ilerlediğini göstermektedir. Bir ekonomi hakkında yorum yapabilmek için diğer göstergelere de bakmak gerekir.

Alım Gücünün Yüksekliği: Yeni ve yüksek potansiyelli pazar olma özelliği taşıyan yükselen ekonomi ülkeleri aynı zamanda nüfusun alım gücü de giderek yükselmektedir (Çivi ve Çavuşgil, 2001: 119).

Oligopolist Yapı: Yükselen ekonomilerde yer alan birkaç büyük aile şirketi, ülkedeki ekonomik ve siyasal açıları kullanarak belli bir güç ve statü yakalamıştır. Bu büyük şirketler, pazarları iyi tanımakta ve kurdukları yakın siyasal ilişkilerden de yararlanarak pazarın büyük bir kısmını elinde tutmaktadırlar. Pazar ağırları geniş olan bu firmalar, yabancı sermaye ortaklıkları ile piyasadaki oligopolist yapılarını korumaktadır (Çivi ve Çavuşgil, 2001: 120).

2.1.1.2. Yüksek Risk

Geçiş ekonomisi, politik ve ekonomik riskler: Yükselen ekonomilerde yaşanan hızlı değişimlere maruz kalmasından kaynaklanan belirsizlikler sonucu uzun vadeli planlar yapılamaması ülkedeki her türlü riski arttırmaktadır (Çivi ve Çavuşgil, 2001: 121). Yükselen ekonomilerin, dış pazara bağımlı olmasından kaynaklı ekonomik riskleri de ayrıca arttırmaktadır.

Gelişmemiş alt yapı sorunları: Yükselen ekonomilerde, hızlı nüfus artışıyla birlikte hızlı şehirleşmenin sonucu olarak çarpık kentleşmeler oluşmaktadır. Mevcut alt yapılar bu büyüme hızına yetişemediği için çarpık kentleşmelerle birlikte alt yapı sorunları da ortaya çıkmaktadır. Bu durum bireylerin özellikle düşük gelire sahip kesim için yaşam kalitesinde düşüşe neden olmaktadır.

2.1.1.3. Siyasi Yapı

Siyasi belirsizlik ve yetersizlik: Yüksek nüfus ve ekonomiye sahip olan bu ekonomiler uzun vadeli siyasi planlar yapmak yerine kısa vadeli planlara odaklanmakta ve bu çerçevede yönetilmektedir. Aynı zamanda siyasi ve ekonomik anlamda belirsizlik, hızlı değişim ve hızla artan nüfus beraberinde uygulanan politikalarda da belirsizliğe neden olmaktadır. Bu belirsizlik ise beraberinde birçok alanda yetersizlik ve sorunu ortaya çıkarmaktadır. Bu durum

yatırımcıların piyasaya giriş çıkışlarını, karar verme mekanizmalarını etkilemektedir (Coşmuş, 2019: 5).

Yeterli seviyede demokratik yapılarının olmaması: Yükselen ekonomilerde ekonomik liberalleşme politikası izlenirken, devletin geleneksel yönetim ve ‘devletçi’ yaklaşımı özgürlükçü ve sivil odaklı politikalarda belirsizliğe neden olmaktadır. Bu durum ise tam anlamda demokrasinin sağlanamamasına neden olmaktadır (Çivi ve Çavuşgil, 2001: 121). Devletin, ülkenin diğer alanlarda uyguladığı politikalarla bağlaşmayan siyasi politikalar uygulamasının altında yatan diğer bir neden ise hem politik hem ekonomik gücü bulunan kesimleri kaybetme korkusudur (Taş ve İspiroğlu, 2017: 231). Bu kesimlere belli imtiyazlar sağlayarak ülkenin demokratik yapısına zarar vermektedirler.

2.1.1.4. Sosyal Yapı

Yüksek oranda nüfus: Gelişmiş ülkelere göre daha yüksek doğum oranlarına sahip olan yükselen ekonomiler, dünyanın en kalabalık nüfuslu 20 ülkesinin 12 tanesini oluşturmaktadır (Coşmuş, 2019: 4).

Genç ve dinamik nüfus ve dinamik iş gücü: yüksek doğum oranlarına bağlı olarak yükselen ekonomi ülkelerinde genç nüfus artmıştır. Gelişmiş ülkelere oranla iş gücüne katılan genç nüfusun oranı da fazla olan yükselen ekonomi ülkelerinde, dinamik iş gücü ve nüfusun iş gücüne katılım oranı yüksektir (Coşmuş, 2019: 5). Yükselen ekonomiler uzun dönem ülkenin büyümesini sağlayabilecek genç ve dinamik nüfusa sahip olmasına rağmen bu durum politik riskleri arttırabilmektedir (Yardımcıoğlu, 2014: 283).

Eğitim seviyesi: Yükselen ekonomilerde eğitim olanaklarından belli bir kesime göre daha fazla yararlanan, yeni normları çabuk kabullenen ve ayak uyduran bir kesim vardır. Bir de bu kesimin aksine eğitim olanaklarından yararlanamayan ve geride kalan geleneksel bir toplum kesimi vardır. Yükselen ekonomilerde her kesimin aynı oranda eğitim olanaklarından yararlanamaması toplum içinde sınıflaşmaya neden olmakta ve ülke gelişimini sınırlandırarak olumsuz yönde etkilemektedir. Bu olumsuz etkilerin yanında sınıflaşmalar, toplumdaki bireylerin yeni kimlik edinmesine etki etmektedir. Farklı kimlikler toplumda farklı gruplara, farklı gruplar ise farklı istek ve beklentilere yol açmaktadır. Grupların birbirleri ile etkileşimi ile oluşan etkilenmeler zaman içinde dinamik bir güç olarak toplumun olumlu yönde ilerlemesine etki etmektedir (Çivi ve Çavuşgil, 2001: 119).

Etnik & kültürel yapı çatışmaları: Yükselen ekonomilerde farklı kültür ve etnik kökenlerin var olması, gruplar arasında siyasi, sosyal, kültürel, ekonomik anlamda oluşabilecek

çatışmalar nedeniyle risk taşımaktadır. Genellikle oluşabilecek çatışmaların temel nedeni; geçiş zamanında uygulanan yanlış politikalar, eşit seviyede eğitim olanaklarından yararlanılamaması, ekonomik anlamda fırsat eşitsizlikleridir (Çivi ve Çavuşgil, 2001: 120).

2.1.2. Yükselen Ekonomiler ile Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ekonomilerin İlişkisi

Gelişmekte olan ülkeler, 1990'lı yıllardan itibaren küreselleşmenin de etkisiyle yükselen ekonomileri literatürde tam anlamıyla karşılamamaktadır. Gelişmekte olan ülkeler ile yükselen ekonomiler her ne kadar birbirlerine benzer olsalar da refah seviyeleri ve rekabet edebilirlikleri ile yarışmaktadırlar (Çivi ve Çavuşgil: 2001, 117). Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere göre sosyal ve ekonomik yapıları daha farklı olan yükselen ekonomiler, küreselleşmenin etkisiyle daha rekabetçi bir hal almış ve her ne kadar geriden başlamış olsalar da yüksek büyüme oranları, esnek ekonomik mekanizmaları ile dünya ticaretinden paylarını almışlardır (Taş ve İspiroğlu: 231).

Gelişmekte olan ülkelerin temel özelliklerini yoksulluk sınırının düşük olması, yetersiz tasarruf ve yatırım, geleneksel toplum yapısı, kişi başına düşen gelirden düşük miktarların ve adaletsizliğin olması, kırsal nüfus ve çarpık kentleşme, çarpık kentleşme, tarıma dayalı sanayi ve düşük düzeyde üretim, gelişmemiş piyasa anlayışı, dışa bağımlılık ve sömürgecilik kalıntılarının toplumda var olması olarak sıralayabiliriz. Fakat gelişmekte olan ülkelere var olan kalıpların, yükselen ekonomilerde kırılmaya başladığı görülmektedir (Halişçelik, 2015: 51-52).

Gelişmekte olan ülkeler ile yükselen ekonomiler arasındaki temel farklılıkları şu şekilde sıralamak mümkündür (Moskin, 1988: 33-34):

- ❖ Gelişmekte olan ülkeler yatırımlarda yüksek oranda risk altına girerken, yükselen ekonomiler yatırımlarında kontrol edebilecekleri boyutta risk altına girmektedirler.
- ❖ Gelişmekte olan ülkelerin gelir seviyesinde belirgin bir artış yokken, yükselen ekonomilerde gelir artış hızı gelişmekte olan ülkelere oranla daha fazladır.
- ❖ Gelişmekte olan ülkeler teknolojik açıdan daha diğer alanlarda da olduğu gibi daha dışa kapalıyken, yükselen ekonomilerde teknoloji konusunda rekabetçi bir yapı mevcuttur.
- ❖ Gelişmekte olan ülkelere satın alma gücü düşükken, yükselen ekonomilerde satın alma gücü belirgin oranda artış göstermektedir.

❖ Gelişmekte olan ülkelerde içe dönük bir ekonomi ile sınırlı pazarların olması nedeniyle yatırım alanlarını dardır fakat yükselen ekonomiler dışa dönük ekonomisi ve kolay kaynak bulma olanağı nedeniyle hızlı yatırım yapılabilir, yeni pazarlar niteliğindedir.

Anlaşılabacağı gibi gelişmekte olan ekonomiler yükselen ekonomiler sınıfında olsa da tüm gelişmekte olan ekonomiler, yükselen ekonomi değildir.

Gelişmiş ülkeler ile yükselen ekonomiler arasındaki temel farklılıkları ise şu şekilde sıralamak mümkündür (Açdoyuran, 2020: 51-52):

❖ Yükselen ekonomiler yüksek nüfus oranına sahipken, gelişmiş ülkelerde daha çok kontrol altına alınmış bir nüfus artışı karşımıza çıkmaktadır.

❖ Yükselen ekonomilerde kalifiyesiz iş gücü oranının nüfus oranındaki payı yüksekken gelişmiş ekonomilerde bu oran düşüktür.

❖ Yükselen ekonomilerin en önemli özelliklerinden biri hammadde fazlalığı olan ülkeler olmasıdır fakat gelişmiş ülkeler daha çok başka ülkelerin hammadde zenginliğinden faydalanan ülkelerdir.

❖ Yükselen ekonomiler çok hızlı artan büyüme hızına sahip ülkelerdir, gelişmiş ülkelerin büyüme hızlarında gözle görülür şekilde hızlı bir büyüme hızı yoktur.

❖ Yükselen ekonomiler dışa açık politikalar ile dünya ticaretinde yerini alırken, gelişmiş ekonomiler daha çok ihracatı arttırıcı politikalar izlemektedir.

❖ Yükselen ekonomiler yüksek risk ile rekabetçi bir politika izlerken, gelişmiş ülkelerde kontrollü ilerleme ve büyüme görülmektedir.

❖ Yükselen ekonomilerde tüketim alışkanlıklarındaki eğilim, gelişmiş ülkelere oranla olumsuz yönlüdür.

❖ Yükselen ekonomilerde alt yapı sorunları karşımıza çıkarken, gelişmiş ülkelerde alt yapı ve ulaşım ağları yeterli düzeyde gelişmiştir.

❖ Yükselen ekonomilerde şeffaflık, yetkin piyasa düzenlemeleri, piyasa verimliliği gibi konularda çalışmalar gelişme aşamasındayken, gelişmiş ekonomilerde gerekli finansal sistem ve piyasa düzenlemeleri tamamlanmıştır.

Gelişmiş ekonomiler ile yükselen ekonomiler arasındaki denge ilişkisini açıklamak gerekirse (Krugman, 1994: 153):

❖ Yükselen ekonomiler iç pazar hacimleri yükse, doymamış yeni pazarlardır. Gelişmiş ekonomiler ihracata dayalı politikalar izleyen ülkeler olduğu için,

yükselen ekonomilerle aralarında ticaret hadlerinde bu bağlamda bir denge ilişkisi oluşmaktadır.

❖ Yükselen ekonomiler global ve bölgesel olarak rekabetçi politikalar izleyerek ülkelerini ileriye taşımaya çalışan ülkelerdir. Gelişmiş ekonomiler ise izledikleri politikalar ile diğer gelişmiş ülkeler ve yükselen ekonomilere rakip ülkelerdir. Bu durum birbirleri arasında rekabet dengesini sağlamaktadır.

❖ Yükselen ekonomilerde GSMH artış hızı yüksekken, gelişmiş ülkelerde GSMH'nın artış hızı düşüktür.

❖ Yükselen ekonomiler ihracata dayalı ticarete destek verirken, gelişmiş ülkelerin dış ticaret hadlerindeki dengesizlik dikkat çekmektedir. Yükselen ekonomiler ile gelişmiş ülkeler arasındaki ticaret bu bağlamda denge sağlamaktadır.

2.1.3. Yükselen Ekonomilerin Karşılaştığı Olumsuzluklar

Yükselen ekonomiler, her ne kadar gelişmiş ülkelere birçok alanda yaklaşmış olsa da kısa zamanda gerçekleşen hızlı modernleşme ve yenilenme toplum temelinde farklı zorluklara ve sorunlara neden olmaktadır. Bu sorunları özetlemek gerekirse (Çivi ve Çavuşgil, 2001: 123-124);

❖ Ekonomi alanında sürdürülebilir ve dengeli bir büyüme gösteren, ekonomik göstergeleri iyi görünüme sahip yükselen ekonomilerde, gelişmiş ülkelerde olduğu gibi devletin aynı ölçüde ekonomiye müdahalesinin sınırlı olması beklenir. Fakat bu ülkelerde devletin eli daima ekonominin üstündedir. Devlet, kural koyucu ve sınırlayıcı güç olmanın yanında ÇUŞ ile özel sektöründe rakibi konumundadır. Devletin ekonomiye müdahalesi, hızlı büyümenin etkisiyle bu ekonomilerde daha da artmaktadır. Devlet, kamu sektörünün giderlerini dış ve iç borçlanma ile finanse etmektedir. Oluşan aşırı borç yükü, ekonominin çarklarının sıkışmasına neden olmaktadır.

❖ Hızla büyüyen yükselen ekonomilerde en önemli sorunlardan biri de yetersiz yasal alt yapı sorunlarıdır. Temeli sağlam olmayan ekonomik yapılar büyüdükçe sorunlar daha çok artmakta ve ülke ekonomisinde, ticaretinde, organizasyonlarına özellikle önemli sektörlerde büyük problemlerle karşılaşmaktadır. Ekonomisini küresel açmış yükselen ekonomilerin; var olan düzeni korumak yerine, yasal uyumsuzlukların ortadan kaldırıldığı, sağlam yasal alt yapı ile kurumsallaşma yolunda ilerlenen, yeniliğe açık yasal bir düzene sahip olması gerekmektedir.

❖ Fiziki anlamda ülkede yeterli alt yapının ve ağın olmaması sanayi ve ticaret alanında da sorunlara neden olmaktadır. Fiziki alt yapının yetersizliği özellikle dolaşım ve üretim maliyetinin artmasında rol oynamaktadır.

❖ Yükselen ekonomilerin, düşük maliyetli pazarlar olmasının yanında pazara giriş çıkışların yeterli düzeyde kontrol edilememesi, yeterli yasal düzenlemenin yapılmaması ya da pazarı hareketlendireceği düşüncesiyle, ülkede uluslararası entelektüel ürün standartlara uygun olmayan birçok taklit ürünün ülke pazarında yerini alması da haksız kazanca neden olmaktadır. Ayrıca orjinal ürün veya sanat sahipleri firmaların, büyük rakamlarda yatırımları ve çalışmaları heba olacağı için ülke pazarına girmek istememesine ya da pazardan çekilmek istemesine neden olacaktır.

❖ Siyasi alandaki sürekli değişimler, sorunlar ve farklı politikaların hızlı şekilde hayata geçirilmesi zaman içinde, bu alandaki sorunları ve çatışmaları daha çok ön plana çıkaracaktır.

❖ Ülkedeki hızlı değişimle birlikte sosyal yapıda da gelenekselci anlayıştan, modernleşmeye doğru hızlı bir değişim gerçekleşecektir. Bu ülkelerde batılılaşmanın sadece tüketim yönlü olması, teknolojik ve teknik gelişmelere önem verilmemesi dolayısıyla ülkede sorunlara neden olacaktır.

❖ Sosyal alandaki hızlı değişimlere ayak uyduramayan devlet, demokrasinin uygulamasında, kısa dönemli kararların hayata geçirilmesinde, politikacıların kendi çıkarlarını korumak amacıyla devlet çıkarlarının aksine ödün vermeleri yükselen ekonomilerde karşılaşılan en büyük sorunlardan biridir.

2.1.4. Yükselen Ekonomilerin Sınıflandırılması

Dünya genelinde ekonomiler gelişmiş, gelişmekte olan ve gelişmemiş ekonomiler olarak üç grupta sınıflandırılmaktadır. Fakat yükselen ekonomilerin literatürde farklı tanımlamaları bulunduğu gibi genel olarak kabul görülmüş bir sınıflandırılması bulunmamaktadır. Farklı uluslararası kurumlar tarafından farklı kriterlere ve derecelendirmelere göre yükselen piyasa ekonomilerini sınıflandırmaktadır. Sınıflandırma yapan uluslararası önemli kurumlara IMF, MSCI, S&P, FTSE, EMGP kurumları örnek gösterilebilir.

2.1.4.1. IMF'in Yükselen Ekonomiler Sınıflandırması

1944 yılında Bretton Woods Birleşmiş Milletler konferansında kurulan, 189 üyesi bulunan ve açılımı Uluslararası Para fonu olan IMF; üye ülkelere ekonomik istikrarın sağlanması, ülkenin krizlere karşı güçlenmesinin sağlanması, risklerin ve kırılganlıkların azaltılması, yaşam standartlarının daha iyi bir seviyeye getirilmesi gibi konularda raporlar sunmakta ve bu konularda finansal, teknik desteklerde bulunmaktadır. IMF' in kuruluş amacı itibari ile temel görevleri şunlardır (IMF, 2019: 1-4):

- ❖ *Finansal Yardım:* Ödeme sorunu yaşayan, ileri bir tarihte ödeme sorunu yaşayacağı ön görülen ya da finansal sorunların doğması olası ülkelere uzun vadeli ya da imtiyazlı krediler sağlamaktadır.
- ❖ *Kapasite Geliştirme:* Düşük kapasitede üretim yapan ekonomilerin mevcut üretim kapasitelerini arttırmasını sağlamak ya da yeni kurumların kurulmasını sağlamak için eğitim, teknik yardım, finansal kolaylık ve projelendirme, daha etkili politikaların oluşturulması veya arttırılması gibi konularda üye ülkelere destek sağlamaktadır.
- ❖ *Kaynaklar:* IMF, üye ülkelere dünya ekonomisindeki sıralamasına ve ekonomik büyüklüğüne göre kotalar belirlemektedir. Bu kotalara göre IMF, temel finansal kaynaklar oluşturmaktadır.
- ❖ *Özel Çekme Hakkı:* Üye ülkelerin resmi rezervlerini desteklemek amacıyla SDR olarak bilinen bir uluslararası finansal varlık ihraç etmektedir. IMF' e üye ülkeler isterlerse bu SDR'leri ulusal para birimleri karşılığında aralarında takas edebilmektedir.
- ❖ *Gözetleme:* Üye ülkelere ekonomik istikrarın sağlanması, ülkenin krizlere karşı güçlenmesinin sağlanması, risklerin ve kırılganlıkların azaltılması, yaşam standartlarının daha iyi bir seviyeye getirilmesi gibi konularda araştırmalar yapmakta ve topladıkları verilerle raporlar sunmakta, düzenlemektedir.

IMF çeşitli kriterleri göz önünde bulundurarak gelişmiş ekonomiler, yükselen piyasa ekonomileri, düşük gelirli ekonomiler olarak üç grup ülke sınıflandırması vardır. IMF'e göre yükselen ekonomiler sınıfına giren ekonomiler; Angola, Bolivya, Brezilya, Cape Verde, Şili, Çin, Kolombiya, Kosta Rika, Hırvatistan, Mısır, Macaristan, Hindistan, Endonezya, Jamaika, Mauritius, Meksika, Filipinler, Polonya, Romanya, Güney Afrika, Tayland, Türkiye, Etiyopya, Gana, Papua, Ruanda, Uganda'dır (IMF, 2021: 29-31).

2.1.4.2. MSCI'nin Yükselen Ekonomiler Sınıflandırması

Morgan Stanley Capital International (MSCI), 1935 yılında Henry Sturgis Morgan tarafında Amerika'da kurulmuştur. Ülkenin en büyük bankalarından biri konumunda olan Morgan Stanley, MSCI adı altında her yıl birçok endeks yayınlamaktadır. MSCI endeksleri, farklı ülkelerde faaliyet gösteren yabancı yatırımcıların, ülke risklerini ve ekonomideki beklentilerini değerlendirerek yatırım fırsatlarını değerlendirmesi, pazar potansiyellerini ölçebilmesi, borsa bazlı performans analizleri yapabilmesi için önemlidir. Ülkelerin makro ekonomik verilerinden yararlanarak elde edilen Yükselen Piyasalar endeksi bu endekslerden biridir (Koç, Şenel ve Kaya, 2018: 17).

MSCI, 2019 yılında yayımladığı verilere göre yükselen ekonomiler; Arjantin, Brezilya, Şili, Kolombiya, Meksika, Peru, Çek Cumhuriyeti, Mısır, Yunanistan, Macaristan, Polonya, Katar, Rusya, Suudi Arabistan, Güney Afrika, Türkiye, Birleşik Arap Emirlikleri, Çin, Hindistan, Endonezya, Kore, Malezya, Pakistan, Filipinler, Tayvan ve Tayland'dır (MSCI, 2019).

2.1.4.3. S&P'un Yükselen Ekonomiler Sınıflandırması

S&P, 1860 yılında Henry Varnum Poor tarafında Newyork'ta kurulmuş bir kredi derecelendirme şirkettir. Günümüzde küresel olarak hizmet veren S&P'un 19 ofisi bulunmaktadır. S&P ülkeleri, göstergelerine göre değerlendirmektedir. Piyasadaki riskleri değerlendirerek yatırımcıların gelecek planlamasına yardımcı olmaktadır. Ayrıca S&P her gün enerji, kimya, petrol, tarım gibi önemli emtia piyasalarını ve finansal piyasaları temel piyasa verilerini kullanarak analiz etmektedir. Bu analiz sonuçları, yorumlar ve endeksler piyasaya ve yatırımcılara yön vermekle önem arz etmektedir. S&P Global Platts; S&P Global'in küresel derecelendirme ve analiz bölümüdür. S&P Global Ratings; şirketlerin ve pazarların büyüme için gerekli kredi derecelendirmeleri ile ön görülerini gerçekleştirir. S&P Global Market Intelligence; şirket ve pazarların sağlıklı kararlar alması ticari ve finansal analizleri yorumlar. S&P Dow Jones Indices; küresel bazlı ikonik ve yenilikçi endeksler ile yatırımcıların yeni fırsatları değerlendirmesine yardımcı olur (S&P GLOBAL, 2021).

S&P Dow Jones'in 2019 yılında yayınladığı endekse göre yükselen ekonomiler; Brezilya, Şili, Çin, Kolombiya, Çek Cumhuriyeti, Mısır, Yunanistan, Macaristan, Hindistan, Endonezya, Malezya, Meksika, Pakistan, Peru, Filipinler, Polonya, Katar, Rusya, Sudi

Arabistan, Güney Afrika, Tayvan, Tayland, Türkiye, Birleşik Arap Emirlikleri'dir (S&P Dow Jones Indices, 2019: 11).

2.1.4.4. FTSE'nin Yükselen Ekonomiler Sınıflandırması

Açılımı Financial Time Stock Exchange olan FTSE 1984 yılında Londra Borsası tarafından kurulmuş. Financial Times ile birlikte faaliyet gösteren FTSE, küresel olarak faaliyet gösteren şirketlerin analizini yaparak derecelendirmekte ve bu verilere dayalı birçok endeks üreterek yatırımcılara risk analizi yapmakta ve strateji önerileri sunmaktadır. FTSE ülkelerin borsalarını, küresel boyutta işlem gören hisse senetlerine göre değerlendirmektedir. Ayrıca FTSE ülkeleri makro ekonomik göstergeleri baz alarak gelişmiş piyasalar, ileri yükselen piyasalar, ikincil yükselen piyasalar, sınır ülkeleri olarak dört sınıfa ayırmaktadır (Açdoğuran, 2020: 49). FTSE 100 endeksi ile dünyadaki en iyi 100 şirketi tanımlamaktadır.

FTSE' nin 2021 yılında yayınladığı endekse göre yükselen ekonomiler; Brezilya, Şili, Çin, Kolombiya, Çek Cumhuriyeti, Mısır, Yunanistan, Macaristan, Hindistan, Endonezya, Kuveyt, Malezya, Meksika, Pakistan, Filipinler, Katar, Romanya, Rusya, Suudi Arabistan, Güney Afrika, Tayvan, Tayland, Türkiye, Birleşik Arap Emirlikleri' dir (FTSE Russell, 2021: 3).

2.1.4.5. EMGP'nin Yükselen Ekonomiler Sınıflandırması

EMGP (The Emerging Market Global Players), Kolombiya Şehir üniversitesi tarafından kurulmuş bir projedir. CCSI (Columbia Center for Sustainable Investment) liderliğinde devam edilen bu proje ile gelişmekte olan piyasalarda aktif olan yabancı yatırımcı şirketler hakkında anket ve araştırmalardan yararlanarak veri toplamaktadır. Bu verilere dayanarak yıllık raporlar hazırlamakta ve yükselen ekonomilerinde içinde olduğu EMGP raporları ile şirketlerin faaliyetleri, uluslararası şirketlerin izlediği politikalar ve bu politikaların yatırımlara etkisi, ÇUŞ' ların devam edebilir kalkınma üzerine etkisi gibi konularda analizler ve yorumlar yapmaktadır (CCSI, 2021).

EMGP' nin 2017 yılındaki detaylı raporuna göre yükselen ekonomiler; Brezilya, Macaristan, İsrail, Hindistan, Kore, Slovenya, Polonya, Çin, Türkiye, Güney Afrika, Tayvan, Meksika, Rusya, Şili, Birleşik Arap Emirlikleri'dir (Saraiva, 2017: 5).

2.2. Seçilmiş Yükselen Ekonomiler

MSCI'nın 2019 yılında yayımladığı yükselen ekonomiler endeksinden yararlanarak açıklanan yükselen ekonomiler arasından Brezilya, Çin, Hindistan, Rusya ve Türkiye seçilmiştir.

Seçilmiş yükselen ekonomilerden Brezilya, Rusya, Hindistan ve Çin'in bir diğer özelliği BRICS ve G-20 üyesi ülkeler olmalarıdır. Türkiye ise G-20 üye ülkesidir. BRICS, emek fiyatlarının ve dolayısıyla üretim maliyetlerinin düşük olduğu, doğrudan yabancı yatırımları ülkesine çekeabilen, ticaret hacimleri ile dünya ticaretine etki eden, yüksek büyüme oranlarına sahip, ekonomik şoklardan daha az etkilenen en önemlisi gelecekte lider ülke konumunda olmaları beklenen farklı dinamiklerden oluşan ülkelerden oluşmaktadır (Ağır, Yıldırım, 2015: 40-41). Gelişmiş ülkeler çerçevesinde kurulan G-7, 1994 Meksika peso Krizi, 1997 Asya Krizi ve 1998 Rusya Krizi gibi olaylar sonrası, yükselen ekonomilerde oluşan şokların dünya ekonomilerini derinden etkilediği kabul edilmiş ve bazı yükselen ekonomilerde G-20'ye dahil edilmiştir. G-20'nin yanında gelecek vaat eden ekonomilerden oluşan diğer ekonomik örgüt BRICS ise dünya ticaretinden payını almış yükselen ekonomilerden oluşmaktadır (T.C. Ticaret Bakanlığı, 2021).

2.2.1. Brezilya

Brezilya, EUI 2018 verilerine göre 209.205.000 nüfusu ile dünyanın en kalabalık ülkelerinden biridir. Yine EUI verilerine göre ülkenin genç nüfusunun toplam nüfusa oranı %69,2'dir ve bu oranın 2021'de %69,8 yükselmesi beklenmektedir. Brezilya 8.514.877 km² yüz ölçümü ile dünya üzerinde en geniş topraklara sahip 6. ülke konumundadır. (www.listofcountriesoftheworld.com, 2021)

Brezilya başkanlık rejimiyle federal cumhuriyet sisteminde yönetilmektedir. Başkenti ise Brezilya'dır. Ülke 2014'ten itibaren şehirleşmeye başlamış ve nüfusun %85'ini şehirlere göç vermiştir. Bu yüzden ülkede (özellikle güney bölgesinde) gecekondulaşma, çarpık kentleşme ve alt yapı eksikliği gibi sorunlar baş göstermektedir (T.C. Ticaret Bakanlığı, 2019).

Brezilya'nın IMF verilerine göre 2020 yılı GSYH'si 1,44 trilyon \$, kişi başına düşen GSYH'si 6,600 \$'dır. Ülkenin 2020 yılı ihracatı 209,92 milyar \$, ithalatı 158,92 milyar \$'dır. Dünya Bankası 2019 raporuna göre ülkede iş yapma kolaylığı endeksi 60.01'dir, dünya ülkeleri içinde ise 109. sıradadır. Dünya Bankası'na göre 2018 yılında ülkenin gini katsayısı ise 53,30 (0.533)' dur. (World bank Data, 2019)

Ülkede ticaret ve sanayi merkezleri, Atlas okyanusu kıyılarına yakın konumlardır ve bu bölgelerde hareketlilik kazanmıştır (Mercan, 2019: 272). Ülke işgücü açısından, hizmet sektörü ağırlık göstermektedir. Tarım sektörünün ise ekonomideki payı %6 civarındır. Ülkede sanayinin payı ise %21 civarındır. Buna rağmen Latin Amerika ve Karayip’lerdeki en önemli sanayi merkezidir ve bazı sektörlerde diğer dünya ülkelerine göre dereceli üstünlüğe sahiptir (T.C. Ticaret Bakanlığı, 2019).

Silah endüstrisinde 1980’lerde en önemli üreticilerden olan Brezilya ilerleyen yıllarda bu teknolojiyi sivil teknolojiye çevirmiştir (T.C. Dış İşleri Bakanlığı, 2019). Brezilya 1990 yılındaki serbestleşmeden sonra otomotiv ve silah üretimi sektöründe rant sağlamıştır (T.C. Ticaret Bakanlığı, 2019). Son yıllarda uçak teknolojisine merak saran Brezilya savaş uçakları ve askeri nakliye uçakları başta olmak üzere savunma sanayisine yatırımını arttırmıştır. Ayrıca Brezilya, 2019 yılı ocak ayında onayladıkları anlaşma ile Embraer ve Boeing yolcu uçaklarını üretmeye başlamıştır (T.C. Dış İşleri Bakanlığı, 2019).

Brezilya dünyanın en büyük petrol üreticileri arasında 15. sırada yer almaktadır (T.C. Dış İşleri Bakanlığı, 2019). Brezilya yeni petrol kaynakları bulan ve gelecek yıllarda dev rezervler arasında olması beklenen bir ülkedir. Yaşadığı krizin şiddetine rağmen hala BIRC ülkeleri arasında yer almasının en büyük sebebi de bu petrol rezervleri ve doğal kaynaklarıdır (T.C. Ticaret Bakanlığı, 2019).

Ülkenin ihracat yaptığı en önemli ülkeler; Çin, ABD ve Arjantin’dir. Brezilya’nın ekonomi içindeki ihracat payının en yüksek olduğu ürünler ise sırasıyla; yağlı tohumlar, tahıllar, meyveler, endüstriyel ve tıbbi ürünler, mineralli yakıtlar, mineralli yağlar ve bu ürünlerin damıtılmasıyla kazanılmış hammadde ve ürünler ile minerallerdir (Mercan, 2019: 278-279). Brezilya BRIC haricinde G-20, MERCOSUR, IMF, WB, BM, DTÖ gibi önemli birçok ticaret örgütü ve kuruluş içinde üyeliği bulunmaktadır.

Brezilya’nın yatırımlar açısından zayıf olması, yüksek faiz oranları, yetişmiş insan gücünün az olması ve alt yapı sorunları yaşaması ekonominin ilerlemesi ve büyümesi önündeki en büyük sorunlardır (Mercan, 2019: 284). Brezilya enflasyonu, dış ticaret dengesini kontrol etmeyi planladığı ve ekonomik kalkınmanın desteklenmesini amaçladığı ‘Brezilya Planı’ politikasını uygulamaktadır. 2009 yılından bu yana bu politikalar olumlu yönde ilerlemiştir fakat Mortgage krizi ile ekonomideki dengeler bozulmuştur (Yılmaz, 2018: 126).

Brezilya ekonomisine baktığımızda göreceli olarak kapalı bir ekonomidir. Ülke ekonomik hedefleri ise enflasyon, dış ticaret dengesi, ekonomik kalkınma politikaları üzerine

kurulmuştur. EIU 2019 yılı risk raporuna göre Brezilya'nın notu 'BB' dir. BRICS ülkeleri arasında ise büyüme performansı olarak geride kalmıştır. Bu yüzden ilerleyen dönemlerdeki ekonomik performansı ve politikaları büyük önem taşımaktadır (T.C. Ticaret Bakanlığı, 2019).

2.2.2. Çin

Çin' in nüfusu 2018 yılı itibari ile 1,396 milyara ulaşmıştır. 9,6 milyon km² yüz ölçümüne sahip olan Çin yüksek nüfus oranından dolayı 1979 yılından 2016 yılına kadar tek çocuk politikası uygulamış ve daha sonra iki çocuk politikasına geçmiştir (Evis ve Mete, 2019: 294). Çin'in uyguladığı nüfusu azaltıcı politikalara rağmen nüfus azalan oranda artmaya devam etmektedir. Ülkenin 65 yaş üstü oranı 2018 yılı verilerine göre %10 olmasına rağmen yaşlı nüfus oranı hızla artmaktadır, ilerleyen yıllarda yaşlı nüfusun fazla olması beklenmektedir. Çin için nüfusun büyük bir sorun olmasının yanında iş gücü kaynağıdır, gelecek on yıl içinde önemli sayıda bireyin iş gücüne katılması beklenmektedir (T.C. Dış İşleri Bakanlığı, 2020).

Ülkenin yönetimi tek bir organ üzerinden yapılmaktadır, tek partili sistem mevcuttur. Meclis daha çok temsili bir yapıdır ve meclis üyeleri halk değil parti tarafından üyeler arasından seçilmektedir. Ülke 1921 yılında kurulan Çin Komünist Partisi tarafından yönetilmektedir. Devlet ile ÇKP bütünleşmiş olup, devlet politikaları parti aracılığıyla uygulanmaktadır (T.C. Ticaret Bakanlığı, 2020).

Ülkenin GSYH'si IMF 2020 yılı verilerine göre 14,72 trilyon \$, kişi başına düşen GSYH' ı ise 10,500 \$'dır. Ülkenin ITC verilerine göre 2020 yılı ihracatı 2,49 trilyon \$, ithalatı ise 2,07 trilyon \$'dır. Dünya Bankası 2019 raporuna göre iş yapma kolaylığı endeksi 73.64 ve dünya ülkeleri arasındaki sıralaması 46'dır. Ülkenin 2017 yılı gini katsayısı ise 46,80 (0,468)'dir (CIA Index, 2020).

Çin'in sektör dağılımını incelediğimizde ülkede yüksek nüfus oranının da etkisiyle tarım ve hayvancılıkta hareketlilik fazladır. Hem tüketici hem üretici olan Çin'de tarım ve hayvancılık sektöründe nüfusun istihdam payı 2018 yılında %16,4'tür. Aynı yıl tarım ve hayvancılık sektörü GSYH'deki payı ise %8'dir. Ülke en büyük pirinç ihracatçısı konumundadır. Pirinç haricinde buğday, tütün, patates, fıstık gibi ürünleri ihraç etmektedir. Hizmet sektörü karşılaştığı yasal kısıtlamalara rağmen GSYH' da ki payı yaklaşık %51,6'dır. Sektörün nüfus içindeki istihdam payı ise yaklaşık %56'dır. Ülke de hizmet sektörünün büyük bir payını turizm, ulaştırma, lojistik, eğitim, sağlık hizmetleri gibi sektörler öncülük etmektedir. GSYH' da yaklaşık %40,5 payı olan sanayi sektöründe ise artan rekabet ve yabancı sermaye odaklı imalat görülmektedir. Ülke nüfusunun %26,3'ü sanayi sektöründe istihdam

edilmektedir. Demir-çelik, madencilik, petrol, kömür, silah, gübre üretimi, tekstil, çimento gibi ürünlerin üretimi sektörün baş oyuncularına olmasına rağmen otomobil, uçak, gemi, telekomünikasyon ve bilgi teknolojilerinin de sektörde payı yüksektir (Evis ve Mete, 2019: 293-294).

1984 yılında gerçekleşen reformlarla birlikte Çin yüksek teknoloji içeren sanayiye odaklanmış ve bu yönde politikalar uygulamıştır. 1990 yılının ikinci yarısında ise dışa açılma politikaları izlemiştir (Yılmaz, 2019: 129).

1990 sonrası yabancı yatırımcıları ülkesine çeken yükselen ekonomiler arasındaki en büyük payı Çin almaktadır. Çin hükümeti 'Millî Mücadele' ilkesi ile yabancı yatırımcılara, yerli yatırımcılarla eşit şekilde muamele göstermiştir. Ülkenin zayıf alt yapıya sahip bölgelerini güçlendirmek için uzun vadeli projeler ile teşvikler amaçlanmıştır. 1995'te ihracatı korumak ve dolar rezervlerini kontrol etmek amacıyla yeni dış ticaret planlaması yapılandırılmıştır (T.C. Ticaret Bakanlığı, 2020).

Yıllık ortalama %10 oranında büyüme gösteren Çin, büyüme oranına rağmen büyüme hızı stabil bir durumda değildir (T.C. Ticaret Bakanlığı, 2020). *'Tüketim eğilimi artmakta, fiyatlar yükselmekte, yabancı yatırımlar ve şehirde kişi başına düşen gelir artmaktadır. Bazı gözlemciler Çin'in resmi olarak açıklananından çok daha hızlı büyüdüğünü öne sürmektedir.'* (T.C. Ticaret Bakanlığı, 2020).

Çin küresel dünyaya hızlı odaklanmış, yabancı sermaye yatırımlarını iyi yöneterek dünya ticaretindeki payını arttırmış ve gerekli yatırımları ülke ekonomisine hızlıca kanallize etmiştir. Çin'de yatırımlar şehirleşmeyi etkilemiş ve bölgesel yoğunlaşmalar ortaya çıkmıştır. 1990 yılında ortaya çıkan 'açık kapı politikası' ile Çin ana karası ticarete açılmıştır. Hong Kong' da maliyetlerin yükselmesi ile birçok imalatçı ve yatırımcılar Çin ana karasına yönelmişlerdir. Bir süre sonra emek yoğun işler Çin ana karasından yürütülürken ar-ge, finans gibi işler Hong Kong üzerinden yürütülmeye başlamıştır. Bu akım ile gelişmemiş birçok özel bölgeye yatırım yönelmiş ve kalkınması sağlanmıştır. Zaman içinde bu özel bölgelerdeki (Shenzen) hareketlilik diğer bölgelere (Guangzhou, Dongguan, Shunde, Nanhai ve Zhongshan) yayılmış ve hızlı şekilde şehirleşme başlamıştır. Devletin bu bölgelere desteğinin artması ile iç bölgelerde yaşayan milyonlarca göçmen ve mevsimlik işçi refah seviyelerini yükseltmek, kaliteli yaşamak için bu bölgelere yerleşmiştir. Bu bölgeler o kadar gelişmiştir ki birçok dünya ülkesindeki ticaret hacminden daha fazla hacme sahip ticaret merkezleri haline gelmişlerdir. Bu bölgelerin özellikle Guangzhou az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için ticaret merkezi

olarak önemi büyüktür. 2015 yılı sonrası Çin en büyük dış ticaret hacmine sahip ülke konumuna ulaşmıştır (T.C. Ticaret Bakanlığı, 2020).

Çin'in BRICS birliği haricinde DTÖ, G-20, ACD, APEK, ASEAN, AAYB, UNESCO, IMF gibi birçok önemli örgüt ve kuruluşla üyeliği ve bağlantısı bulunmaktadır. Ülke ekonomisi dışa açık, sosyalist bir yapıdadır ve bu yönde politikalar uygulanmaktadır.

2.2.3. Hindistan

Nüfusu yüksek olan ülkeler arasında yer alan Hindistan'ın nüfusu Dünya Bankası 2017 verilerine göre 1,339 milyardır. İlerleyen yıllar içinde nüfus artış hızı düşürülmeye çalışılmışsa da ülkenin yıllık ortalama nüfus artış hızı %1,14 civarındadır (T.C. Ticaret Bakanlığı, 2018). Yüz ölçümü 3.287.259 km² olan ülkenin, şehirlere göçün artmasına rağmen kırsal bölgede yaşanan nüfus oranı %66,9 'dur. Bu oran diğer Asya ülkelerine göre oldukça yüksektir (T.C. Ticaret Bakanlığı, 2018). Son 50 yılda gerçekleşen tıbbi gelişmeler, tarımsal verimlilikteki artış, tohum ıslahı, tarımsal teknolojilerde ilerlemeler sonucu ülke nüfusunda patlama yaşanmıştır. Hindistan'da 2000 etnik grup bulunurken ülkede kast ve kabile sınıflandırılması bulunmaktadır. Yasal olarak 500 kast ve kabile kabul edilirken bu oran nüfusun toplamda sadece %24,4'ünü oluşturmaktadır (Evis ve Mete, 2019: 306-307).

Eski bir İngiliz kolonisi olan Hindistan bağımsızlığını kazandıktan sonra Federal Cumhuriyet sistemini benimsemiştir ve bu şekilde yönetilmektedir. Yasal alt yapı İngiliz kanunlarına dayanmaktadır (T.C. Ticaret Bakanlığı, 2018). Ülke çok partili parlamenter demokrasiyle yönetilmektedir ve parlamentonun iki kolu vardır. Bunlar Eyaletler Meclisi (Rajya Sabha) ve Halk Meclisi (Lok Sabha)'dır (T.C. Dış İşleri Bakanlığı, 2020).

Hindistan'ın 2020 yılı GSYH'sı 2,62 trilyon \$, kişi başına düşen GSYH'sı ise 1,900 \$'dır (T.C. Dış İşleri Bakanlığı, 2020). Ülkenin, T.C. Ticaret Bakanlığı verilerine göre 2020 yılı ihracatı 375,5 milyar \$, ithalatı ise 368 milyar \$'dır. Hindistan'ın Dünya Bankası 2019 iş yapma kolaylığı endeksi 67,23 ve ülkeler arasında 77. sıradadır. Ülkenin gini katsayısı ise 2018 yılında 47,90 (0,479) 'dur. (World bank Data, 2020)

Dünyanın en büyük dördüncü tarımsal gücü olan Hindistan'da tarım sektörünün GYSH içindeki payı %15,5 ve toplam nüfus içindeki istihdam oranı %41,6'dır. Hindistan pirinç, tahıl, buğday, şeker kamışı, bakliyat, kahve, şeker, yer fıstığı gibi ürünlerin üretimi yapılmaktadır. GSYH' da ki payı %48,9 olan hizmet sektörü Hindistan ekonomisinin en hareketli sektörüdür. Ülke nüfusunun yaklaşık %35 bu sektörde istihdam edilmektedir. Bilişim teknolojileri hizmetleri ve yazılım hizmetleri sektörlerinin hızla gelişmesi hizmet sektörünün

modernleşmesine katkı sağlamaktadır. Ülkede sanayi sektörünün payı %25'ken, madencilik sektörünün payı %2'den azdır. Hindistan'daki sanayi sektörünü tekstil, ilaç sanayi, kimyasal ve materyal sanayisi, otomotiv sanayisi, bilişim teknolojileri, inşaat makineleri ve inşaat malzemeleri sanayileri oluşturmaktadır. Madencilik sektörünü ise hidrokarbon dışı minerallerin çıkarılması ve demir, boksit rezervleri oluşturmaktadır (Evis ve Mete, 2019: 305-306).

Hindistan ekonomisine baktığımızda iki zıt ayrılık karışımına çıkmaktadır. Ülkenin bir kesimi düşük eğitim seviyesine sahip ve yoğun emek sermayeli iş gücüne sahip tarım sektöründen oluşurken, diğer kesim ise küresel rekabet gücüne sahip, eğitim seviyesi yüksek, orta sınıfın en zeki insanlarına rant sağlayan, modern donanımlı bilgiye dayalı hizmet sektöründen oluşmaktadır. Hindistan'da iş gücüne katılma oranı her yıl ortalama 10 milyon kişiyi bulmaktadır. Kalifiyeli iş gücünün yetişebilmesi için hükümetin eğitime olan önemi ve eğitim kalitesini arttırması gerekmektedir (T.C. Ticaret Bakanlığı, 2018).

BRICS üye ülkesi olan Hindistan'ın ayrıca G-20, AFDB, IMF, WCO, WTO, SCO, OECD, BIS, BIMSTEC gibi birçok önemli kuruluş ve örgütte üyeliği ve bağlantısı bulunmaktadır.

2.2.4. Rusya

2017 yılında Rusya'nın nüfusu 144,5 milyona ulaşmıştır. (World Bank Data, 2019) 17.075.000 km² yüz ölçümüne sahip Rusya'da Sovyet Birliği sonrası yaşanan adaletsizlikler yüzünden kaçışlar başlamış, ülke çok fazla göç vermiştir. Son yıllarda hala nüfus daralması ciddi bir sorun teşkil eden Rusya'nın Dünya Bankasının 2005 yılındaki çalışmasına göre ülke nüfusunun 2050 yılı itibariyle %30' un üzerinde azalması beklenmektedir. (T.C. Ticaret Bakanlığı, 2018).

Rusya'da erken ölümlere rağmen yaşlı nüfus oranı giderek artmaktadır. Emeklilik yaşı kadınlarda 55, erkeklerde 60 olmasına rağmen işsizlik sorunundan dolayı ülkede erken emeklilik çok fazladır. Emeklilik sisteminin ilerleyen yıllarda yetersiz kalacağı için 2002 yılında bu alanda reform yapılmıştır. Fakat ülkede özel kuruluşların bu fonları yönetiyor olması halk tarafında yeterli oranda kabul görmemiştir (T.C. Ticaret Bakanlığı, 2018).

Rusya'nın IMF verilerine göre 2020 yılı GSYH'si 1,48 trilyon \$, kişi başına düşen GSYH'si ise 10,126 \$'dır. OEC 2020 yılı verilerine göre ülkenin ihracatı 337 milyar \$, ithalatı ise 232 milyar \$'dır. Rusya'nın Dünya Bankası 2019 yılı raporuna göre iş yapma kolaylığı endeksi 77,37' dir ve dünya ülkeleri arasında ise 31. sıradadır. Ülkenin 2018 yılı gini katsayısı ise 37,50 (0,379)' dir (World Bank Data, 2020).

2017 yılına baktığımızda ise OEC verilerine göre ihracatın %28 ini ham petrol, %17'sini rafine petrol, %5,8' ini petrol gazı, %4,7'ini kömür briketler oluşturmaktadır. Gruplandırmak gerekirse ülke ekonomisinin %58'i mineral ürünler %13'ü madenler, %5,4 ise kimyasallardan oluşmaktadır. Kalan küçük dilimde ise kıymetli madenler, makine, sebze, taşıma, gıda, kâğıt sanayi, hayvansal ürünler ve tekstil sektörü yer almaktadır (OEC World Data, 2020).

Tarım sektöründe dünyanın önemli ihracatçılarından biri olan Rusya'nın 2018 yılında küresel pazarlara ihraç ettiği önemli ürünler; hububat, gübre, deniz canlıları, kauçuk gibi ürünlerdir. Bu tarım ürünlerinin haricinde canlı hayvan, balık ve et ürünleri, tahıllar, endüstriyel ve tıbbi bitkiler, çay, kahve ve baharat, alkollü içecekler, şeker ve şekerlemeler gibi ürünleri ihraç etmektedir. Ülke sanayi sektöründe ise imalat, gemi inşaatı ve savunma sanayisinde önemli ihracatçılarıdır. İmalat sanayi ve ekipmanları üretimi, içecek ve tütün imalatı, petrol ürünleri, kömür imalatı, plastik ürün imalatı, kimyasal ürünler, deri ve tekstil ürünleri üretimi yapmaktadır. Madencilik sektöründe ise petrol ve doğalgaz önemli kaynaklardır. Bunların haricinde demir, bakır, kömür ve alüminyum ihracı yapan Rusya'nın çeşitli çok fazla yer altı kaynağı bulunmamaktadır (Gedikoğlu ve Konu, 2019: 143).

Rusya doğal rezervlere sahip en büyük ülkeler arasında yer almaktadır. Bu durum ülke için ekonomik açıdan çok büyük avantaj ve gelir kaynağı sağlarken aynı zamanda ülke ekonomisi için büyük dezavantajlara da neden olmaktadır. Son yıllarda petrol fiyatlarındaki artış ekonomide itici bir güç haline gelmiştir. Bu ekonomideki büyüme için her ne kadar olumlu gibi görünse de yapılan araştırmalar sonucunda 'Dutch Disease-Hollanda Sendromu' yaşandığı, uzun vadeli büyüme ile doğal kaynaklar arasında negatif yönlü bir orantı olduğu saptanmıştır (T.C. Ticaret Bakanlığı, 2018).

Ülkenin yüz ölçümünün geniş olmasından dolayı doğal kaynaklar, yaşam alanları, iş alanları ve üretim birimleri arasında ulaşım zorlaşmaktadır. Ayrıca ülkenin nehirlerin birçoğu kuzeyden güneye doğru aktığı için deniz üzerinden ulaşımın ve ticaretin ulaşım maliyetini diğer ülkelere oranla yaklaşık üç katına çıkarmaktadır. Sovyet döneminde merkezi planlamanın boşluğundan yararlanan mal ve hizmet sektörü 90'lı yıllarda atak yaparak büyüme göstermiştir. Sahip olduğu kaynaklardan dolayı ülke daha çok ağır sanayi yönünde kendini geliştirmiştir (T.C. Ticaret Bakanlığı, 2018: Rusya). Ülkede Sanayi Moskova, St. Petersburg, Yekaterinburg ve Nizhny Novgorod şehirlerinde yoğunlaşmıştır. Tomsk ve Novosibirsk gibi küçük şehirler ise Sovyet döneminde kalma sanayi merkezleridir (T.C. Ticaret Bakanlığı, 2018).

Rusya Doğu blokunun yıkılması ile bir çıkmaza girmiş, mali yardımların kesilmesi ile tarım sektöründeki kriz, Eski Doğu Avrupa pazarlarını kaybetmiştir. 1992 yılında bir planlama hazırlayarak, ekonomik kalkınma programı ile hızlı bir şekilde ekonomiyi toparlamak amaçlanmıştır ancak mali dengesizliklerin büyümesi ve üretimdeki düşüş bu planı sekteye uğratmıştır. 1994 IMF desteği ile enflasyon ile mücadeleye dayalı bütçe düzenlemesi ve sıkı para politikası uygulanmıştır. 1998'e kadar ekonomik istikrarı yakalayan ülke büyük Asya krizi sonrası yatırımcıların çekimser tutumu ve ihraç mallarındaki fiyatların düşüşü ile ülkede yeni bir çöküş ortaya çıkmıştır. Dış şoklara karşı aşırı duyarlı olan ekonomide bunalıma sebep olmuş ülkede devalüasyon olmuştur. 1998 krizi sonrası ruble aşırı değer kaybetmiş ve enflasyon tavan yapmıştır. 2007 yılına kadar enflasyonu düşüren Rusya'da sonraki yıllarda enerji fiyatlarının yükselmesi ve para arzındaki artış ile enflasyon tekrar yükselişe geçmiştir (T.C. Ticaret Bakanlığı, 2018).

Rusya'nın BRIC birliği haricinde BM, WTO, SCO, KEİB, AEB gibi önemli örgütler ve kurumlarla bağlantısı bulunmaktadır.

2.2.5. Türkiye

2018 yılında Türkiye'nin nüfusu 81,80 milyona ulaşmıştır. (World Bank Data, 2019) 783.562 km² yüz ölçümüne sahip ülkede TÜİK 2019 yılı verilerine göre nüfusun %92,8'lik kısmı şehirlerde yaşamaktadır. Toplam nüfusun %50,2'sini erkekler, %49,8'ini ise kadınlar oluşturmaktadır. Ülke nüfusunun %67,8 15-64 yaş grubundan oluşmaktadır. Çalışma çağı olarak tanımlanan 15-64 yaş grubundaki nüfus oranı yüksek olan ülkelerden biridir (TÜİK, 2020).

Dünya Bankası verilerine göre Türkiye'nin 2020 yılı GSYH'si 720 milyar \$, kişi başına düşen GSYH ise 9.505 \$'dır. Invest In Turkey verilerine göre ülkede 2020 yılında ihracatı 169,5 milyar \$, ithalatı ise 219 milyar \$'dır. Son yıllarda döviz kurundaki aşırı yükselme GSYH' ya yansiyarak Türkiye'nin dünya ülkeleri arasındaki sıralamasına olumsuz etki etmiştir. Dünya Bankasının 2019 yılında yayınladığı raporda ülkenin iş yapabilme kolaylığı endeksi 74,33' dür ve dünya ülkeleri arasında 43. Sıradadır. Ülkenin gini katsayısı ise 2018 yılında 41,90 (0,419)'dur (World Bank Data, 2019)

Türkiye'nin ekonomi tarihine bakıldığında tarım ve sanayi sektöründeki problemler 2000'li yıllara kadar ülke için büyük sorun olmuştur. Cumhuriyetin kuruluş yıllarında tarım desteklenmiş olsa da geri planda kalmış, hızlı sanayi gelişimine odaklanılmıştır. 1980 yılında devletin dışa açılma politikaları ile ekonomi üzerindeki müdahalesi azalmış, taban fiyatlar

düşük tutulmuş, sektöre uygulanan sübvansiyonlar daraltılmış, dışa dönük politikalar aleyhe işlemiş ve enflasyonunda şişmesi sonucu tarım sektöründeki sıkıntılar artmıştır. 1980 yılında GSYH içindeki payı %22 olan sanayi sektörü, 1997 yılına geldiğinde ise %28'e yükselmiştir. 1987'de GSYH içindeki payı %17,8 olan ve %1,1 oranında büyüyen tarım sektörü, 1998 yılında %7 oranında büyümesine rağmen GSYH içindeki payı %13,9 a kadar gerilemiştir. TUIK verilerine bakıldığında bu oran 2000'li yıllardan itibaren daha da azalarak %10'ların altına kadar düşmüştür (Şahin, 2000: 239-244).

1980'li yıllardaki dışa açılma politikaları ile dış ticaretin yanında hizmet ticareti de gelişmiş ve yeni istihdam alanları ortaya çıkmıştır. Hizmet sektörünün en önemli birimleri ise turizm ve faiz gelirleri olmuştur. Bu birimleri uluslararası lojistik, uluslararası bankacılık, uluslararası sigortacılık takip etmektedir (Şahin, 2000: 341). Turizm açısından çok elverişli olmasına rağmen 1980 ortalarına kadar bu sektörde rant sağlanamamıştır. Bu dönemlerde Türkiye'nin turizm gelirlerinin GSYH'ye oranı %2,5 civarıyken 1998 yılında gelindiğinde ise bu oran %3,8'e yükseldi. Ayrıca yurtdışında çalışan işgücünün ülkeye getirdiği veya yakınlarına gönderdiği dövizinde ülke ekonomisi için önemli bir katkısı vardır (Şahin, 2000: 344).

TÜİK 2019 verilerine göre Türkiye'de GSYH içindeki hizmetler sektörünün payı %38,9 sanayi sektörünün payı %28,1 inşaat sektörünün payı %8,9 tarım ve ticaret sektörünün payı %24,1'dur. Dünyadaki bor rezervlerinin %74'ü Türkiye'de bulunmaktadır. Sanayi sektöründe ise ara malların ihracat oranı ile makine ve ulaşım araçlarının payı yüksektir. Ülkede hizmet sektörünün büyük bir bölümünü ise turizm sektörü oluşturmaktadır.

1980 yıllarından bu yana enflasyon ülke için en büyük sorunlardan olmuştur. 2000 yılına kadar enflasyon mücadelesinde uygulanan en ciddi politika, para politikasıdır (Eğilmez ve Kumcu, 2004: 376). 2000 yılında ise IMF ile yeni bir para ve maliye politikası oluşturularak, yarı heterodoks politika kullanılarak döviz kuruna dayalı bir program uygulamaya konulmuştur. Bu program önceki programlardaki eksiklikler dikkate alınarak yapılırsa da içsel sorunlardan çok bankacılık sektöründeki sorunlardan dolayı başarısız olmuştur. 2001 yılında WB ve IMF desteği ile 'Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı' olarak tekrar yenilenmiş ve uygulanmıştır. Bu programında başarısız olması sonucu 18.standyby ile 2002 yılında IMF ile 3 yıllık program hazırlanmıştır. 2004 yılında program olumlu eğilimler ortaya koymuştur (Eğilmez ve Kumcu, 2004: 396-397).

Türkiye 2000 yılından sonra iyi yönde ekonomik ve sosyal alanda ilerleme kaydetmiştir. İstihdam ve gelir seviyelerinin artmasını sağlayarak üst-orta gelirli ülke haline gelmiş ve ülkede

yoksulluk oranı düşürülmüştür. 2002-2015 yılları arası bu oran %50'den fazla azalmıştır. Ülke kalkınma ile çok hızlı bir şekilde şehirleşmiştir. Ülke uzun vadeli politikalar üzerinde durmuş ve uzun vadeli hedeflere odaklanmıştır. Hükümet, mali politika olarak 2019 yılının yarısında genişlemeci bir politika ile ekonomiye yön vermiştir. Fakat ekonomide son dönemlerde kırılگانlıkların artması, dış piyasalarda yaşanan sorunlar bu başarıları riske atmaktadır (World Bank, 2019).

Türkiye'nin ayrıca SCO, BM, COE, WTO, G-20, D-8, OECD, IMF, WB, IKB, KEİ, ECO, ECLAC gibi birçok önemli kurum ve örgütle bağı veya üyeliğı bulunmaktadır.

2.3. Seçilmiş Yükselen Ekonomilerin Makro Ekonomik Performansı

Seçilmiş yükselen ekonomilerin finansal sektör göstergelerini incelemeden önce, seçilmiş ülkelerin ekonomileri hakkında bilgi sahibi olmak için makro ekonomik performansları analiz edilecektir.

Seçilmiş yükselen ekonomiler için temel büyüklük göstergeleri olarak GSYH ve kişi başına düşen gelir, ekonomideki büyüme performansını görmek için büyüme oranı, enflasyon performansını görmek için enflasyon oranı, istihdam performansını görmek için işsizlik oranı, iç denge performansını görmek için bütçe dengesi/GSYH, dış denge performansını görmek için cari denge/GSYH göstergeleri incelenmiştir.

2.3.1. Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYH)

Gayrisafi milli hasıla (GSMH), bir ülkenin belli bir yıl içinde ürettiğı nihai mal ve hizmetlerin toplamının parasal değeriyle ifade edilmesidir (Tunca, 2011: 7). Dış ekonomik etkenler dikkate alınmadığında ise GSMH yerine GSYH kavramı kullanılmaktadır. GSYH bir ülkedeki üretim faktörlerince elde edilen hasıladır (Tunca, 2011: 7).

Eğilmez (2017: 38) gayrisafi yurt içi hasıla (GSYH)'yı bir ülkede belli bir dönemde (genellikle bir yıl veya üç ay) üretime konu olmuş tüm nihai malların piyasa fiyatlarının toplanmasıyla ortaya çıkan toplam parasal değeri olarak tanımlamaktadır. GSYH tek başına yeterli bir makro ekonomik gösterge olmamakla birlikte, bir ülke ekonomisinin büyüklüğünü görmek için önemli bir göstergedir. Tablo 2.1.'de seçilmiş yükselen ekonomilerin GSYH'si gösterilmiştir.

Tablo 2.1. GSYH (Milyar USD)

Ülke	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Brezilya	1,396	1,695	1,668	2,207	2,614	2,464	2,472	2,456	1,800	1,793	2,064	1,917	1,878	1,445
Çin	3,572	4,604	5,122	6,066	7,522	8,570	9,635	10,535	11,226	11,222	12,264	13,842	14,341	14,867
Hindistan	1,239	1,224	1,365	1,708	1,823	1,828	1,857	2,039	2,102	2,274	2,652	2,701	2,871	2,660
Rusya	1,396	1,785	1,314	1,638	2,052	2,210	2,297	2,064	1,368	1,285	1,575	1,653	1,690	1,477
Türkiye	675	765	644	772	832.5	874	950	934	859	863	859	779	761	720

Kaynak: IMF, World Economic Outlook Database, 2021

Brezilya'nın 2007 yılında 1,4 trilyon \$ olan GSYH'si, 2020 yılında 1,4 trilyon \$ olarak gerçekleşmiştir. Brezilya'nın 2008 Küresel Finansal Krizi'nin etkilerinin derinleştiği 2009 yılında 1,7 trilyon \$'a gerileyen GSYH'sinin, Covid-19'un başladığı yıl olan 2019 yılında 1,9 trilyon \$ olduğu görülmektedir.

Çin'in 2007 yılında 3,6 trilyon \$ olan GSYH'si, 2020 yılında 14,9 trilyon \$ olarak gerçekleşmiştir. Çin'in 2008 Küresel Finansal Krizi'nin etkilerinin derinleştiği 2009 yılında 5,1 trilyon \$'a yükselen GSYH'si, Covid-19'un başladığı yıl olan 2019 yılında 14,3 trilyon \$ olarak gerçekleşmiştir.

Hindistan'ın 2007 yılında 1,2 trilyon \$ olan GSYH'si, 2020 yılında 2,7 trilyon \$ olarak gerçekleşmiştir. Hindistan'ın 2008 Küresel Finansal Krizi'nin etkilerinin derinleştiği 2009 yılında 1,4 trilyon \$'a yükselen GSYH'sinin, Covid-19'un başladığı yıl olan 2019 yılında 2,9 trilyon \$ olduğu görülmektedir.

Rusya'nın 2007 yılında 1,4 trilyon \$ olan GSYH'si, 2020 yılında 1,5 trilyon \$ olarak gerçekleşmiştir. Rusya'nın 2008 Küresel Finansal Krizi'nin etkilerinin derinleştiği 2009 yılında 1,3 trilyon \$'a gerileyen GSYH'si, Covid-19'un başladığı yıl olan 2019 yılında 1,7 trilyon \$ olarak gerçekleşmiştir.

Türkiye'nin 2007 yılında 675 milyar \$ olan GSYH'si, 2020 yılında 720 milyar \$ olarak gerçekleşmiştir. Türkiye'nin 2008 Küresel Finansal Krizi'nin etkilerinin derinleştiği 2009 yılında 644 milyar \$'a gerileyen GSYH'sinin, Covid-19'un başladığı yıl olan 2019 yılında 761 milyar \$ olduğu görülmektedir.

Seçilmiş yükselen ekonomiler arasında 2020 yılında en yüksek GSYH'ye sahip olan ülke Çin, aynı yıl incelenen ülkeler arasında en az GSYH'ye sahip olan ülke ise Türkiye'dir.

İncelenen ülkeler arasında GSYH'si 2007 yılına oranla 2020 yılında en fazla azalan ülke olmamakla birlikte en fazla artan ülke ise Çin'dir.

2.3.2. Kişi Başına Düşen Gelir

Bir ülkenin milli gelir düzeyi, o ülkenin refah seviyesini ortaya koymaktadır. Ancak nüfus miktarı kişi başına düşen gelirin, milli gelir oranından farklı olmasına neden olmaktadır. Yani bir ülkenin refah düzeyini sadece milli gelir ile ölçmeye çalışmak yanlış olacaktır. Bu yüzden tek başına gelişmişlik ölçüsü olmamakla birlikte refah seviyesini belirlemede parametre olarak kişi başına düşen gelir kullanılmaktadır (Tunca, 2011: 29).

Kişi başına düşen gelir, ekonomi bilimindeki birçok hesaplama için kullanılan teorik bir göstergedir. Bir ortalamaı göstermektedir ve bu ortalamaı baz alarak makroekonomik bir karşılaştırma yapmayı amaçlar. Kişi başına düşen gelir GSYH'nin yıl ortası nüfusa bölünmesiyle bulunmaktadır (Eğilmez, 2017: 44). Bir ülkenin yıl içindeki reel gelirdeki artışlar o ülkenin refah seviyesinde meydana gelen iyi yönlü artışı göstermektedir. Fakat şuna dikkat etmek gerekir ki milli gelirin ülke nüfusuna oranını gösteren bu oran, ülke ortalamasını ortaya koymaktadır. Bir ülkede bir kesin aşırı zenginleşirken, bir kesim fakirleşiyor ya da zenginleşmiyorsa o ülkede gelir adaletsizliği vardır. O ülke için refah seviyesinin yükseldiğinden bahsedilemez (Acar, 2008: 16-17).

Kişi başına düşen gelirin yüksek olması, o ülkedeki herkesin belirlenen seviyede gelire sahip olduğunu göstermemektedir. O ülkedeki gelir adaletli bir şekilde dağılıyor mu buna bakılmalıdır. Bir ülkedeki gelir adaletini ölçmek için gini kat sayısı kullanılmaktadır. Bir ülkede gelir dağılımı ne kadar adaletli ise sıfır ile bir arasında değer alan gini katsayısı, sıfıra o kadar yakın olacaktır (Eğilmez, 2017: 45).

Ülkelerin uluslararası gelişmişlik seviyesini ölçmekte kullanılan kişi başına düşen geliri ile doğru bir kıyaslama yapılabilmesi için ortak bir para değeri cinsinden karşılaştırma yapılması gerekmektedir. Bunun için uluslararası geçerliliği olan bir para cinsinden değerlendirme ile ifade edilir (Tunca, 2011: 29).

Kişi başına düşen gelir çok genel bir ölçü olmakla birlikte, tek başına yanılmaya sebep olacaktır. Ülkelerin milli hasılayı hesaplama şekilleri farklılık gösterebilmektedir. Gelişmiş ülkeler ile gelişmemiş ülkelerin üretim, hizmet, şehir içi ulaştırma gibi harcamaları, tarımsal ürünlerin piyasaya giriş oranı, faturasız satış oranları, yerel paranın değer kaybı ya da kur dalgalanmaları gibi etkenlerde yanlış bir analize neden olabilir (Tunca, 2011: 30). Gelişmiş ülkelerde üretilen mal ve hizmetin tamamı hesaplama katılırken, az gelişmiş ülkelerde

yüksek oranda mal ve hizmet üretime katılamamakta aileler kendi ihtiyaçlarını gidermek için harcamaktadırlar. Ayrıca gelişmiş ülkelerde de bu oran daha yüksek çıkabilmektedir, kişilerin işlerine giderken kullandıkları yol masrafları, dışarda yaptığı yemek vs. Harcamalar refah seviyesini olduğundan yüksek göstermektedir. Gelişmiş ülkelerde devletin destek amaçlı bireylere yaptığı yardımlarda yine milli gelir hesaplamalarına katılmakta ve refah seviyesini yüksek göstermektedir (Acar, 2008: 17). Tablo 2.2.'de seçilmiş yükselen ekonomilerin kişi başına düşen gelirleri verilmektedir.

Brezilya'nın 2007 yılında 7,369 \$ olan kişi başına düşen geliri, 2020 yılında 6,823 \$ olarak gerçekleşmiştir. Brezilya'nın 2008 Küresel Finansal Krizi'nin etkilerinin derinleştiği 2009 yılında 8,617 \$'a gerileyen kişi başına düşen gelirin, Covid-19'un başladığı yıl olan 2019 yılında 8,936 \$ olduğu görülmektedir.

Çin'in 2007 yılında 2,703 \$ olan kişi başına düşen geliri, 2020 yılında 10,511 \$ olarak gerçekleşmiştir. Çin'in 2008 Küresel Finansal Krizi'nin etkilerinin derinleştiği 2009 yılında 3,838 \$'a yükselen kişi başına düşen geliri, Covid-19'un başladığı yıl olan 2019 yılında 10,170 \$ olarak gerçekleşmiştir.

Hindistan'ın 2007 yılında 1,077 \$ olan kişi başına düşen geliri, 2020 yılında 1,930 \$ olarak gerçekleşmiştir. Hindistan'ın 2008 Küresel Finansal Krizi'nin etkilerinin derinleştiği 2009 yılında 1,153 \$'a yükselen kişi başına düşen gelirin, Covid-19'un başladığı yıl olan 2019 yılında 2,099 \$ olduğu görülmektedir.

Rusya'nın 2007 yılında 9,755 \$ olan kişi başına düşen geliri, 2020 yılında 10,115 \$ olarak gerçekleşmiştir. Rusya'nın 2008 Küresel Finansal Krizi'nin etkilerinin derinleştiği 2009 yılında 9,181 \$'a gerileyen kişi başına düşen geliri, Covid-19'un başladığı yıl olan 2019 yılında 11,517 \$ olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 2.2. Kişi Başına Düşen Milli Gelir (USD)

ÜLKE	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Brezilya	7,369	8,849	8,617	11,293	13,243	12,369	12,294	12,112	8,803	8,701	9,896	9,194	8,936	6,823
Çin	2,703	3,467	3,838	4,524	5,583	6,329	7,081	7,702	8,167	8,116	8,643	9,849	10,170	10,511
Hindistan	1,077	1,049	1,153	1,423	1,498	1,482	1,486	1,610	1,639	1,749	1,976	1,997	2,099	1,930
Rusya	9,755	12,472	9,181	11,446	14,321	15,412	15,997	14,355	9,510	8,924	10,956	11,262	11,517	10,115
Türkiye	9,563	10,692	8,882	10,476	11,141	11,553	12,395	12,022	10,915	10,817	10,537	9,508	9,146	8,610

Kaynak: IMF, World Economic Outlook Database, 2021

Türkiye'nin 2007 yılında 9,563 \$ olan kişi başına düşen geliri, 2020 yılında 8,610 \$ olarak gerçekleşmiştir. Türkiye'nin 2008 Küresel Finansal Krizi'nin etkilerinin derinleştiği 2009 yılında 8,882 \$'a gerileyen kişi başına düşen gelirin, Covid-19'un başladığı yıl olan 2019 yılında 9,146 \$ olduğu görülmektedir.

Seçilmiş yükselen ekonomiler arasında 2020 yılında en yüksek kişi başına düşen gelire sahip olan ülke Çin, aynı yıl incelenen ülkeler arasında en az kişi başına düşen gelire sahip olan ülke ise Hindistan'dır. İncelenen ülkeler arasında kişi başına düşen geliri 2007 yılına oranla 2020 yılında en fazla azalan ülke Türkiye, en fazla artan ülke ise Çin'dir.

2.3.3. Ekonomik Büyüme

Bir birey nasıl daha fazla tüketim için gelir elde etmek isterse, ülkelerde daha fazla mal ve hizmet satın alabilmek için refah seviyelerini yükseltmek isteyeceklerdir. Daha fazla üretim yapan ülkeler, diğer ülkelere oranla daha çok gelişmiş ve daha zengin ülkeler sayılmaktadır. Yani bir ülkenin belli bir periyotta üretilen mal ve hizmet miktarın o ekonominin bir önceki periyot dilimine oranla ne kadar büyüdüğünü göstermektedir (Dinler, 2010: 325). Kısaca tanımlamak gerekirse, ekonomik büyüme bir ülkenin GSYH'nin bir önceki yıla oranla ne kadar artış olduğunu gösteren makro ekonomik göstergedir (Eğilmez, 2017: 49).

Bu oranın-(eksi) olması ekonomide daralma olduğunu göstermektedir. Ülkeler için bu oranın daima +(pozitif) oranlı olması beklenir. Ters durum ekonomide sıkıntıların olduğunu, herhangi bir makroekonomik göstergede kırılmanın meydana geldiğini göstermektedir.

Bir ülkedeki ekonomik büyümenin en belirgin etkisi GSYH'nin içindeki üretim ve hizmet faktörlerinin dağılımında görülür. Ekonomi büyüdükçe tarım sektörünün ekonomi içindeki payı azalırken, sanayi sektörünün payında artış görülmektedir. Çalışan nüfus ekonomi büyüdükçe kırsal bölgelerden şehirlere doğru yönelecektir. Bireylerin harcama tutumları, davranışları üzerinde değişiklikler ortaya çıkacaktır. Özetlemek gerekirse ekonomideki büyüme de üretim, tüketim ve gelir dağılımı üzerinde etki yaratacak ve bu döngü devam edecektir (Acar, 2008: 36-37). Tablo 2.3.'de seçilmiş yükselen ekonomilere ait büyüme oranları gösterilmiştir.

Brezilya'nın 2007 yılında %6,1 olan büyüme oranı, 2020 yılında -%4,1 olarak gerçekleşmiştir. Brezilya'nın 2008 Küresel Finansal Krizi'nin etkilerinin derinleştiği 2009 yılında -%0,1 olarak gerçekleşen büyüme oranı, Covid-19'un başladığı yıl olan 2019 yılında %1,4 olarak gerçekleşmiştir.

Çin'in 2007 yılında %14,2 olan büyüme oranı, 2020 yılında %2,3 olarak gerçekleşmiştir. Çin'in 2008 Küresel Finansal Krizi'nin etkilerinin derinleştiği 2009 yılında %9,5 olarak gerçekleşen büyüme oranı, Covid-19'un başladığı yıl olan 2019 yılında %6 olarak gerçekleşmiştir.

Hindistan'ın 2007 yılında %9,8 olan büyüme oranı, 2020 yılında -%7,3 olarak gerçekleşmiştir. Hindistan'ın 2008 Küresel Finansal Krizi'nin etkilerinin derinleştiği 2009 yılında %8,5 olarak gerçekleşen büyüme oranının, Covid-19'un başladığı yıl olan 2019 yılında %4 olduğu görülmektedir.

Rusya'nın 2007 yılında %8,5 olan büyüme oranı, 2020 yılında -%3 olarak gerçekleşmiştir. Rusya'nın 2008 Küresel Finansal Krizi'nin etkilerinin derinleştiği 2009 yılında -%7,8 olarak gerçekleşen büyüme oranı, Covid-19'un başladığı yıl olan 2019 yılında %2 olarak gerçekleşmiştir.

Türkiye'nin 2007 yılında %5 olan büyüme oranı, 2020 yılında %1,8 olarak gerçekleşmiştir. Türkiye'nin 2008 Küresel Finansal Krizi'nin etkilerinin derinleştiği 2009 yılında -%4,8 olarak gerçekleşen büyüme oranının, Covid-19'un başladığı yıl olan 2019 yılında %0,9 olduğu görülmektedir.

Seçilmiş yükselen ekonomiler arasında 2020 yılında en yüksek büyüme oranına sahip olan ülke Çin, aynı yıl incelenen ülkeler arasında en az büyüme oranına sahip olan ülke ise Hindistan'dır. İncelenen ülkeler arasında büyüme oranı 2007 yılına oranla 2020 yılında en fazla artan ülke olmamakla beraber en fazla azalan ülke ise Hindistan'dır.

Tablo 2.3. Büyüme Oranı (%)

ÜLKE	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Brezilya	6,07	5,09	-0,13	7,53	3,98	1,93	3,00	0,50	-3,55	-3,28	1,32	1,78	1,41	-4,06
Çin	14,24	9,59	9,45	10,61	9,55	7,85	7,77	7,39	7,02	6,85	6,94	6,75	5,95	2,34
Hindistan	9,80	3,89	8,48	10,26	6,64	5,46	6,39	7,41	7,99	8,26	6,80	6,53	4,04	-7,25
Rusya	8,54	5,25	-7,82	4,50	5,07	4,02	1,76	0,74	-1,97	0,19	1,83	2,81	2,03	-2,95
Türkiye	5,04	0,82	-4,82	8,43	11,20	4,79	8,49	4,94	6,08	3,32	7,50	2,98	0,89	1,79

Kaynak: IMF, World Economic Outlook Database, 2021

2.3.4.Enflasyon

Serbest piyasa ekonomilerinde, ekonomik faaliyetlerin düzenlenmesi ve etkin kaynak dağılımı arz ve talebe duyarlı fiyatlar ile sağlanmaktadır. Bu yüzden piyasa ekonomilerinde fiyatlar, en önemli ekonomik göstergelerdendir ve hükümet piyasaya fiyat müdahalesinden uzak dururlar. Piyasadaki fiyatların sürekli değişken bir hal alması geleceğe yönelik belirsizlikleri ve riskleri arttıracak için piyasalarda istikrarsızlığa neden olacaktır. ‘Enflasyon’ ise mal ve hizmet fiyatlarında meydana gelen yıllık artışlardır (Tunca, 2011: 5-6).

Samuelson ve Nordhaus (1992: 587) enflasyonu, fiyatlar genel seviyesinde oluşan sürekli artış olarak tanımlanmaktadır. Eğilmez (2017: 112) enflasyonu, ‘fiyatların genel olarak sürekli bir biçimde yükselme eğiliminde olması’ olarak tanımlamaktadır. Parasız (2009: 471) ise enflasyonu, fiyatlardaki sürekli yükselme eğilimi olarak tanımlamaktadır.

Enflasyon mal ve hizmetlerin oluşturduğu sepetteki ürünlerin çoğunun fiyatının sürekli bir şekilde artmasıdır. Eğer sadece bir üründe fiyat yükselirse bu durumda sadece o ürünün fiyatı yükselmiş demektir (Eğilmez, 2017: 113). Bir ülkedeki enflasyon oranını önceden tahmin etmek önemlidir, bu şekilde öngörülen sorunlara karşı tedbirler alınarak zararlar en aza indirgenebilir (Dinler, 2010: 452).

Enflasyon artış derecelerine göre ılımlı, yüksek ve hiper enflasyon olarak üçe ayrılmaktadır. İlımlı enflasyon, her ülke için ülke yapısına göre olağan sayılabilen enflasyondur. Yüksek enflasyon, bireylerin paranın aşırı değer kaybından kendini korumaya çalıştığı, aşırı enflasyondur ve fiyat artışları %5 üzerinde hatta %15’e ulaştığı görülmektedir. Hiper enflasyonda ise fiyatlar öyle bir hızla ilerlemektedir ki çoğu zaman fiyatların gün aşırı hatta bazı zamanlar gün içinde bile yükseldiği görülmektedir (Dinler, 2010: 452-453).

Bir ülkede enflasyonun ortaya çıkma nedenleri; reel nedenler, parasal nedenler, demografik ve sosyal nedenler olarak gruplandırılabilir (Yılmaz, 2012: 28). Reel nedenlere baktığımızda talep enflasyonu ve arz enflasyonu karşımıza çıkmaktadır. Talep enflasyonu, talebin arzdan yüksek olduğu durumlarda karşımıza çıkmaktadır. Yani arzın piyasa fiyatı düzeyinde ürettiği mal ve hizmetin toplam talebi karşılayamaması sonucunda fiyatların yükselmesi olarak tanımlanabilir. Arz enflasyonunda ise maliyet enflasyonu, ithal enflasyon, fiyat- kar enflasyonu gibi nedenlerden kaynaklı arz eğrisinin sağa kayması ve fiyatların yükselmesidir. Parasal nedenlere baktığımızda ise para politikası uygulamaları dikkat çekmektedir. Piyasalarda fiyatlar genel düzeyindeki artışla birlikte otoritelerin piyasaya para sürerek para arzını arttırması en basit örneklerdendir. Diğer bir varsayım olarak ise fazla paranın

piyasaya sürülmemesi ve talep enflasyonundan kaynaklı enflasyonda fiyatlardaki artışın durması beklenir. Paranın piyasaya sürülmesi ile tekrar fiyatlar genel seviyesi yükselecek hem arz hem talep enflasyonu devam edecek ve bu döngü sürecektir. Sosyal ve demografik nedenler nüfusun hızlı ve aşırı artışı, göçler, yetişmiş iş gücü kıtlığı, teknolojiye geri kalmışlık, döviz kuruna bağlı ithal ham madde yetersizliği gibi nedenler sayılabilir (Dinler, 2010: 454-459). Tablo 2.4.'de seçili yükselen ekonomilerde enflasyon oranları gösterilmektedir.

Brezilya'nın 2007 yılında %4,5 olan enflasyon oranı, 2020 yılında %4,5 olarak gerçekleşmiştir. Brezilya'nın 2008 Küresel Finansal Krizi'nin etkilerinin derinleştiği 2009 yılında %4,3'e gerileyen enflasyon oranı, Covid-19'un başladığı yıl olan 2019 yılında %4,3 olarak gerçekleşmiştir.

Çin'in 2007 yılında %6,5 olan enflasyon oranı, 2020 yılında -%0,3 olarak gerçekleşmiştir. Çin'in 2008 Küresel Finansal Krizi'nin etkilerinin derinleştiği 2009 yılında %1,9'a yükselen enflasyon oranının, Covid-19'un başladığı yıl olan 2019 yılında %4,5 olduğu görülmektedir.

Hindistan'ın 2007 yılında %6,3 olan enflasyon oranı, 2020 yılında %4,9 olarak gerçekleşmiştir. Hindistan'ın 2008 Küresel Finansal Krizi'nin etkilerinin derinleştiği 2009 yılında %10,5'e yükselen enflasyon oranı, Covid-19'un başladığı yıl olan 2019 yılında %6,7 olarak gerçekleşmiştir.

Rusya'nın 2007 yılında %11,9 olan enflasyon oranı, 2020 yılında %4,9 olarak gerçekleşmiştir. Rusya'nın 2008 Küresel Finansal Krizi'nin etkilerinin derinleştiği 2009 yılında %8,8'e gerileyen enflasyon oranının, Covid-19'un başladığı yıl olan 2019 yılında %3,1 olduğu görülmektedir.

Tablo 2.4. Enflasyon Oranı (%)

ÜLKE	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
<i>Brezilya</i>	4,46	5,90	4,31	5,91	6,50	5,84	5,91	6,41	10,67	6,29	2,95	3,75	4,31	4,52
<i>Çin</i>	6,50	1,20	1,90	4,60	4,10	2,50	2,50	1,50	1,60	2,10	1,80	1,90	4,50	-0,34
<i>Hindistan</i>	6,28	9,36	10,54	9,17	8,78	10,49	7,66	5,27	5,26	3,57	4,59	2,47	6,67	4,87
<i>Rusya</i>	11,90	13,30	8,81	8,78	6,10	6,57	6,47	11,35	12,91	5,37	2,52	4,27	3,05	4,91
<i>Türkiye</i>	8,39	10,07	6,53	6,40	10,45	6,16	7,40	8,17	8,81	8,53	11,92	20,30	11,84	14,60

Kaynak: IMF, World Economic Outlook Database, 2021

Türkiye'nin 2007 yılında %8,4 olan enflasyon oranı, 2020 yılında %14,6 olarak gerçekleşmiştir. Türkiye'nin 2008 Küresel Finansal Krizi'nin etkilerinin derinleştiği 2009 yılında %6,5'e gerileyen enflasyon oranı, Covid-19'un başladığı yıl olan 2020 yılında %11,8 olarak gerçekleşmiştir.

Seçilmiş yükselen ekonomiler arasında 2020 yılında en yüksek enflasyon oranına sahip olan ülke Türkiye, aynı yıl incelenen ülkeler arasında en az enflasyon oranına sahip olan ülke ise Çin'dir. İncelenen ülkeler arasında enflasyon oranı 2007 yılına oranla 2020 yılında en fazla artan ülke Türkiye, en fazla azalan ülke ise Rusya'dır.

2.3.5.İşsizlik

Makro ekonomideki temel hedeflerden biri de işsizlik oranını azaltmak, iş imkânı sağlamak ve gelir kaynağı sağlamaktır. Ekonomi ile istihdam arasında doğrusal bir ilişki bulunmaktadır, istihdam arttıkça üretim artacak ve dolayısıyla milli gelirde artacaktır. İstihdam nasıl üretime katkı sağlayan iş gücü miktarını belirtiyorsa, milli gelirde bu istihdam doğrultusunda gerçekleştirilen mal ve hizmetlerin nihai parasal değerlerini ortaya koymaktadır (Dinler, 2010: 473).

Çalışma ve gelir elde etme isteği bulunan kişilere 'istihdam' denir. Ekonomide iş arayan ve çalışan kişilerin toplamı ise 'iş gücünü' oluşturmaktadır (Tunca, 2011: 4). Çalışma isteği bulunan, geçerli ücret haddi ve çalışma saatlerinde kabul ettiği durumda hala iş bulamayan kişilere 'işsiz' denir (Tunca, 2011: 5).

Eğilmez (2017: 64) ise işsizliği şu şekilde açıklamıştır; son dört hafta içinde iş arayan ve 15 gün içinde iş başı yapmaya hazır olduğunu bildiren 15 yaş üzerindeki kişilerin, toplam işgücüne bölünmesiyle ortaya çıkan orandır. İşsizlik oranı hesaplanırken son dört hafta içinde iş başvurusu bulunuyor olması bir eksikliktir. Çünkü gelişmiş ülkelerde kişiler iş başvurularını sürekli yenileseler de gelişmekte olan ülkelerde iş başvurusu sıklıkla yenilenmemektedir. Dolayısıyla işsiz bireylerin sayısı olduğundan daha az yansımaktadır (Eğilmez, 2017: 65).

İşsizlik oranının artış sebeplerine baktığımızda sürekli ve geçici işsizlik nedenleri bulunmaktadır. Sürekli işsizliğe; üretim daralmasından kaynaklı gizli işsizlik, ekonomideki durgunluktan kaynaklanan bünyesel işsizlik, teknolojinin gelişmesi ve emeğe olan ihtiyacın azalması ile oluşan teknolojik işsizlik, sürekli olmakla birlikte yaygın olmayan bölge ve sektör işsizliği örnek gösterilebilir. Geçici İşsizliğe ise; insanların iş memnuniyetsizliğinden dolayı işini veya mesleğini değiştirmesinden kaynaklı friksiyonel işsizlik, hasat ya da üretim zamanı iş gücüne ihtiyaç duyan sektörlerden kaynaklı (özellikle tarım sektörü) mevsimlik işsizlik,

konjonktür daralmalar ve üretimin azalmasından kaynaklı iş gücü talebinde düşüşle ortaya çıkan konjonktürel işsizlik örnek gösterilebilir (Tunca, 2011: 5). Tablo 2.5'te seçilmiş yükselen ekonomilerde işsizlik oranları gösterilmektedir.

Brezilya'nın 2007 yılında %10,9 olan işsizlik oranı, 2020 yılında %13,5 olarak gerçekleşmiştir. Brezilya'nın 2008 Küresel Finansal Krizi'nin etkilerinin derinleştiği 2009 yılında %9,7'e yükselen işsizlik oranı, Covid-19'un başladığı yıl olan 2019 yılında %11,9 olarak gerçekleşmiştir.

Çin'in 2007 yılında %4 olan işsizlik oranı, 2020 yılında %4,2 olarak gerçekleşmiştir. Çin'in 2008 Küresel Finansal Krizi'nin etkilerinin derinleştiği 2009 yılında %4,3'e yükselen işsizlik oranının, Covid-19'un başladığı yıl olan 2019 yılında %3,6 olduğu görülmektedir.

Hindistan'ın 2007 yılında %2,4 olan işsizlik oranı, 2020 yılında %5,4 olarak gerçekleşmiştir. Hindistan'ın 2008 Küresel Finansal Krizi'nin etkilerinin derinleştiği 2009 yılında %2,5'e yükselen işsizlik oranı, Covid-19'un başladığı yıl olan 2019 yılında %5,4 olarak gerçekleşmiştir.

Rusya'nın 2007 yılında %6 olan işsizlik oranı, 2020 yılında %5,8 olarak gerçekleşmiştir. Rusya'nın 2008 Küresel Finansal Krizi'nin etkilerinin derinleştiği 2009 yılında %8,2'ye yükselen işsizlik oranının, Covid-19'un başladığı yıl olan 2019 yılında %4,6 olduğu görülmektedir.

Türkiye'nin 2007 yılında %9,2 olan işsizlik oranı, 2020 yılında %13,2 olarak gerçekleşmiştir. Türkiye'nin 2008 Küresel Finansal Krizi'nin etkilerinin derinleştiği 2009 yılında %13'e gerileyen işsizlik oranı, Covid-19'un başladığı yıl olan 2019 yılında %13,7 olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 2.5. İşsizlik Oranı(%)

ÜLKE	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
<i>Brezilya</i>	10,90	9,40	9,70	8,50	7,80	7,40	7,20	6,79	8,30	11,27	12,77	12,25	11,88	13,50
<i>Çin</i>	4,00	4,20	4,30	4,14	4,09	4,09	4,05	4,09	4,05	4,02	3,90	3,80	3,62	4,24
<i>Hindistan</i>	2,40	2,27	2,48	2,44	2,52	2,69	2,82	2,77	2,78	2,73	2,56	5,33	5,36	5,40
<i>Rusya</i>	6,03	6,23	8,24	7,36	6,51	5,45	5,50	5,16	5,575	5,53	5,20	4,80	4,60	5,78
<i>Türkiye</i>	9,18	10,02	13,05	11,13	9,10	8,43	9,04	9,92	10,28	10,91	10,90	10,91	13,73	13,15

Kaynak: IMF, World Economic Outlook Database, 2021 / CEICDATA, 2021

Seçilmiş yükselen ekonomiler arasında 2020 yılında en yüksek işsizlik oranına sahip olan ülke Brezilya, aynı yıl incelenen ülkeler arasında en az işsizlik oranına sahip olan ülke ise Çin'dir. İncelenen ülkeler arasında işsizlik oranı 2007 yılına oranla 2020 yılında en fazla artan ülke Türkiye, en fazla azalan ülke ise Rusya'dır.

2.3.6. Dış Denge ve İç Denge

Bir ekonomi iç ekonomik denge ve dış ekonomik denge olmak üzere temel iki ekonomik dengeden oluşmaktadır. İç ekonomik dengeyi tabanda iki alt denge oluşturur, bütçe dengesi (kamu kesimi dengesi) ve tasarruf yatırım dengesi (özel kesim dengesi). Bu iki temel alt dengelerin dış dünya ile ilişkileri ise dış ekonomik dengeyi oluşturmaktadır (Eğilmez, 2017: 52).

Bir ekonomide denge hesaplamaları ile o ekonominin büyüklüğünün ya da kırılganlığının yanında, ekonomide uygulanan politikaların ne kadar başarılı olduğunu ve ekonominin ne kadar büyüdüğünü, gelişmiş ya da gelişmekte olduğunu anlayabiliriz. Sürekli fazla veren ekonomiler için güçlü ve politikaları başarılı ülkeler olduğunu söylemek mümkünken, sürekli açık veren ekonomiler için başarısız ve gelişmemiş ekonomiler olduğunu söylemekte mümkündür (Dinler, 2010: 566).

Bir ekonomi dışa kapalı ise o ekonomideki tasarruflar ile yatırımlar birbirine eşittir. Bir ekonomi dışa ne kadar açıksa o ekonomideki yatırımlar o oranda iç tasarruflardan daha yüksek olacaktır. Bir ekonomi de tasarruf açığı olduğunda dışa açık ekonomi durumunda ise yatırımlar için diğer ekonomilerden ödünç tasarruf alarak açığını kapatabilir (Eğilmez, 2017: 125). O yüzden ülkelerin büyümesi ve ekonomik denge açısından ekonomik serbestleşme önemlidir.

Bir ekonomideki dengelerini oluşturan kalemleri bilançonun iki tarafı gibi düşünülmelidir ve bu kalemler daima dengede olmalıdır. Eğer bir kalem giderleri, gelirlerinden fazla ise o kalem 'açık' verecektir, eğer gideri gelirinden az ise o kalem 'fazla' verecektir. Fakat kalemler birbirine eşitse o kalemler 'denk' hesaplardır (Dinler, 2010: 566). Dış dengedeki açıkları kapatmak için; açıkları finanse etmeye yönelik politikalar, ithalatı kısıtlayıcı önlemler, ekonomideki yapısal zayıflığı düzeltmek amacıyla ihracatı ve dövizini arttırmaya yönelik politikalar uygulanabilir (Dinler, 2010: 568).

2.3.6.1.Cari Denge/GSYH

Cari denge; mal ihracatı gelirleri, satılan hizmetlerden sağlanan gelirler, diğer gelirlerin toplamından mal ithalat giderleri, satın alınan hizmetlerle ödenen giderler ve diğer giderlerinin toplamının çıkartılması ile cari transferlerin eklenmesinden oluşmaktadır (Eğilmez, 2017: 123). Tablo 2.6.'da seçilmiş yükselen ekonomilere ait cari denge/GSYH oranı verilmiştir.

Brezilya'nın 2007 yılında %0,03 olan cari denge/GSYH oranı, 2020 yılında -%1,8 olarak gerçekleşmiştir. Brezilya'nın 2008 Küresel Finansal Krizi'nin etkilerinin derinleştiği 2009 yılında -%1,6 olarak gerçekleşen cari denge/GSYH oranı, Covid-19'un başladığı yıl olan 2019 yılında -%3,5 olarak gerçekleşmiştir.

Çin'in 2007 yılında %9,9 olan cari denge/GSYH oranı, 2020 yılında %1,8 olarak gerçekleşmiştir. Çin'in 2008 Küresel Finansal Krizi'nin etkilerinin derinleştiği 2009 yılında %4,8 olarak gerçekleşen cari denge/GSYH oranının, Covid-19'un başladığı yıl olan 2019 yılında %0,7 olduğu görülmektedir.

Hindistan'ın 2007 yılında -%1,3 olan cari denge/GSYH oranı, 2020 yılında %0,9 olarak gerçekleşmiştir. Hindistan'ın 2008 Küresel Finansal Krizi'nin etkilerinin derinleştiği 2009 yılında -%2,8 olarak gerçekleşen cari denge/GSYH oranı, Covid-19'un başladığı yıl olan 2019 yılında -%0,9 olarak gerçekleşmiştir.

Rusya'nın 2007 yılında %5,2 olan cari denge/GSYH oranı, 2020 yılında %2,4 olarak gerçekleşmiştir. Rusya'nın 2008 Küresel Finansal Krizi'nin etkilerinin derinleştiği 2009 yılında %3,9 olarak gerçekleşen cari denge/GSYH oranının, Covid-19'un başladığı yıl olan 2019 yılında %3,9 olduğu görülmektedir.

Tablo 2.6. Cari Denge / GSYH (%)

ÜLKE	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
<i>Brezilya</i>	0,03	-1,82	-1,58	-3,59	-2,93	-3,43	-3,24	-4,14	-3,04	-1,36	-1,07	-2,68	-3,46	-1,79
<i>Çin</i>	9,93	9,19	4,78	3,94	1,82	2,52	1,54	2,24	2,64	1,70	1,54	0,17	0,72	1,84
<i>Hindistan</i>	-1,27	-2,28	-2,82	-2,80	-4,29	-4,81	-1,74	-1,31	-1,05	-0,63	-1,84	-2,12	-0,86	0,90
<i>Rusya</i>	5,18	5,84	3,85	4,13	4,75	3,25	1,46	2,81	4,99	1,91	2,04	6,99	3,87	2,44
<i>Türkiye</i>	-5,43	-5,12	-1,75	-5,75	-8,87	-5,45	-5,83	-4,14	-3,16	-3,11	-5,48	-2,79	0,89	-5,18

Kaynak: IMF World Economic Outlook Database, 2021

Türkiye'nin 2007 yılında -%5,4 olan cari denge/GSYH oranı, 2020 yılında -%5,2 olarak gerçekleşmiştir. Türkiye'nin 2008 Küresel Finansal Krizi'nin etkilerinin derinleştiği 2009 yılında -%1,8 olarak gerçekleşen cari denge/GSYH oranı, Covid-19'un başladığı yıl olan 2019 yılında %0,9 olarak gerçekleşmiştir.

Seçilmiş yükselen ekonomiler arasında 2020 yılında en yüksek cari denge/GSYH oranına sahip olan ülke Rusya, aynı yıl incelenen ülkeler arasında en az cari denge/GSYH oranına sahip olan ülke ise Türkiye'dir. İncelenen ülkeler arasında cari denge/GSYH oranı 2007 yılına oranla 2020 yılında en fazla artan ülke Hindistan, en fazla azalan ülke ise Çin'dir.

2.3.6.2.Bütçe Dengesi/ GSYH

Bir bütçede gelir ile gider arasında oluşan denge bütçe dengesi olarak tanımlanabilir. Eğer bir bütçede gelir ile gider denk ise bu denk bütçedir. Eğer bütçede gider gelirden fazla ise bütçe açığı, gelir giderden fazla ise bütçe fazlası oluşmaktadır (Eğilmez, 2017: 186). Tablo 2.7.'de seçilmiş yükselen ekonomilere ait bütçe dengesi/GSYH oranları verilmiştir.

Brezilya'nın 2007 yılında -%2,6 olan bütçe dengesi/GSYH oranı, 2020 yılında -%12,1 olarak gerçekleşmiştir. Brezilya'nın 2008 Küresel Finansal Krizi'nin etkilerinin derinleştiği 2009 yılında -%2,8 olarak gerçekleşen bütçe dengesi/GSYH oranı, Covid-19'un başladığı yıl olan 2019 yılında -%5,7 olarak gerçekleşmiştir.

Çin'in 2007 yılında -%0,1 olan bütçe dengesi/GSYH oranı, 2020 yılında -%9,5 olarak gerçekleşmiştir. Çin'in 2008 Küresel Finansal Krizi'nin etkilerinin derinleştiği 2009 yılında -%1,4 olarak gerçekleşen bütçe dengesi/GSYH oranının, Covid-19'un başladığı yıl olan 2019 yılında -%5,9 olduğu görülmektedir.

Tablo 2.7. Bütçe Dengesi /GSYH (%)

ÜLKE	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
<i>Brezilya</i>	-2,64	-1,96	-2,78	-5,13	-3,80	-3,74	-4,75	-7,55	-10,03	-7,68	-6,80	-6,52	-5,73	-12,08
<i>Çin</i>	-0,14	-0,32	-1,4	-0,90	0,51	-0,36	-0,92	-0,91	-2,47	-3,42	-3,62	-4,47	-5,94	-9,51
<i>Hindistan</i>	-5,03	-8,61	-9,33	-9,01	-8,54	-7,31	-6,58	-6,69	-7,03	-7,37	-6,19	-6,78	-7,38	-8,91
<i>Rusya</i>	4,74	3,47	-4,42	-2,43	1,49	0,07	-1,56	-0,13	-3,08	-3,21	-1,00	2,94	1,99	-4,39
<i>Türkiye</i>	0,48	-0,16	0,44	0,99	1,25	0,53	-0,17	0,01	-0,18	-1,40	-1,92	-3,15	-4,43	-2,90

Kaynak: IMF World Economic Outlook Database, 2021

Hindistan'ın 2007 yılında -%5 olan bütçe dengesi/GSYH oranı, 2020 yılında -%8,9 olarak gerçekleşmiştir. Hindistan'ın 2008 Küresel Finansal Krizi'nin etkilerinin derinleştiği 2009 yılında -%9,3 olarak gerçekleşen bütçe dengesi/GSYH oranı, Covid-19'un başladığı yıl olan 2019 yılında -%7,4 olarak gerçekleşmiştir.

Rusya'nın 2007 yılında %4,7 olan bütçe dengesi/GSYH oranı, 2020 yılında -%4,4 olarak gerçekleşmiştir. Rusya'nın 2008 Küresel Finansal Krizi'nin etkilerinin derinleştiği 2009 yılında -%4,4 olarak gerçekleşen bütçe dengesi/GSYH oranının, Covid-19'un başladığı yıl olan 2019 yılında %2 olduğu görülmektedir.

Türkiye'nin 2007 yılında %0,5 olan bütçe dengesi/GSYH oranı, 2020 yılında -%2,9 olarak gerçekleşmiştir. Türkiye'nin 2008 Küresel Finansal Krizi'nin etkilerinin derinleştiği 2009 yılında %0,44 olarak gerçekleşen bütçe dengesi/GSYH oranı, Covid-19'un başladığı yıl olan 2019 yılında -%4,4 olarak gerçekleşmiştir.

Seçilmiş yükselen ekonomiler arasında 2020 yılında en yüksek bütçe dengesi/GSYH oranına sahip olan ülke Türkiye, aynı yıl incelenen ülkeler arasında en az bütçe dengesi/GSYH oranına sahip olan ülke ise Brezilya'dır. İncelenen ülkeler arasında bütçe dengesi/GSYH oranı 2007 yılına oranla 2020 yılında artan ülke olmamakla birlikte en fazla azalan ülke Brezilya'dır.

2.4. Seçilmiş Yükselen Ekonomilerde Finansal Krizler

2.4.1. Brezilya

Brezilya, 1994 yılında Real Plan'ı uygulamaya koyduktan kısa bir süre farklı bölgelerde ve ülkelerde krizler başlamış (Meksika, Asya, Rusya), bu krizlerden ülke ekonomisinde etkilenmiştir (Albuquerque, 2011: 56). Brezilya, Real Plan ile yüksek faiz politikası ve sabit kur sistemini kullanarak yatırımcıların döviz tutma eğilimini düşürmeye böylece enflasyon baskısını azaltmayı amaçlamıştır. Uygulanan politikalar sonucu, 1997 yılında doğrudan yabancı yatırımların bir önceki yıla oranla %140 arttığı görülmektedir (Özdemir, 2007: 136). 1997-1998 yıllarında rezervlerinin büyük bir kısmını cari açığını finanse etmesi sonucu, sürekli artış gösteren Brezilya'nın büyüme hızı 1997'yılının ikinci yarısında düşmüştür (Özdemir, 2007: 137).

Brezilya, 1994 yılındaki parasal reformlar sonrası 1995 Tekila etkisi, 1997 Asya Krizi, 1998 Rusya Krizi ile karşı karşıya kalmıştır. Bu dönemlerde uygulanan aynı politikalar Tekila ve Asya Krizi'nde olumlu etki etsede Rusya Krizi'nde ters etkiye neden olmuştur. Rusya Krizi sonrası kriz korkusu yaşayan yatırımcılar, Brezilya piyasalarından ciddi oranda fon çıkışına neden olmuş, döviz kurlarında devalüasyon baskısı yaratmıştır (Goldfjan, 2000, 6-11). Rusya

Krizi'nden 5 ay sonra Brezilya Krizi ortaya çıkmıştır. Brezilya, IMF desteği ve yeni maliye politikaları ile 2000'li yılların başında krizin etkilerinden çıkmıştır (Karakurt, 2016: 198-199).

2008 Küresel Finansal Krizi öncesi makroekonomik göstergeleri iyi görünen Brezilya'nın, dış şoklara karşı kırılganlığı ve dış borcu oldukça düşüktür. 2000'li yıllarda reformlar yapan Brezilya, 2008 yılının ikinci yarısına kadar bu performansını korumayı başarmıştır (Karakurt, 2016: 199). 2008 yılının Eylül ayında Brezilya Merkez bankası, bankacılık sektörüne nakit aktarımı yaparak küçük ölçekli kuruluşların batmasını önlemeye ve borçlanmaya teşvik etmeye çalışmıştır (Gitmez, 2013: 9). 2009 yılının Ekim ayında ise kısa vadeli sermaye hareketlerinin, Brezilya ulusal parası üzerinde bıraktığı olumsuz etkileri en aza indirmek ve ihracat performansını korumak için hisse senetleri piyasasında oluşan yabancı sermaye yatırım taleplerine %2 oranında vergi uygulanmıştır (Gitmez, 2013: 24). Brezilya'nın finansal sektörü 2008 Küresel Finansal krizi sonrası hızlı bir şekilde toparlanmıştır (Syzydykova, 2018: 6).

2013 yılında ekonomisi yavaşlayan, 2014-2015 yıllarında ekonomik durgunluğa giren Brezilya, 2016 yılında ise yakın geçmişteki en büyük ekonomik resesyonla karşı karşıya kalmıştır . Brezilya, ekonomi tarihinin en büyük resesyonu olarak nitelendirilen 2013-2016 döneminde petrol fiyatlarının düşmesi, yolsuzluk, siyasi istikrarsızlıklar, işsizlik, enflasyon gibi sorunlar sebebiyle yatırımcıların çekimser tutumu ile karşılaşmış, ülkenin doğrudan yabancı yatırımları düşmüştür (Erik ve Koşaroğlu, 2016: 125, Ovalı, 2019: 58-59). Zengin petrol rezervleri ile dünya ticaretine yön vermesi beklenen Brezilya, BRICS ülkeleri arasında zengin petrol rezervleri ve pazarı ile tedarikçi ülke konumundadır (Ovalı, 2019: 58). Bu yüzden petrol ticaretinin, Brezilya cari işlemler dengesi üzerindeki önemi büyüktür (Syzydykova, 2017: 26). Brezilya Merkez bankasının yatırımcıların güvenini kazanmak ve faiz düşürme politikaları ancak 2017 yılında olumlu yönde etki etmeye başlamıştır (Ovalı, 2019: 59).

2.4.2. Çin

1997 Asya Krizi, diğer ülkelerde olduğu gibi Çin'e sıçaramasada, ülkenin ekonomisini önemli ölçüde etkilemiştir. Çin'in 1994 yılında yaptığı devalüasyon ile bölgedeki rekabeti arttırdığı ve çevredeki ülkelerin cari ödemeler dengesini bozduğu, krizin küresel boyut kazanmasında Honkong piyasalarının etkili olduğu düşünülmektedir. Bu dönemde Çin'in hızlı büyüme oranları ve spekülatif yatırımlarının artması, KİT'lerin ve bankaların şüpheli alacaklarının çok fazla olması ekonomide balon etkisi yaratmıştır. Çin'de ticaretin dışa kapalı olması cari açığını artmasına engel olurken, Çin'e yabancı sermaye aktaran çevre ülkelerde deflasyonist gelişmeler sonucu pazarların daralması sonucu ülkede Asya Krizi'nin etkileri

hissedilmiştir. Çin Asya Krizi döneminde çevresindeki ülkelere finansal yardımda bulunmuş, hızlı şekilde yayılan krizden daha az etkilense de diğer ülkelerde olduğu gibi bankacılık sektöründe sistematik problemlerle karşı karşıya kalmıştır (Keskiner, 1998: 97-100).

Çin özellikle 2000'li yıllarda ekonomisiyle birlikte finansal sektörünü de güçlendirmiştir. 2001 yılında DTO üyesi olan Çin, yabancı doğrudan yatırımlara daha şeffaf ve güvence verilmiş bir ortam sunmuş, diğer sektörler gibi gelişmemiş olan sigortacılık sektörünü de yabancı yatırımcılara açmıştır (Şimşek, 2005: 79). Çin özellikle 2000'li yıllarda düşük iş gücü maliyeti ile dikkat çekmiştir. Bu nedenle Çin'in son yıllarda doğrudan yabancı yatırımların miktarı artmıştır (Fidan, 2019: 48). Bankaların devlet denetiminde olduğu Çin'in 2003 döneminde verimli krediler kullandıramaması ve ucuz kredi anlayışı bankacılık sektörünü olumsuz etkilemiştir. 2005 yılı sonrası ise kredilere ve yatırımlara getirilen sıkı denetim ile sektör yeniden yapılanmıştır (Saray ve Gökdemir, 2007: 667) .

Ekonomisi dışa açık ve büyük ölçüde yabancı sermaye girişine sahip olan Çin'in 2008 Küresel Finansal Krizi daha çok reel sektörünü olumsuz yönde etkilemiştir. Uzun dönem yüksek mali ve ekonomik performans sergileyen Çin, krizin başlangıcında diğer ülkelere oranla daha az etkilenmiştir. Kriz sürecinde etkili ve güçlü maliye politikası ortaya koyan Çin, ekonomik büyüme, kalkınma ve yaptığı reformlar sonucu başarılı olmuştur (Karakurt, 2016: 214). 2008 Küresel Finansal krizinden etkilenen Çin, yüksek döviz rezervleri ile bu dönemi hafif geçirmiştir (Akbulak, 2008: 11).

2008 Küresel Finansal krizi sonrası yüksek ticaret hadleri ve sermaye akışı ile dikkat çeken Çin, dış ticarete en fazla müdahalede bulunan ülke ve en fazla ticari engellere maruz kalan ülke konumundadır (Akın vd., 2020: 21-22). Çin'in 2015 yılı sonrası büyüme hızı düşmüştür. Sebep olarak ise ticaret savaşlarından dolayı ihracat hızının düşmesi ve ticaret savaşlarının neden olduğu belirsizlikler gösterilmektedir (Göcen ve Kaya, 2021: 63). Çin-ABD ticaret savaşları Çin'in GSYH, istihdam ve dış ticaretini çok fazla etkilese de Çin ekonomisi bunu kaldırabilecek güçtedir (Çekin ve Nuroğlu, 2020: 78). 2019 yılına gelindiğinde ise ticaret savaşlarının yol açtığı olumsuzluklar daha açık hissedilmektedir (Göcen ve Kaya, 2021: 63). ABD tarafında uygulanan vergiler 2018 yılında %10 oranındayken, 2019 yılında %25 oranına kadar yükseltilmiştir. Çin'in bu duruma karşılık uygulayacağı yeni tarifeler, Çin ekonomisi ve yükselen ekonomiler başta olmak üzere, küresel bir gerginlik yaratacaktır. Yatırımları da azaltması beklenen bu korumacılık politikaları, finansal korumacılık eğilimini de arttıracaktır (Çekin ve Nuroğlu, 2020: 78).

2.4.3. Hindistan

1980’lerde yaptığı reformlar yeterli olmayan Hindistan, 1991 yılında petrol fiyatlarındaki artış ve siyasi belirsizliklerin getirdiği dış ödemeler dengesi krizi sonrası liberalleşmeye ilk adımı atmıştır (De, 2012:13-14). Küreselleşme ile yabancı yatırımların önündeki engelleri açan Hindistan’ın 2003 yılında kredi notu S&P ve Moody’s tarafında yatırım yapılabilir seviyesine yükseltilmiştir (Moody’s, 2020: 5). 2003-2004 yıllarında kamu borçları çok yüksek olan Hindistan, aynı dönemde yüksek büyüme performansı ve vergi uygulamaları ile kamu borcunu 2008 Küresel Finansal Krizi öncesi düşük seviyelere geriletmeyi başarmıştır. Küresel Finansal Krizi’n getirdiği dışsal etkiler sonucu Hindistan’ın büyüme oranı düşmüştür. Fakat kriz döneminde uygulanan genişletici maliye politikaları, yüksek döviz rezervi, güçlü yapılandırılmış finansal sektörün etkisiyle krizin etkilerini azaltmayı başarmıştır (Karakurt, 2016: 202). 2008 Küresel Finansal krizinden etkilenen Hindistan’ın ekonomisi düşüş yaşasada kriz sonrası hızlı bir şekilde toparlanmıştır (Bülbül, 2018: 55).

Hindistan’ın artan ticaret hacmi ve sermayenin serbestleşmesi ile zaman içinde finansal piyasalarda derinlik artmış yüksek volatilitelere sahip yatırımlar yerine istikrarlı yatırım kaynaklarına doğru eğilim artmıştır (Akbulak, 2008: 8). Bu dönemde parası hızla değer kaybeden Hindistan’ın 2012 yılına kadar borsa kapitilizasyonlarında ciddi azalmalar olmuştur (Ovalı, 2019: 70). Hindistan, gelişmiş ülkeler için yüksek pazar potansiyeline sahip ülke olmasının yanında yatırımcıların ilgisi yüksektir (Ovalı, 2019: 68). 2016 yılında Hindistan hükümeti, yabancı yatırım politikalarını yeniden düzenlemiştir. Bu reformlar ile aynı dönemde Hindistan’ın doğrudan yabancı yatırımları %50 oranında artmış ve ekonomi rekor seviyede büyüme performansı göstermiştir (Battal ve Akan, 2019: 7).

2.4.4. Rusya

1990’lı yıllarda Sovyetler Birliğinin dağılmasıyla geçiş ekonomisi yaşayan Rusya’nın bankacılık sektörü bu yıllarda sadece finansal sistem içindeki ödemelere aracılık etmiş ve kamu kurumlarının ödemelerinde denetleyici rol oynamıştır. İlerleyen yıllarda finansal serbestleşme ile bankacılık sektörü finansal aracılık görevini üstlenmiştir (Akbulak, 2008: 5). 1991 yılında Sovyetler Birliğinin dağılmasıyla Rusya, kriz öncesi yüksek rezerv miktarlarına sahiptir (Vlasov, 2011:5). 1993 yılında Rus rublesi tedavüle girmiş, yüksek kamu açıklarını finanse etmeye çalışırken, enflasyonun %20’lere çıkması sonucu 1994 yılında Rus rublesi devalüe edilmiştir (Szcurek, 2005, 124).

İç piyasada aşırı rekabetin oluşması ve sermayenin dışarı kaçması ihtimaline karşı kademeli olarak serbestleşmeye geçen Rusya, 1997 Asya krizini derinden hissetmiştir (Göcen ve Kaya, 2021: 57). Ekonomi alanında olduğu kadar mali alanda başarılı olamayan Rusya, dış şoklar ve bütçe gelirlerinde oluşan azalmanın etkisiyle 1998 yılında krize girmiştir (Vlasov, 2011:5). 1994 yılından farklı olarak ruble, 1995-1997 yıllarında petrol fiyatları, istikrar politikaları ve sermaye akımlarının etkisiyle %65 değer kazanmıştır (Özdemir, 2007: 127). 1997 Asya Krizi'nin etkisiyle 1998 Rusya Krizi'ne sürüklenen Rusya'nın krizin etkisiyle ekonominin lokomotifi olan enerji sektörünü ihracat fiyatları düşmüş, ülkenin dış borç ödemeleri için moratoryum ilan edilmiştir (Akbulak, 2008: 4). Kriz sonrası sıkı para politikaları ve tedbirlerinin yanında, enerji fiyatlarındaki artış Rusya'nın dış borçlarını ödemesine ve ekonominin iyileşmesine olanak sağlamıştır (Syzykova, 2018: 7). 2000'li yıllara kadar yüksek enflasyonunda eklenmesiyle orta vadeli bütçe planlaması yapamamıştır. Rusya 2000'li yılların başında borçlarını yeniden yapılandırmış, yeni bütçe reformu yapmıştır (Karakurt, 2016: 200).

2007 yılına kadar ekonomisi büyüme gösteren Rusya, 2008 yılında Küresel Finansal Krize yakalanmıştır (Bülbül, 2018: 39). Rusya'nın finansal sektörü 2008 Küresel Finansal Krizi'nin etkilerini yoğun bir şekilde hissetmiştir. 2008 Küresel Finansal Krizi'yle birlikte petrol fiyatlarının düşmesi ve yabancı kaynak maliyetlerinin artması ile Rusya ekonomisinde şiddetli bir daralma olmuştur (Ovalı, 2019: 64). Bu fiyat düşüşleri sonucu Rusya, Küresel Finansal Krizi'nden en çok etkilenen BRICS ülkesi olmuştur (Öz, 2010:1). 2009 yılı sonunda mali alanı genişletebilmek için, mali alanda uygulanan politikalar askıya almıştır. Rezerv sahibi olan Rusya'nın Küresel Finans Krizi döneminde aşırı bütçe açıkları ve borçlanmaları oluşmamıştır (Karakurt, 2016: 201).

Önemli petrol ihracatçısı olan Rusya'nın 2014-2015 döneminde ABD'ye karşı uyguladığı politikalar ve OPEC açıklamaları etkisiyle petrol fiyatlarının düşmesi ekonomiyi ve yatırımları olumsuz etkilemiştir (Erik ve Koşaroğlu, 2016:133). Ekonomisinin %70'i petrol ve doğalgaza dayanan Rusya'nın 2014 yılında başlayan 'ruble' para krizi çözilememiş, ulusal para çok fazla değer kaybetmiş, enflasyon yükselmiştir. 2014 yılında başlayan ekonomik resesyon 2018 yılında durmuştur (Battal ve Akan, 2019: 6-7).

2.4.5. Türkiye

Türkiye, 24 Ocak 1980 kararlarına kadar sabit kur sistemi, korumacı dış ticaret rejimi ve ithalata dayalı sanayi, negatif faiz uygulamasına dayalı denetime sahiptir. Küreselleşme hareketi ile faiz ve döviz kuru uygulamalarında reformlar yapılmış, sermaye ve ticaret akışı serbestleşmiştir. Asya Krizi, Rusya Krizinden etkilenen Türkiye ayrıca 1994, 2000-2001 krizlerini yaşamıştır (Ural 2003: 11).

1993-1994 yılında Türkiye’de yüksek miktarda dış borçların olması, enflasyondaki hızlı artış, negatif yönlü faiz düzeyi, Körfez savaşı sonrası ve terörle mücadeleden dolayı artan ve sürdürülemeyen kamu açıkları, ücret düşüşlerinden dolayı işsizliğin artması, fon akımlarındaki artış ve bankacılık sektöründe oluşan açık pozisyonlar, bütçe açıkları sorunlarının baş göstermesi krizi tetiklemiştir (Gürsoy, 2009: 136, Güloğlu ve Altınoğlu, 2002: 121). Bu dönemde TL’ye olan güvensizlik artmış, Dolar-TL dengesi bozulmuş, ülke içerden borçlanamaz duruma gelmiştir. S&P ve Moody’s Türkiye’nin kredi notunu düşürmüş, ülke dışardan da borçlanamaz hale gelmiştir (Çan, 2016: 71). Krizin etkilerini hafifletmek için 5 Nisan kararları alınmış ve bütçe kısıtlamaları ile kamu borcunu düşürmek, Dolar-TL dengesini sağlamak, ek vergilerle kamu gelirlerini arttırmak ve faizleri ilk zamanlar enflasyonun üzerinde tutarak hazine kağıtlarının satın alınmasını sağlamak amaçlanmıştır. 5 Nisan kararları ile mevduat sigorta tabanı genişletilmiş olsada olumsuz etkileri silememiş, yaşanan panik sonrası birkaç banka iflas etmiştir. Sonraki süreçte devlet, tasarruf mevduatlarına sınırsız sigorta getirmiş ve 5 Mayıs 1995 tarihinde kriz durdurulmuştur (Çan, 2016: 73).

1995-1999 döneminde Türkiye krizin olumsuz etkilerini aşmaya çalışmış fakat bu süreçte yaşanan Asya Krizi, Rusya Krizi, Brezilya Krizi ve 1999 Marmara depreminin getirdiği olumsuzluklar, ekonomide daralmaya neden olmuştur (Ural, 2003: 17).

1998 Rusya Krizi döneminde, Türkiye faizleri düşürerek, borsa krizini önlemiş fakat yine de bu dönemde Türkiye’den 4,5 milyar \$’a yakın sermaye çıkışı yaşanmış, Merkez bankası döviz rezervlerinde azalmalar olmuştur (Güloğlu ve Altınoğlu, 2002, 126). Asya Krizi ve Rusya Krizi döneminde iç talebi kontrol altına almak için tüketici harcamalarını azaltıcı politikalar izlenirken, kriz sonrası dönemde ekonomideki belirsizlikler tüketim harcamalarında daha çok azalmaya sebep olmuş ve Türkiye ekonomisi daralmıştır. Türkiye’nin 1997 yılında %8,3 olan kişi başına düşen geliri, 1998 yılında %3,8’e kadar gerilemiştir (Dorukkaya ve Yılmaz, 1999 : 12). 1998 yılı Aralık ayında yeni bir kriz önlem politikası oluşturulmuş, ihracatı arttırmak için yatırımcıların Eximbank üzerinden daha düşük prim oranlı krediler alınmasına olanak sağlanmıştır. Aynı yıl vergi reformları da yapılmıştır (Güloğlu ve Altınoğlu, 2002, 126).

2000 yılında Türkiye IMF ve Dünya bankası desteği ile çift hanelere ulaşan enflasyonu düşürmek için dezenflasyon programı oluşturmuş ve bu program çerçevesinde döviz kurunun yeniden belirlenmesi, para politikaların yeniden belirlenmesi, tarım, sosyal güvenlik, vergi konularında reformlar yapılması amaçlanmıştır (Güloğlu ve Altunoğlu, 2002, 127). 2000 yılında uygulamaya konulan Enflasyonu Düşürme Programı ile faiz oranları azalmış, enflasyon daha düşük seviyelere gerilemiş, ülkenin ekonomisi canlanmaya başlamıştır. Fakat TL'nin reel değerinde artış olması, iç talepte artış yaşanması, petrol ve doğalgaz fiyatlarında artış olması sonucu 2000 yılında cari açık artmış, politik belirsizlikler ile ülkeye yabancı sermaye girişinde azalma yaşanmıştır (Ural, 2003: 17). 2000 yılında bankacılık sektörünün verdiği kredilerde artış görülmüş, bankaların faiz, kur ve likidite riskine karşı duyarlılığı artmıştır. Aynı yıl Kasım ayında hazine müşterisi büyük bir bankanın TMSF'ye devredilmesiyle kriz patlak vermiş, bir gece faiz oranları yükselmiştir. Kasım 2001 krizi sonrası ülkedeki bankaların sayılarında önemli bir azalma olmuştur (Kandemir, 2015: 51-56, Çan, 2016: 74).

Aralık ve Ocak 2000 döneminde krizin olumsuz etkilerinden çıkılmaya başlanmış, Ocak ayında Merkez bankası rezervleri 25 milyar \$'ın üzerine çıkmış, interbank gecelik faiz oranları %42'ye düşmüş, IMKB puanı 10198'e yükselmiştir. Fakat Şubat 2001'de Cumhurbaşkanı ve Başbakan arasındaki siyasi tartışma ile döviz krizi patlak vermiştir. Kasım krizi döneminde TL pozisyonlarını koruyan halk, bu dönemde dövizle yönelmiştir. Döviz üzerinde baskının artmasıyla, Merkez bankası rezervleri ile piyasaya müdahale etmeye çalışsa da yeterli gelmemiş, krizden kısa bir süre sonra sabit kur rejimi terk edilerek, dalgalı kur rejimine geçildiği açıklanmıştır (Güloğlu ve Altunoğlu, 2002: 130).

Kasım 2000 krizinde yaptığı gibi net iç varlık hedeflemelerinden taviz vermeyen Merkez Bankası, Şubat 2001 krizinin derinleşmesine neden olmuştur. Şubat 2001 krizi sonrası birçok banka batmış, GSYH ve kişi başına düşen gelir gerilemiş, faiz oranları tekrar yükselme eğilimine geçmiş ve işsizlik artmıştır. 15 Mayıs 2001 tarihinde Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı ile Türkiye ekonomisinde yeni bir dönem başlamıştır. Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı ile dalgalı döviz kur rejimine geçişte oluşan güven kaybını ve istikrarsızlığı gidermek, ekonomik büyümede devamlılığı sağlamak, dışa açıklık ekonomi politikasını korurken rekabet gücünü arttırmak, yatırımları ve istihdamı arttırarak refah seviyesini yükseltmek amaçlanmıştır (Çan, 2016: 77-78).

Avrupa ülkeleri ile ihracat ilişkisi olan Türkiye, ABD'de mortgage krizi olarak başlayan sonrasında likidite krizine dönen 2008 Küresel Finansal Krizinden etkilenmiştir. Türkiye'nin 1990-2000 döneminde yaşanan krizler kadar etkilenmeyen ekonomisi, gelişmiş ve gelişmekte

olan ülkelerdeki krizlere oranla daha hafif atlatmıştır. Krizin Türkiye ekonomisine en olumsuz etkisi ihracat ve ithalat hadlerindeki azalma olmuştur. Bu dönemde bankacılık sektörünün geçmiş krizlere kıyasla daha sağlam bir yapıda olduğu görülmektedir (Çan, 2016: 79). 2001 krizinde döviz kuru %139 oranında yükselirken, Küresel Finansal Krizi'nin etkilerinin derinleştiği 2009 yılında %42 oranında yükselmiştir. Türkiye'nin döviz rezervlerinde 2001 yılında %43 oranında gerileme görülürken, 2008 yılında %20 azalma eğilimi göstermiştir. Tahvil faizleri baz alındığında ise 2001 yılında %182'ye yükselen faiz oranları, 2008 yılının son çeyreğinde %26'ya yükselmiştir (Özatay, 2009: 136-140). 2008 Küresel Finansal krizinden etkilenen Türkiye kriz sonrası oluşan likidite fazlalığından dolayı dış finansman bulmakta sorun yaşamamış ve bu dönemde düşük tasarruflu büyüme yaşamıştır (İslamoğlu, 2019: 158). Alınan tedbirler, uygulanan politikalar ile bankacılık sektörü yeniden toparlanmıştır (Kandemir, 2015: 51-56).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YÜKSELEN EKONOMİLERDE FİNANSAL SEKTÖRÜN YAPISAL ANALİZİ

3.1. Amaç

Bu çalışmanın amacı, dünya sermaye ve ticaret hacmini derinden etkileyen yükselen ekonomilerde finansal sektörün yapısal olarak analiz edilmesidir. Seçilmiş yükselen ekonomilerin 2007-2020 döneminde, finansal sektörünün gelişimini ve küresel etkileri olan önemli olayların (2008 Küresel Finansal Krizi, Covid-19) finansal sektöre etkilerinin ortaya konulması amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda Morgan Stanley Capital International (MSCI)'ın yayınladığı Yükselen Piyasalar Endeksi'nde açıklanan yükselen ekonomiler arasından Brezilya, Çin, Hindistan, Rusya ve Türkiye seçilmiştir.

Çalışmanın amacı doğrultusunda 2007-2020 döneminde seçilmiş yükselen ekonomilerin bankacılık sektörü, sigortacılık sektörü ve sermaye piyasası seçilmiş göstergeler ile analiz edilmiştir.

3.2. Yöntem

Çalışmada seçilmiş yükselen ekonomilerin 2007-2020 dönemi için finansal sektörleri analiz edilmiştir. Çalışmada seçilmiş yükselen ekonomilerin finansal sektörünün 2007-2020 dönemine ait verilerini incelemek için bankacılık, sigortacılık ve sermaye piyasası temel göstergeleri baz alınmıştır. Bankacılık sektörü için; temel büyüklük göstergeleri olarak banka sayısı ve şube sayısı, performans göstergeleri olarak aktif kârlılığı ve özkaynak kârlılığı, risk göstergeleri olarak sermaye yeterlilik rasyosu ve takipteki krediler göstergeleri incelenmiştir. Sigortacılık sektörü için; toplam prim üretimi, hayat branşı ve hayat dışı branşı prim üretimi, kişi başına düşen prim üretimi, reel prim üretimi ve toplam primler / GSYH oranı incelenmiştir. Sermaye piyasası için; borsaya kote şirket sayısı, borsaya kote şirketlerin piyasa değeri, hisse senedi piyasa değeri, borsa devir hızı ve hisse senedi piyasa değeri / GSYH oranı incelenmiştir. Finansal sektörü oluşturan temel sektör verileri Şekil 3.1.'de ki şekilde sınıflandırılmış ve ülke bazlı karşılaştırılarak yapısal olarak analiz edilmiştir.

Çalışma için gerekli olan veriler IMF, World Bank, FRED Data, CEIC, Statista, Swissre Enstitü veri tabanından elde edilerek derlenmiştir. Toplanan verileri yıl ve ülke bazında incelemek amacıyla seçilen her gösterge için ayrı ayrı tablolar hazırlanmıştır. Daha sonra ise her bir gösterge ayrı ayrı karşılaştırılarak yorumlanmıştır.

<i>BANKACILIK SEKTÖRÜ GÖSTERGELERİ</i>	Temel Büyüklük Göstergeleri	1.Banka Sayısı 2.Şube Sayısı
	Performans Göstergeleri	1.Aktif Kârlılığı (ROA) 2.Özkaynak Kârlılığı (ROE)
	Risk Göstergeleri	1.Sermaye Yeterlilik Rasyosu 2.Takipteki Krediler
<i>SİGORTACILIK SEKTÖRÜ GÖSTERGELERİ</i>	1.Toplam Prim Üretimi	
	2.Hayat Branşı Prim Üretimi	
	3.Hayat Dışı Branşı Prim Üretimi	
	4.Kişi Başına Düşen Prim Üretimi	
	5.Toplam Primler / GSYH	
	6.Reel Prim Büyümesi	
<i>SERMAYE PİYASASI GÖSTERGELERİ</i>	1.Borsaya Kote Şirket Sayısı	
	2.Borsaya Kote Şirketlerin Piyasa Değeri	
	3.Hisse Senedi Piyasa Değeri	
	4.Borsa Devir Hızı	
	5.Hisse Senedi Piyasa Değeri / GSYH	

Şekil 3.1. Finansal Sektör Göstergeleri

Kaynak: Yazar tarafından hazırlanmıştır.

3.3. Literatür Taraması

Literatürde yükselen ekonomiler ve finansal sektörleri ile ilgili yapılan bazı literatür çalışmaları şunlardır:

Yalçın (2008), çalışmasında yaşadıkları krizler, ekonomilerinde ve siyasi yönetimlerindeki benzerliklerden dolayı ikiz kardeş olarak nitelendirilen Türkiye ve Brezilya'nın 1995-2007 dönemindeki ekonomik değişkenleri ve finansal göstergelerini inceleyerek, bu nitelendirmenin doğruluğunu araştırmaktadır. Yalçın, çalışma sonucunda Brezilya ve Türkiye'nin ekonomik ve finansal göstergeler açısından bazı benzerliklerin olduğu fakat ikiz kardeş nitelendirmesi için yeterli olmadığını belirtmiştir. Yalçın ayrıca Brezilya'nın makroekonomik yapı ve bankacık sektörü göstergeleri açısından Türkiye'ye göre önde olduğuna değinmiştir. Çalışma sonucunda ulaştığı önemli diğer bir sonuç ise gelişmekte olan ülkelerin finansal piyasalarının birbirleri ile etkileşiminin giderek attığıdır.

Ayaydın ve Baltacı (2012), çalışmalarında 1990-2011 yıllarında BRICS ülkelerindeki sermaye hareketliliği derecesini ölçmek için dinamik panel veri analizi tekniklerinden faydalanarak bankaların özel sektöre sağladığı kredilerin, parasal özgülüğün, yabancı yatırımların, finansal açıklığın, kamu harcamalarının yatırım oranı üzerindeki etkilerini

incelemektedir. Ayaydın ve Baltacı çalışma sonucunda, BRICS ülkelerinin sermaye hareketlerini teşvik edici politikalar izlediği ve bankacılık sektöründeki gelişmelerin yatırımları arttırdığını belirtmiştir.

Ağır ve Yıldırım (2015), çalışmasında BRICS-T ülkelerin makroekonomik performanslarını analiz etmek için, ülkelere ait büyüme oranı, GSYH, kişi başına düşen gelir, toplam ihracat, toplam ithalat, toplam ticaret göstergelerini karşılaştırmıştır. Çalışma sonucunda Türkiye'nin diğer ülkelere oranla daha düşük performans gösterdiğini vurgulanmıştır.

Şimşek (2016), çalışmasında BRICS-T ülkelerinin makroekonomik göstergelerini incelemiştir. Sonrasında ise BIST ve BRICS ülkelerinin hisse senedi piyasaları ilişkisini uzun dönemli incelemek için hisse senedi piyasaları verileri ile ARCH ve GARCH modelleri oluşturmuştur. Çalışmanın sonucunda BIST ile BRICS ülkelerinin borsa endekslerinin ilişkili olduğu ve Hindistan hariç BRICS ülkelerinin diğer piyasalarla pozitif etkileşim içinde olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Gazel (2017), çalışmasında yükselen ekonomilerden seçtiği kırılgan beşli olarak nitelendirilen Brezilya, Endonezya, Hindistan, Güney Afrika ve Türkiye üzerinde 2006-2016 dönemindeki verileri kullanarak hisse senedi piyasa volatilitesi ve işlem hacmi arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Çalışma sonucunda karışık dağılımlar hipotezinin geçerli olduğunu, piyasaya yeni bilgi akışı olduğunda fiyat ve hacmin eş zamanlı değiştiğini, işlem hacminin volatilité yönünden önemli bir faktör olduğunu ve bilgi etkinliğinin var olduğunu vurgulamıştır.

Akın (2018), çalışmasında MINT ülkelerinin temel makro ekonomik ve sigortacılık sektörü verilerini 2008-2016 dönemi için analiz etmektedir. Çalışmada ülkelerin makroekonomik performansını ölçmek için büyüme oranı, enflasyon oranı, işsizlik oranı, cari denge/GSYH, bütçe dengesi/ GSYH göstergelerinden yararlanılarak performans endeksi oluşturulmuştur. Sigortacılık sektörünün gelişimini görmek için ise toplam prim üretimi, hayat prim üretimi, hayat dışı prim üretimi, kişi başına düşen prim üretimi, prim üretiminin GSYH'ye oranı ve dünya sigorta piyasasındaki payı göstergeleri incelenmiştir. Çalışma sonucunda MINT ekonomileri arasında en iyi makroekonomik performansa sahip ülkenin Endonezya olduğu, sigortacılık sektörünün gelişmediği ülkenin ise Nijerya olduğu görülmektedir. Ayrıca Akın, çalışmasında MINT ekonomilerindeki büyümenin sigortacılık sektörüne olumlu yönde etki edebileceği sonucuna ulaşmıştır.

Özkaya (2018), çalışmasında gelişmekte olan seçilmiş ülkelerin makroekonomik göstergelerini incelemiştir. Özkaya, panel veri analizini kullandığı çalışmasında 2000-2015 yıllarını baz almıştır. Bu modele yapısal kırılmaları görmek kriz kuklasını da dahil etmiştir. Çalışmada, yurttiçi tasarruflar ile özel sektöre verilen krediler arasında pozitif yönlü bir etki olduğu, bu nedenle bankacılık sektörü ile reel sektör arasında anlamlı bir ilişki olduğu sonucuna ulaşmıştır. Özkaya çalışmasında ayrıca yurt içi tasarrufların artmasındaki en kuvvetli etkisi GSYH'nin yaptığını, bankacılık sektörü ile tasarrufların ilişkili olduğunu vurgulamıştır.

Syzdykova (2018), çalışmasında BRICS ülkelerine ait borsa verileri ile panel veri regresyon modeli oluşturarak petrol fiyatları ile döviz kuru ve faiz oranlarının borsa üzerindeki etkini incelemiştir. Syzdykova çalışmasında petrol fiyatları ve faiz oranları arasında negatif yönlü bir ilişki, döviz kuru için pozitif yönlü bir ilişki olduğu sonucuna ulaşmıştır. Syzdykova çalışmasında petrol fiyatlarındaki artışın direk hisse senedi piyasalarına etki ederken, faiz oranları ve sanayi üretim değişkenleri üzerinde dolaylı bir etkisi olduğunu belirtmiştir.

Çelik (2019), çalışmasında Türkiye'nin de arasında bulunduğu 26 ülkeden oluşan yükselen ekonomilerin bankacılık sektöründeki yasal düzenlemelerin, bankacılık sektörü üzerindeki etkisini incelemek için ticari bankaların performanslarını CAMELS analizinin farklılaştırılmış bir hali kullanılarak analiz etmiştir. Çelik çalışma sonucunda yabancı bankaların sektöre girişlerinin engellemesinin bankacılık sektörünü olumlu etkilediği, kuruluştaki sermaye sıkılaştırmasının banka performansını olumlu yönde etkilediği fakat genel sermaye sıkılaştırmasının banka performansını olumsuz etkilediği, mevduat sigortasının güçlendirilmesinin bankacılık performansını olumsuz etkilediği, raporlamanın bankacılık performansını olumlu etkilediği, kamu denetçilerinin tecrübeleri ile banka performansı arasında pozitif ilişki olduğu bulgularına ulaşmıştır.

Kubilay (2019), çalışmasında seçilmiş 18 yükselen ekonomilerin, seçilmiş bir grup ekonomi arasındaki finansal etkileşimi gözlemlemek amacıyla 2010-2016 yılları arasındaki döviz, tahvil, hisse senedi piyasaları arasındaki getiri ve risk yayılımlarını VAR ve çok değişkenli GARCH BEKK modeli ile analiz etmiştir. Kubilay, çalışmasında gelişmiş ülke piyasalarının yükselen ekonomilere oranla daha fazla getiri yayılımına neden olduğu, finansal gelişmişlik düzeyi yüksek olan yükselen ekonomilerin getiri yayılımlarının daha belirgin olduğu, getiri yayılımının yüksek olduğu piyasa tahvil, oynaklık yayılımının en çok bulunduğu piyasa ise hisse senedi piyasası olduğu sonuçlarına ulaşmıştır.

Ovalı (2019), çalışmasında BRICS-T ülkelerinin kredi derecelendirme kuruluşları tarafından verilen kredi notunun, hisse senedi piyasaları üzerindeki etkisini analiz etmiştir.

Ovalı, çalışma sonucunda ele aldığı iki değişken arasında hem pozitif hem negatif yönlü ilişkiler bulmuş, kredi derecelendirmedeki not değişikliğinin hisse senedi piyasaları üzerinde hem pozitif hem negatif yönde anlamlı anormal getirilere neden olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Akbay (2020), çalışmasında ABD piyasalarını baz almış ve 2009-2018 yılları borsa aylık kapanış verilerini kullanarak BRICS-T ülkelerinin piyasa borsa endekslerinin risklerini ölçmüştür. Pazar endeksi olarak ise S&P 500 endeksi seçmiştir. Akbay çalışmasında BRICS ülkeleri ve Türkiye'nin ulusal borsalarda sistematik risklerin yüksek olduğu, sistematik olmayan risklerin düşük olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Çelik ve Tunay (2020), çalışmalarında Türkiye ve seçilmiş 26 yükselen piyasa ekonomisinde faaliyet gösteren ticari bankaların kriz sonrası dönemde nasıl performans gösterdiklerini CAMELS analizi ile incelemiştir. Çelik ve Tunay, çalışmalarında yatırımcıların ve denetleyici otoritelerin sektör için ne kadar önemli olduğuna dikkat çekmiştir. Çalışmada, Türkiye'nin bankacılık sektörünün diğer birçok yükselen piyasa ekonomilerine oranla 2008 krizine hazırlıklı olduğu ve kriz sonrası bankacılık sektörünün güvenilirliğini korurken, likidite ve piyasa risklerine duyarlılıkta kötü performans sergilediği sonucuna ulaşmıştır.

Ergür ve Özek (2020), çalışmasında 1998-2007 yılları arasında BRICS ekonomileri ve Türkiye'nin finansal gelişme ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkisini panel veri analiz yöntemi ile analiz etmiştir. Çalışma sonucunda farklı bulgulara rastlanmış, Çin ekonomisinde arz itişli geri beslemeli hipotezi, Brezilya ekonomisinde ise talep itişli hipotezin geçerli olduğunu vurgulamışlardır.

Kılıç (2020), çalışmasında 1994-2020 yıllarındaki borsa aylık kapanış verilerini kullanarak BRICS ülkeleri ve Türkiye borsalarında balonların olup olmadığını analiz etmiştir. Kılıç, analiz için GSADF testi uygulamıştır. Kılıç çalışmasında Çin borsasında üç farklı dönemde balonların oluştuğu, diğer ülkelerin piyasalarında ise balonların varlığına dair bir kanıtın bulunmadığı sonucuna ulaşmıştır.

Şahin (2020), çalışmasında Türkiye'nin BIST Bankacılık Endeksine etki etmesi beklenen seçilmiş makroekonomik değişkenler ile 2005-2019 dönemine ait aylık verilerden NARDL yöntemi ile analiz etmiştir. Şahin, bankacılık sektörünün ekonomik büyüme ve piyasaya sunduğu olanaklar önemli finansal sektörlerden biri olduğu, hisse senedi fiyatları ile makro ekonomik değişkenler arasında yapılan çalışmalarda analiz yöntemleri ve pazar etkinliğinden kaynaklı olarak farklı sonuçların ortaya çıktığı sonucunu belirtmiştir. Çalışmada

Bankacılık endeksi ile dolar, euro ve CDS, VIX, altının uzun dönemli ve kısa dönemli asimetrik bir ilişkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

3.4. Seçilmiş Yükselen Ekonomilerde Bankacılık Sektörünün Yapısal Analizi

Yükselen ekonomilerin finansal sektörü içinde önemli bir paya sahip olan bankacılık sektörünün gelişimini değerlendirebilmek için temel büyüklük göstergeleri, performans göstergeleri ve risk göstergeleri ele alınmıştır. Temel büyüklük göstergeleri olarak banka sayısı ve şube sayısı, performans göstergeleri olarak aktif kârlılığı ve özkaynak kârlılığı, risk göstergeleri olarak sermaye yeterlilik rasyosu ve takipteki krediler oranı incelenmiştir.

3.4.1. Temel Büyüklük Göstergeleri

3.4.1.1. Banka Sayısı

Banka sayısı, bankacılık sektörü hakkında bilgi edinmek için, diğer finansal göstergelerde olduğu gibi tek başına yeterli bir gösterge değildir. Fakat bir ülkenin bankacılık sektörünün temel büyüklüğünü gösteren önemli göstergelerden biri o ülkedeki banka kurumlarının sayısıdır. Bir ülkenin banka sayılarında ve çeşitliliğinde ülkenin ekonomik büyüklüğü, coğrafi büyüklüğü, nüfus oranı gibi özellikler önemli bir rol oynamaktadır. Gelişmiş ülkelerde banka sayısı gelişmekte olan ülkelere oranla daha yüksektir. Nüfusu fazla ve geniş coğrafyaya sahip ülkelerde ise küçük ölçekli ve bölgesel hizmet veren birçok yerel ve kooperatif bankalar bulunmaktadır. Finansal sistemin piyasa ve banka bazlı olarak ikiye ayrıldığı daha önce belirtilmişti. Banka bazlı finansal sistemde ticaret bankacılığı sistemi de denilmektedir. Bu sistem özellikle sanayileşme ile yayılmış ve yeterli sermaye birikiminin olmadığı dönemlerde ortaya çıkmıştır. Dünya geneline bakıldığında ticaret bankacılığı sistemi daha yaygın olmakla birlikte ülkelerde uygulamada farklılık gösterebilmektedir (Kuzucu, 2014: 13).

Mevduat bankalarının tasarruf ve krediler ile reel ekonomiye fon akışı sağlayan kurumlar olduğunu bilinmektedir. Bu bağlamda mevduat bankaları sağladıkları krediler ile istihdam, gelir artışı ve tüketim artışı sağlayarak toplumun refah seviyesinin artmasına katkı sağlamaktadır. Ayrıca mevduat bankalarının para politikalarının uygulanmasındaki rolü büyüktür (Ermiş, 2018: 55). Bu çalışmada farklı finansal kurum yapılarına sahip ülkeler karşılaştırıldığı için sadece ülkede hizmet veren mevduat (ticari) bankalarının sayıları incelenmiştir. Tablo 3.1.'de seçilmiş yükselen ekonomilerin mevduat banka sayıları verilmiştir.

Brezilya'nın 2007 yılında 128 olan banka sayısı, 2020 yılında 121 olarak gerçekleşmiştir. Brezilya'nın 2008 Küresel Finansal Krizi'nin etkilerinin derinleştiği 2009 yılında 125'e kadar gerileyen banka sayısı, Covid-19'un başladığı yıl olan 2019 yılında 118 olarak gerçekleşmiştir.

Çin'in 2007 yılında 170 olan banka sayısı, 2020 yılında 192 olarak gerçekleşmiştir. Çin'in 2008 Küresel Finansal Krizi'nin etkilerinin derinleştiği 2009 yılında 195'e kadar yükselen banka sayısının, Covid-19'un başladığı yıl olan 2019 yılında 193 olduğu görülmektedir.

Hindistan'ın 2007 yılında 184 olan banka sayısı, 2020 yılında banka sayısı 151 olarak gerçekleşmiştir. Hindistan'ın 2008 Küresel Finansal Krizi'nin etkilerinin derinleştiği 2009 yılında 171'e kadar gerileyen banka sayısı, Covid-19'un başladığı yıl olan 2019 yılında 161 olarak gerçekleşmiştir.

Rusya'nın 2007 yılında 1092 olan banka sayısı, 2020 yılında 366 olarak gerçekleşmiştir. Rusya'nın 2008 Küresel Finansal Krizi'nin etkilerinin derinleştiği 2009 yılında 1007'ye kadar gerileyen banka sayısının, Covid-19'un başladığı yıl olan 2019 yılında 402 olduğu görülmektedir.

Türkiye'nin 2007 yılında 33 olan banka sayısı, 2020 yılında 34 olarak gerçekleşmiştir. Türkiye'nin 2008 Küresel Finansal Krizi'nin etkilerinin derinleştiği 2009 yılında 32 olan banka sayısı, Covid-19'un başladığı yıl olan 2019 yılında 34 olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 3.1. Mevduat Banka Sayısı

ÜLKE	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
<i>Brezilya</i>	128	129	125	125	128	129	124	122	123	122	121	119	118	121
<i>Çin</i>	170	185	195	204	201	203	204	192	190	190	190	192	193	192
<i>Hindistan</i>	184	178	171	169	169	173	157	151	157	157	162	161	161	151
<i>Rusya</i>	1092	1058	1007	955	922	897	859	783	681	575	517	440	402	366
<i>Türkiye</i>	33	32	32	32	31	32	32	34	34	34	33	34	34	34

Kaynak: FRED Economic Data, 2021

İncelenen ülkeler arasında 2020 yılında en fazla mevduat bankasına sahip ülkenin Rusya, aynı yıl incelenen ülkeler arasında en az mevduat bankasına sahip ülkenin Türkiye olduğu görülmektedir. İncelenen ülkeler arasında banka sayısında 2007 yılına göre 2020 yılında en fazla düşüş yaşayan ülke Rusya, en fazla artış yaşayan ülke Çin'dir.

3.4.1.2. Şube Sayısı

Bankalar için temel büyüklük göstergelerinden bir diğeri de bankaların şube sayısıdır. Dijitalleşme ile geleneksel bankacılığın ötesinde müşterilerin farklı kanallarla (mobil bankacılık, internet bankacılığı, ATM) her an işlem yapma imkânı bulduğu bir bankacılık anlayışı ortaya çıkmıştır. Dijitalleşme otomasyona, bankaların hızlı hareket etmesine, operasyonel maliyetlerinin azalmasına ve dolayısıyla kârının artmasına olanak sağlamaktadır (Demirhan, 2021: 11).

Teknolojinin gelişmesi ile birçok işlemin dijital ortamda yapılabiliyor olması şube sayılarının düşmesine neden olması beklenirken, müşterilerin bankalarına güven duyması, uygulama kullanım zorluğu, alışkanlıklarını değiştirmek istememesi, demografik faktörler (kırsal kesime, vilayetlere daha ulaşılabilir olması ve bu bölgelere de şube hizmetinin götürülmesi) bankaların şube sayılarında artışa neden olmaktadır (Demirhan, 2021: 11). Tablo 3.2'de seçilmiş yükselen ekonomilerin mevduat bankalarına ait şube sayıları verilmiştir.

Brezilya'nın 2007 yılında 25.951 olan şube sayısı, 2020 yılında 30.016 olarak gerçekleşmiştir. Brezilya'nın 2008 Küresel Finansal Krizi'nin etkilerinin derinleştiği 2009 yılında 27.659'a yükselen şube sayısı, Covid-19'un başladığı yıl olan 2019 yılında 31.061 olarak gerçekleşmiştir.

Çin'in ele alınan dönemde artış eğilimi gösteren mevduat bankaları şube sayısı, 2020 yılında 101.268 olarak gerçekleşmiştir. Çin'in Covid-19'un başladığı yıl olan 2019 yılında ise şube sayısının 101.610 olduğu görülmektedir.

Hindistan'ın 2007 yılında 71.996 olan şube sayısı, 2020 yılında 150.075 olarak gerçekleşmiştir. Hindistan'ın 2008 Küresel Finansal Krizi'nin etkilerinin derinleştiği 2009 yılında 79.922'ye yükselen şube sayısının, Covid-19'un başladığı yıl olan 2019 yılında 146.031 olduğu görülmektedir.

Rusya'nın 2007 yılında 39.850 olan şube sayısı, 2020 yılında 28.562 olarak gerçekleşmiştir. Rusya'nın 2008 Küresel Finansal Krizi'nin etkilerinin derinleştiği 2009 yılında 41.147'ye gerileyen şube sayısı, Covid-19'un başladığı yıl olan 2019 yılında 29.894 olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 3.2. Mevduat Bankaları Şube Sayısı (Adet)

ÜLKE	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Brezilya	25.951	27.207	27.659	27.343	28.554	30.851	31.518	33.089	32.954	32.562	31.632	31.155	31.061	30.016
Çin					85.358	85.358	86.708	89.813	95.680	99.462	100.064	101.329	101.610	101.268
Hindistan	71.996	75.977	79.922	85.219	90.965	98.643	106.551	117.869	126.561	135.506	140.674	142.868	146.031	150.075
Rusya	39.850	42.242	41.147	41.653	43.642	45.368	45.578	43.716	38.758	35.399	34.275	30.704	29.894	28.562
Türkiye	7.658	8.724	8.968	9.419	9.791	10.199	10.981	11.180	11.149	10.740	10.503	10.397	10.135	9.873

Kaynak: FRED Economic Data, 2021

Türkiye'nin 2007 yılında 7.658 olan şube sayısı, 2020 yılında 9.873 olarak gerçekleşmiştir. Türkiye'nin 2008 Küresel Finansal Krizi'nin etkilerinin derinleştiği 2009 yılında 8.968'e yükselen şube sayısının, Covid-19'un başladığı yıl olan 2019 yılında 10.135 olduğu görülmektedir.

İncelenen ülkeler arasında 2020 yılında en fazla şube sayısına sahip olan ülke Hindistan, aynı yıl incelenen ülkeler arasında en az şube sayısına sahip olan ülke ise Türkiye'dir. İncelediğimiz ülkeler arasında 2007 yılına göre 2020 yılında şube sayısında en fazla düşüş yaşayan ülke Rusya, en fazla artış yaşayan ülke ise Hindistan'dır.

3.4.2. Performans Göstergeleri

Bankalar likidite yönetimi yaparken dikkat ettikleri en önemli hususlardan biri kârlılık oranlarıdır. Banka kârlılığı, aktiflerden elde edilen kâr ile maliyetler ve yasal yükümlülüklerin toplamı arasındaki farktır (Gülhan ve Uzunlar, 2011: 343). Berger ve Bouwman (2009: 3781), çalışmaları sonucunda aktif büyüklüğü fazla olan bankaların daha fazla likidite riskine maruz kaldıklarını vurgulamaktadır. Bir bankadaki aktiflerin likit varlıklardan oluşması o bankanın kârlılık oranlarını düşürecektir (Molyneux ve Thornton, 1992: 1173-1178). Bankanın kârlılığını etkileyen diğer önemli faktör ise sermaye oranıdır (Güngör, 2007: 43).

Bankacılık sektörü kârlılık oranları bir ülkenin makroekonomik performansını gösteren ekonomik büyüme, enflasyon ile ilişkilidir. Bir ülkenin bankacılık sektörü kârlılık oranı ile enflasyon oranı arasında aynı yönlü ilişki var iken, bankacılık sektör maliyeti ile enflasyon arasında ters yönlü ilişki bulunmaktadır (Dağıdır, 2010: 26). Bir ülke ekonomisinde enflasyon yükselme eğilimi gösteriyorsa, fiyatlarda meydana gelen artış kârlılık oranlarına da yansıtacaktır. Diğer taraftan bankacılık maliyetleri artıyorsa meydana gelen bu artış, kredilere ve hizmetlere tamamen yansıtılamayacaktır ya da yansıtılsa bile kredi talebi düşecek yine

bankanın kârlılık oranlarında düşüş ortaya çıkacaktır (Abreu ve Mendes, 2002: 9). Çok şubeli bankacılık maliyetlerinin artması kârlılığı azaltmaktadır (Dağıdır, 2010: 26).

Banka kârını düşüren diğer bir etken rekabetin artmasıdır (Demirhan, 2021: 13). Küreselleşme ile sınırların ortadan kalkması bankacılık sektöründe rekabetin artmasına neden olmuştur. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin bankacılık sektörünü inceleyen Demirgüç-Kunt ve Huizinga (2000: 14), bankacılık sektörü geliştikçe kârlılık oranlarının ve faiz marjlarının düştüğü sonucuna ulaşmıştır. Bu noktada temel kârlılık göstergelerinden aktif kârlılığı (ROA) ve özkaynak kârlılığı (ROE) incelenebilir.

3.4.2.1. Aktif Kârlılığı (ROA)

Aktif kârlılığı; net kârın toplam aktiflere oranı şeklinde ifade edilebilir. Bankanın mevcut varlıklarla ne kadar kâr elde edebildiğini ve etkinliğini ortaya koymaktadır (Reis vd., 2016:22). Bankaların aktif kârlılığının yüksek olması beklenir. Bu doğrultuda aktif kârlılığı yüksek olan bankalar daha fazla gelir ve kâr elde etmek için yüksek riske ihtiyaç duymazlar. Aktif kârlılığı yüksek bankalar kredi kullanırken daha seçici davranabilir, riskli müşterilerine kredi olanağı sağlamayabilir ya da bir yatırım yapmayı planladıklarında yüksek kâr elde etmek için riske girmek istemeyebilir. Aktif kârlılığı ile kredi/toplam aktifler oranı, likit varlıklar, öz kaynaklar arasında pozitif yönlü ilişki vardır (Kaya, 2002: 6-10). Aktif kârlılık üzerinde öz kaynak kârlılığı, varlık hacmi, enflasyon olumlu etki ederken, sektörde yoğunlaşma, sektör büyüklüğü ve duran varlıklar olumsuz etki etmektedir (Atasoy, 2007:65-66). Tablo 3.3'te seçilmiş yükselen ekonomilere ait aktif kârlılığı oranları verilmiştir.

Brezilya'nın 2007 yılında %2,7 olan aktif kârlılığı, 2020 yılında %1,2 olarak gerçekleşmiştir. Brezilya'nın 2008 Küresel Finansal Krizi'nin etkilerinin derinleştiği 2009 yılında %1,8'e gerileyen aktif kârlılığı, Covid-19'un başladığı yıl olan 2019 yılında %2 olarak gerçekleşmiştir.

Çin'in 2007 yılında %1,3 olan aktif kârlılığı, 2020 yılında %0,8 olarak gerçekleşmiştir. Çin'in 2008 Küresel Finansal Krizi'nin etkilerinin derinleştiği 2009 yılında %1 olarak gerçekleşen aktif kârlılığının, Covid-19'un başladığı yıl olan 2019 yılında %0,9 olduğu görülmektedir.

Hindistan'ın 2007 yılında %1 olan aktif kârlılığı, 2020 yılında %1,7 olarak gerçekleşmiştir. Hindistan'ın 2008 Küresel Finansal Krizi'nin etkilerinin derinleştiği 2009 yılında %1 olarak gerçekleşen aktif kârlılığı, Covid-19'un başladığı yıl olan 2019 yılında %0,2 olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 3.3. Aktif Kârlılığı (%)

ÜLKE	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Brezilya	2,7	2,1	1,8	1,9	1,7	1,4	1,4	1,3	1,5	1,1	1,5	1,6	2,0	1,2
Çin	1,3	1,0	1,0	1,1	0,8	1,0	1,1	1,1	1,5	1,0	0,9	0,9	0,9	0,8
Hindistan	1,0	0,9	1,0	1,0	0,9	0,9	0,9	0,7	0,4	0,4	0,3	0,0	0,2	1,7
Rusya	2,1	2,1	0,7	2,0	2,5	2,4	1,9	0,9	0,2	1,2	1,0	1,6	2,4	2,0
Türkiye	3,3	2,5	3,3	3,1	2,2	2,4	2,0	1,7	1,5	1,9	2,0	1,8	1,4	1,4

Kaynak: IMF Financial Data, 2021/ FRED Economic Data, 2021

Rusya'nın 2007 yılında %2,1 olan aktif kârlılığı, 2020 yılında %2 olarak gerçekleşmiştir. Rusya'nın 2008 Küresel Finansal Krizi'nin etkilerinin derinleştiği 2009 yılında %0,7'ye gerileyen aktif kârlılığının, Covid-19'un başladığı yıl olan 2019 yılında %2,4 olduğu görülmektedir.

Türkiye'nin 2007 yılında %3,3 olan aktif kârlılığı, 2020 yılında %1,4 olarak gerçekleşmiştir. Türkiye'nin 2008 Küresel Finansal Krizi'nin etkilerinin derinleştiği 2009 yılında %3,3'e yükselen aktif kârlılığı, Covid-19'un başladığı yıl olan 2019 yılında %1,4 olarak gerçekleşmiştir.

İncelenen ülkeler arasında 2020 yılında en düşük aktif kârlılığına sahip ülke Çin iken, aynı yıl en yüksek aktif kârlılığına sahip ülkenin Rusya olduğu görülmektedir. İncelenen ülkeler arasında 2007 yılına göre 2020 yılında aktif kârlılığı en fazla düşüş yaşayan ülke Türkiye, en fazla artış yaşayan ülke ise Hindistan'dır.

3.4.2.2. Özkaynak Kârlılığı (ROE)

Özkaynak kârlılığı net kârın toplam ortalama özkaynaklara oranıdır. Bu oranın yüksek olması beklenir. Bir bankanın bir yıl içindeki yatırımlarının özkaynaklarına oranına bakarak ne kadar kârlı bir yatırım yaptığı görülebilir. Özkaynak kârlılığının, öz kaynak maliyetinin üzerinde olması beklenir (Aksoy, 2018: 102). Özkaynak kârlılığı, sahip olunan menkul değerler, likidite, krediler, döviz pozisyonları, piyasa hacmi ile pozitif yönlü bir ilişkiye sahipken, mevduat ve personel giderleri ile negatif yönlüdür (Okuyan ve Karataş, 2017: 5). Tablo 3.4.'de seçilmiş yükselen ekonomilere ait öz kaynak kârlılığı oranları verilmiştir.

Brezilya'nın 2007 yılında %24,7 olan özkaynak kârlılığı, 2020 yılında %12,3 olarak gerçekleşmiştir. Brezilya'nın 2008 Küresel Finansal Krizi'nin etkilerinin derinleştiği 2009 yılında %15,8'e gerileyen öz kaynak kârlılığı, Covid-19'un başladığı yıl olan 2019 yılında %18 olarak gerçekleşmiştir.

Çin'in 2007 yılında %16,7 olan özkaynak kârlılığı, 2020 yılında %9,5 olarak gerçekleşmiştir. Çin'in 2008 Küresel Finansal Krizi'nin etkilerinin derinleştiği 2009 yılında %16,7'ye yükselen özkaynak kârlılığının, Covid-19'un başladığı yıl olan 2019 yılında %11 olduğu görülmektedir.

Hindistan'ın 2007 yılında %16,5 olan özkaynak kârlılığı, 2020 yılında %20,7 olarak gerçekleşmiştir. Hindistan'ın 2008 Küresel Finansal Krizi'nin etkilerinin derinleştiği 2009 yılında %14,1'e gerileyen özkaynak kârlılığı, Covid-19'un başladığı yıl olan 2019 yılında %2,7 olarak gerçekleşmiştir.

Rusya'nın 2007 yılında %15,5 olan özkaynak kârlılığı, 2020 yılında %17,5 olarak gerçekleşmiştir. Rusya'nın 2008 Küresel Finansal Krizi'nin etkilerinin derinleştiği 2009 yılında %4,1'e gerileyen özkaynak kârlılığının, Covid-19'un başladığı yıl olan 2019 yılında %19,5 olduğu görülmektedir.

Türkiye'nin 2007 yılında %26,6 olan özkaynak kârlılığı, 2020 yılında %12,8 olarak gerçekleşmiştir. Türkiye'nin 2008 Küresel Finansal Krizi'nin etkilerinin derinleştiği 2009 yılında %26,4'e yükselen özkaynak kârlılığı, Covid-19'un başladığı yıl olan 2019 yılında %12,8 olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 3.4. Özkaynak Kârlılığı (%)

ÜLKE	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
<i>Brezilya</i>	24,7	19,2	15,8	16,7	16,1	13,1	13,1	13,2	15,5	11,3	13,9	14,5	18,0	12,3
<i>Çin</i>	16,7	13,9	16,7	19,2	20,4	19,8	14,4	13,1	13,2	16,0	12,6	11,7	11,0	9,5
<i>Hindistan</i>	16,5	14,6	14,1	15,7	13,4	13,8	10,8	9,6	6,3	5,1	4,5	-0,2	2,7	20,7
<i>Rusya</i>	15,5	13,7	4,1	12,5	17,3	17,9	14,0	7,5	2,0	9,8	7,9	13,0	19,5	17,5
<i>Türkiye</i>	26,6	20,0	26,4	23,9	19,0	19,6	17,4	14,7	13,6	17,1	18,8	17,0	12,8	12,8

Kaynak: IMF Finansal Data, 2021/ Statista, 2021/ Fred Economic Data, 2021

İncelenen ülkeler arasında 2020 yılında en yüksek özkaynak kârlılığına sahip olan ülke Hindistan, en düşük özkaynak kârlılığına sahip olan ülkenin ise Çin olduğu görülmektedir. İncelenen ülkeler arasında özkaynak kârlılığı negatif olan tek ülke %-0,2 ile 2018 yılında Hindistan'dır. İncelenen ülkeler arasında 2007 yılına göre 2020 yılında özkaynak kârlılığı en fazla düşüş yaşayan ülke Türkiye, en fazla artış yaşayan ülke ise Hindistan'dır.

3.4.3.Risk Göstergeleri

Risk göstergeleri, bankaların dış şoklara karşı ne kadar duyarlı olduğunu anlamamıza olanak sağlamaktadır. Bu çalışmada temel risk göstergeleri olarak sermaye yeterlilik rasyosu ve takipteki krediler oranı tercih edilmiştir.

3.4.3.1.Sermaye Yeterlilik Rasyosu

Sermaye yeterlilik rasyosu, finansal kuruluşların yasal sermayesi ile varlıkları ve riskler arasındaki ilişkiyi anlamamıza olanak sağlayan bir rasyodur (Doğru, 2013: 20). Sermaye yeterlilik rasyosu, özkaynakların toplam risklere oranı şeklinde açıklanabilir. Söz konusu rasyoda; kredi riskleri, operasyonel riskler ve piyasa riskleri yer almaktadır. Sermaye yeterlilik rasyosu sınırı Basel II ile %8 olarak belirlenmiştir (Şenol, 2017: 14). Sermaye yeterlilik rasyosunun payı sermaye, paydası risk barındıran varlıkların kabul edilmiş farklı ağırlıklarla toplamı oluşturmaktadır (Doğru, 2013: 20).

Sermaye yeterliliği bankaların şoklara karşı dayanıklı olmasını sağlamaktadır. Bankanın aldığı riski sınırlamasını ve aşırı risk almasının önüne geçmektedir (Doğru, 2013: 15). Kısaca sermaye yeterlilik rasyosu, bankaların günlük faaliyetlerini sürdürebilmesi için yürürlüğe konulan bir uygulamadır. Ayrıca bankaların kredibilite ve güvenilirlik gücünü de göstermektedir. Tablo 3.5'te seçilmiş yükselen ekonomilere ait sermaye yeterlilik rasyoları verilmiştir.

Brezilya'nın 2007 yılında %17,3 olan sermaye yeterlilik rasyosu, 2020 yılında %16,8 olarak gerçekleşmiştir. Brezilya'nın 2008 Küresel Finansal Krizi'nin etkilerinin derinleştiği 2009 yılında %18,7'ye yükselen sermaye yeterlilik rasyosu, Covid-19'un başladığı yıl olan 2019 yılında %17,1 olarak gerçekleşmiştir. Brezilya'nın sermaye yeterlilik rasyosunun incelenen her yılda Basel II kriterlerinin üstünde olduğunu söylemek mümkündür.

Çin'in 2007 yılında %8,4 olan sermaye yeterlilik rasyosu, 2020 yılında %14,7 olarak gerçekleşmiştir. Çin'in 2008 Küresel Finansal Krizi'nin etkilerinin derinleştiği 2009 yılında %16,9'a yükselen sermaye yeterlilik rasyosunun, Covid-19'un başladığı yıl olan 2019 yılında

%14,6 olduğu görülmektedir. Çin'in sermaye yeterlilik rasyosunun incelenen her yılda Basel II kriterlerinin üstünde olduğunu söylemek mümkündür.

Hindistan'ın 2007 yılında %12,3 olan sermaye yeterlilik rasyosu, 2020 yılında %15,6 olarak gerçekleşmiştir. Hindistan'ın 2008 Küresel Finansal Krizi'nin etkilerinin derinleştiği 2009 yılında %14,3'e yükselen sermaye yeterlilik rasyosu, Covid-19'un başladığı yıl olan 2019 yılında %15,4 olarak gerçekleşmiştir. Hindistan'ın sermaye yeterlilik rasyosu, incelenen her yılda Basel II sermaye yeterlilik kriterlerini sağlamaktadır.

Rusya'nın 2007 yılında %15,5 olan sermaye yeterlilik rasyosu, 2020 yılında %12,5 olarak gerçekleşmiştir. Rusya'nın 2008 Küresel Finansal Krizi'nin etkilerinin derinleştiği 2009 yılında %20,9'a yükselen sermaye yeterlilik rasyosunun, Covid-19'un başladığı yıl olan 2019 yılında %12,3 olduğu görülmektedir. Rusya'nın sermaye yeterlilik rasyosu incelenen her yılda Basel II kriterinin üzerinde seyretmiştir.

Türkiye'nin 2007 yılında %18,9 olan sermaye yeterlilik rasyosu, 2020 yılında %18,7 olarak gerçekleşmiştir. Türkiye'nin 2008 Küresel Finansal Krizi'nin etkilerinin derinleştiği 2009 yılında %20,6'ya yükselen sermaye yeterlilik rasyosunun, Covid-19'un başladığı yıl olan 2019 yılında %18,4 olarak gerçekleşmiştir. Türkiye'nin incelenen her yılda sermaye yeterlilik rasyosu Basel II kriterinin üzerinde seyretmiştir.

Seçilmiş ülkelerin, incelenen dönemde sermaye yeterlilik rasyoları iyi görünmekle birlikte Basel II ile %8 olarak belirlenen asgari sermaye yeterliliğinin üzerinde seyretmektedir. İncelenen ülkeler arasında 2020 yılında en yüksek sermaye yeterlilik rasyosuna sahip olan ülke Türkiye, en düşük sermaye yeterlilik rasyosuna sahip olan ülke ise Rusya'dır. İncelenen ülkeler arasında 2007 yılına göre 2020 yılında sermaye yeterlilik rasyosu en fazla düşüş yaşayan ülke Rusya, en fazla artış yaşayan ülke ise Çin'dir.

Tablo 3.5. Sermaye Yeterlilik Rasyosu (%)

ÜLKE	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Brezilya	17,3	17,7	18,7	16,9	16,3	16,4	16,1	16,7	16,4	17,2	18,1	18,0	17,1	16,8
Çin	8,4	14,8	16,9	12,2	12,7	13,3	12,2	13,2	13,5	13,3	13,6	14,2	14,6	14,7
Hindistan	12,3	13,0	14,3	15,2	13,1	13,1	12,3	12,5	12,7	13,0	12,8	12,9	15,4	15,6
Rusya	15,5	16,8	20,9	18,1	14,7	13,7	13,5	12,5	12,7	13,1	12,1	12,2	12,3	12,5
Türkiye	18,9	18,0	20,6	19,0	16,6	17,9	15,3	16,3	15,6	15,6	16,8	17,3	18,4	18,7

Kaynak: IMF Financial Data, 2021/ FRED Economic Data,2021

3.4.3.2.Takipteki Krediler

Takipteki krediler, toplam kredilerin takipteki karşılıksız kredilere oranı olarak ifade edilmektedir. Diğer bir ifadeyle takipteki karşılıksız krediler, alacağın zorlaştığı ya da imkânsız hale geldiği krediler olarak belirtilmektedir. Bu oranın olabildiğince düşük olması beklenir. Bankalar geri ödenmeme riskini üstlendiği her kredi için bir karşılık ayırmak zorundadır. Takipteki krediler oranı genellikle içsel ya da dışsal nedenlerle ekonomik sorunların yaşandığı dönemlerde artış gösterir. Bu artışın yaşanmasında; tahsildeki operasyonel zayıflık, yatırımcıların hızlı büyümek için riskli krediler kullanması, ekonomik daralma, ekonomik durgunluk, kur ve faiz oranlarındaki dalgalanmalar gibi birçok neden sıralanabilir (Yücememiş ve Sözer, 2011: 44). Tablo 3.6.'da seçilmiş yükselen ekonomilerin takipteki krediler oranları verilmiştir.

Brezilya'nın 2007 yılında %3,0 olan takipteki krediler oranı, 2020 yılında %2,2 olarak gerçekleşmiştir. Brezilya'nın 2008 Küresel Finansal Krizi'nin etkilerinin derinleştiği 2009 yılında %4,2'ye yükselen takipteki krediler oranı, Covid-19'un başladığı yıl olan 2019 yılında %3,1 olarak gerçekleşmiştir.

Çin'in 2007 yılında %6,2 olan takipteki krediler oranı, 2020 yılında %1,8 olarak gerçekleşmiştir. Çin'in 2008 Küresel Finansal Krizi'nin etkilerinin derinleştiği 2009 yılında %1,6'ya gerileyen takipteki krediler oranının, Covid-19'un başladığı yıl olan 2019 yılında %1,9 olduğu görülmektedir.

Hindistan'ın 2007 yılında %2,7 olan takipteki krediler oranı, 2020 yılında %7,9 olarak gerçekleşmiştir. Hindistan'ın 2008 Küresel Finansal Krizi'nin etkilerinin derinleştiği 2009 yılında %2,7'ye yükselen takipteki krediler oranı, Covid-19'un başladığı yıl olan 2019 yılında %9,2 olarak gerçekleşmiştir.

Rusya'nın 2007 yılında %2,5 olan takipteki krediler oranı, 2020 yılında %8,8 olarak gerçekleşmiştir. Rusya'nın 2008 Küresel Finansal Krizi'nin etkilerinin derinleştiği 2009 yılında %9,5'e yükselen takipteki krediler oranının, Covid-19'un başladığı yıl olan 2019 yılında %9,3 olduğu görülmektedir.

Türkiye'nin 2007 yılında %3,3 olan takipteki krediler oranı, 2020 yılında %3,9 olarak gerçekleşmiştir. Türkiye'nin 2008 Küresel Finansal Krizi'nin etkilerinin derinleştiği 2009 yılında %5'e yükselen takipteki krediler oranı, Covid-19'un başladığı yıl olan 2019 yılında %5 olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 3.6. Takipteki Krediler / Toplam Brüt Krediler (%)

ÜLKE	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Brezilya	3,0	3,1	4,2	3,1	3,5	3,4	2,9	2,9	3,3	3,9	3,6	3,1	3,1	2,2
Çin	6,2	2,4	1,6	1,1	1,0	1,0	1,0	1,2	1,7	1,7	1,7	1,8	1,9	1,8
Hindistan	2,7	2,4	2,7	3,4	4,0	4,3	4,0	4,3	5,9	9,2	10,0	9,5	9,2	7,9
Rusya	2,5	3,8	9,5	8,2	6,6	6,0	6,0	6,7	8,3	9,4	10,0	10,1	9,3	8,8
Türkiye	3,3	3,4	5,0	3,5	2,6	2,7	2,6	2,7	3,0	3,1	2,8	3,7	5,0	3,9

Kaynak: IMF Financial Data, 2021

İncelenen ülkeler arasında 2020 yılında en yüksek takipteki krediler oranına sahip olan ülke Rusya, en düşük takipteki krediler oranına sahip olan ülke Çin'dir. Çin'in hemen arkasında yer alan Brezilya ve Türkiye için takipteki krediler oranı %4'ün altında iken, Rusya ve Hindistan'da bu oran sırasıyla %8,8 ve %7,9'dur. İncelenen ülkeler arasında 2007 yılına göre 2020 yılında takipteki krediler oranı en fazla düşüş yaşayan ülke Çin, en fazla artış yaşayan ülke ise Rusya'dır.

3.5. Seçilmiş Yükselen Ekonomilerde Sigortacılık Sektörünün Yapısal Analizi

Yükselen ekonomilerin finansal sektörünün temel sektörlerinden biri olan sigortacılık sektörünün incelenen dönemdeki gelişimini değerlendirebilmek için toplam prim üretimi, hayat branşı prim üretimi, hayat dışı branşı prim üretimi, kişi başına düşen prim üretimi, toplam primler/GSYH oranı ve reel prim büyümesi incelenmiştir.

3.5.1. Toplam Prim Üretimi

Sigorta primi, sigortalının rizikoyu paylaşma ve yönetme karşılığı sigortacıya ödemekle yükümlü olduğu tutar, satın alma ücretidir (Özuren, 2010 :12). Sigortacılık sektörü toplam prim üretimi, bir ülkenin yıl bazında ya da belirlenen periyotlarda tüm branşlar için üretilen sigorta primlerini ifade etmektedir. Sigortacılık sektörünün büyüklüğünü görmek için toplam prim üretimi önemli bir göstergedir. Sigortacılık sektörü toplam prim üretimi incelenerek, bir ülkedeki yatırım ve kredi olanaklarını, tasarruf oranları, halkın refah seviyesi hakkında genel bir kanıya sahip olunabilir. Sigortacılık sektörü toplam prim üretimini etkileyen önemli unsurlar ise sigorta şirketlerinin nicelik sayısı, nüfus ve enflasyon oranı, ekonomik büyüme olarak sıralanabilir (Özyalçın, 2017: 14).

Sigortacılık sektöründen toplanan primlerden oluşan fonlar; tahvil, bono, hisse senedi ve yatırım fonlarına aktarımı ile reel ekonomiye katkı sağlamaktadır. Bir ülkede sigortacılık sektörünün gelişmesi güçlü finansal yapının varlığını göstermektedir (Saygı, 2019: 14). Toplam prim üretimi ne kadar yüksekse finansal enstrümanların kullanılmasıyla gerçekleşen yatırımların o kadar attığını söylemek mümkündür (Çekici ve İnel, 2013 :136). Tablo 3.7.'de seçilmiş yükselen ekonomilerin toplam prim üretimleri verilmiştir.

Brezilya'nın 2007 yılında 37,2 milyar \$ olan toplam prim üretimi, 2020 yılında 57,6 milyar \$ olarak gerçekleşmiştir. Brezilya'nın 2008 Küresel Finansal Krizi'nin etkilerinin derinleştiği 2009 yılında 48,1 milyar \$'a yükselen toplam prim üretimi, Covid-19'un başladığı yıl olan 2019 yılında 73,4 milyar \$ olarak gerçekleşmiştir.

Çin'in 2007 yılında 92,5 milyar \$ olan toplam prim üretimi, 2020 yılında 655,9 milyar \$ olarak gerçekleşmiştir. Çin'in 2008 Küresel Finansal Krizi'nin etkilerinin derinleştiği 2009 yılında 163,1 milyar \$'a yükselen toplam prim üretiminin, Covid-19'un başladığı yıl olan 2019 yılında 617,4 milyar \$ olduğu görülmektedir.

Hindistan'ın 2007 yılında 57,4 milyar \$ olan toplam prim üretimi, 2020 yılında 108 milyar \$ olarak gerçekleşmiştir. Hindistan'ın 2008 Küresel Finansal Krizi'nin etkilerinin derinleştiği 2009 yılında 63,8 milyar \$'a yükselen toplam prim üretimi, Covid-19'un başladığı yıl olan 2019 yılında 107,9 milyar \$ olarak gerçekleşmiştir.

Rusya'nın 2007 yılında 19 milyar \$ olan toplam prim üretimi, 2020 yılında 21,3 milyar \$ olarak gerçekleşmiştir. Rusya'nın 2008 Küresel Finansal Krizi'nin etkilerinin derinleştiği 2009 yılında 16,1 milyar \$'a gerileyen toplam prim üretimi, Covid-19'un başladığı yıl olan 2019 yılında 22,9 milyar \$ olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 3.7. Toplam Prim Üretimi (Milyon USD)

ÜLKE	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
<i>Brezilya</i>	37,200	44,996	48,081	61,362	75,322	78,741	79,454	83,951	66,324	70,255	81,503	70,895	73,388	57,623
<i>Çin</i>	92,463	140,790	163,050	214,640	221,900	245,486	280,119	328,440	386,50	466,130	541,446	547,890	617,400	655,870
<i>Hindistan</i>	57,389	55,562	63,778	74,578	72,372	65,879	65,229	67,896	71,236	81,921	94,969	97,342	107,89	107,99
<i>Rusya</i>	19,000	22,330	16,118	18,308	22,635	26,027	28,421	25,738	16,801	17,607	21,898	23,591	22,856	21,323
<i>Türkiye</i>	8,003	8,858	7,830	9,188	10,024	10,842	12,446	11,581	11,131	13,072	12,054	10,452	11,233	10,803

Kaynak: Swiss Re Institute Sigma Insurance, 2021

Türkiye'nin 2007 yılında 8 milyar \$ olan toplam prim üretimi, 2020 yılında 10,8 milyar \$ olarak gerçekleşmiştir. Türkiye'nin 2008 Küresel Finansal Krizi'nin etkilerinin derinleştiği 2009 yılında 7,8 milyar \$'a gerileyen toplam prim üretiminin, Covid-19'un başladığı yıl olan 2019 yılında 11,2 milyar \$ olduğu görülmektedir.

Seçilmiş yükselen ekonomiler arasında 2020 yılında en yüksek toplam prim üretimine sahip olan ülke Çin, en düşük toplam prim üretimine sahip olan ülke ise Türkiye'dir. İncelenen ülkeler arasında 2007 yılına göre 2020 yılında toplam prim üretiminde düşüş yaşayan ülke olmamakla birlikte en fazla artış yaşayan ülke ise Çin'dir.

3.5.2. Hayat Branşı Prim Üretimi

Hayat sigortası, bireylerin yaşamı boyunca karşılaşılabilecekleri risklere karşı belli bir prim karşılığında kendini güvence altına alması şeklinde ifade edilebilir. Hayat branşı sigortaları olarak; sağlık sigortaları, bireysel emeklilik fonları, evlilik sigortaları, doğum sigortaları, yatırım fonlu sigortalar, sermaye itfa sigortası, fonların yönetimi işlemi, kaza sigortaları sayılabilir (Kılınç, 2009: 15). Gelişmiş ülkelerde toplam prim üretimi içinde hayat branşı prim üretiminin payı yüksektir (Canol, 2018: 47). Hayat branşından oluşan fonlar uzun vadeli yatırımlara dönüşmektedir (Çekici ve İnel, 2013 :136). Bir ülkede hayat branşının gelişmemesinin nedenleri olarak enflasyonist baskı, toplumun yetersiz bilgisi, sigorta şirketlerinin rekabet kaynaklı tutumları, sektörde nitelikli personel yetersizliği, sigorta şirketlerinin piyasada oluşturduğu güvensizlikler sayılabilir (Erdoğan, 2003: 3). Tablo 3.8.'de seçilmiş yükselen ekonomilerin hayat branşı prim üretimleri verilmiştir.

Brezilya'nın 2007 yılında 18,7 milyar \$ olan hayat branşı prim üretimi, 2020 yılında 32,1 milyar \$ olarak gerçekleşmiştir. Brezilya'nın 2008 Küresel Finansal Krizi'nin etkilerinin derinleştiği 2009 yılında 26,4 milyar \$'a yükselen hayat branşı prim üretimi, Covid-19'un başladığı yıl olan 2019 yılında 41,3 milyar \$ olarak gerçekleşmiştir.

Çin'in 2007 yılında 58,7 milyar \$ olan hayat branşı prim üretimi, 2020 yılında 347,5 milyar \$ olarak gerçekleşmiştir. Çin'in 2008 Küresel Finansal Krizi'nin etkilerinin derinleştiği 2009 yılında 109,2 milyar \$'a yükselen hayat branşı prim üretimi, Covid-19'un başladığı yıl olan 2019 yılında 329,4 milyar \$ olarak gerçekleşmiştir.

Hindistan'ın 2007 yılında 50 milyar \$ olan hayat branşı prim üretimi, 2020 yılında 81,3 milyar \$ olarak gerçekleşmiştir. Hindistan'ın 2008 Küresel Finansal Krizi'nin etkilerinin derinleştiği 2009 yılında 55,6 milyar \$'a yükselen hayat branşı prim üretiminin, Covid-19'un başladığı yıl olan 2019 yılında 80,8 milyar \$ olduğu görülmektedir.

Tablo 3.8. Hayat Branşı Prim Üretimi (Milyon USD)

ÜLKE	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
<i>Brezilya</i>	18,748	22,548	26,431	33,245	40,946	44,914	44,014	45,157	37,098	41,005	46,874	38,306	41,303	32,138
<i>Çin</i>	58,671	95,813	109,173	143,006	131,566	141,194	153,300	176,950	210,763	262,616	317,570	313,372	329,42	347,545
<i>Hindistan</i>	50,017	48,259	55,567	63,998	59,892	52,791	52,003	53,646	56,060	62,394	71,168	72,673	80,791	81,251
<i>Rusya</i>	887	777	494	742	1,185	1,731	2,666	2,828	2,129	3,217	5,683	7,219	6,324	5,971
<i>Türkiye</i>	1,082	1,194	1,145	1,429	1,574	1,491	1,759	1,474	1,360	1,643	1,855	1,417	1,981	2,039

Kaynak: Swiss Re Institute Sigma Insurance, 2021

Rusya'nın 2007 yılında 887 milyon \$ olan hayat branşı prim üretimi, 2020 yılında 6 milyar \$ olarak gerçekleşmiştir. Rusya'nın 2008 Küresel Finansal Krizi'nin etkilerinin derinleştiği 2009 yılında 494 milyon \$'a gerileyen hayat branşı prim üretimi, Covid-19'un başladığı yıl olan 2019 yılında 6,3 milyar \$ olarak gerçekleşmiştir.

Türkiye'nin 2007 yılında 1 milyar \$ olan hayat branşı prim üretimi, 2020 yılında 2 milyar \$ olarak gerçekleşmiştir. Brezilya'nın 2008 Küresel Finansal Krizi'nin etkilerinin derinleştiği 2009 yılında 1,1 milyar \$'a gerileyen hayat branşı prim üretiminin, Covid-19'un başladığı yıl olan 2019 yılında 2 milyar \$ olduğu görülmektedir.

Seçilmiş yükselen ekonomiler arasında 2020 yılda en yüksek hayat branşı prim üretimine sahip olan ülke Çin, en düşük hayat branşı prim üretimine sahip olan ülke ise Türkiye'dir. İncelenen ülkeler arasında 2007 yılına göre 2020 yılında hayat branşı prim üretiminde düşüş yaşayan ülke olmamakla birlikte en fazla artış yaşayan ülke ise Çin'dir.

3.5.3. Hayat Dışı Branşı Prim Üretimi

Hayat dışı branşı, bireylerin mal ve kârlarına gelebilecek zararlara karşı düzenlenen poliçeler olarak ifade edilmektedir. Diğer bir ifadeyle hayat dışı branşı prim üretimi, toplam prim üretimi içindeki hayat dışı grubunda yer alan primlerin üretimini göstermektedir. Hayat dışı branşından elde edilen fonlar, likidite riskine kısa vadeli fonlara dönüşmektedir (Çekici ve İnel, 2013 :136). Hayat dışı branşında kısa vadeli yabancı kaynak kullanımı daha yoğun olmasına rağmen aktif kalitesi oranlarında hayat dışı branşında sorun teşkil edebilmektedir (Berkdemir ve Altun, 2018: 81). Sigortacılık sektörü hayat dışı branşında kara taşımacılığı sigortası, nakliyat ve ulaşım sigortası, havacılık sigortası, yangın sigortası, sorumluluk sigortaları, kaza ve sağlık sigortaları, kredi ve emniyeti suiistimal sigortaları yer almaktadır (İnanç, 2006: 5). Hayat dışı branşı sigortaları bireyler kadar yatırımcılarında ticari mal ve

kârlarına karşı oluşabilecek zararları en aza indirdiğinden dolayı ekonomi için önemi büyüktür. Özellikle küreselleşmenin etkisi ile uluslararası ticaret hacmine ulaşan ülkelerin, ihraç ettikleri ya da taşımacılığını üstlendikleri malların zararlarına karşı güvence niteliği taşıyacaktır. Tablo 3.9.'da seçilmiş yükselen ekonomilerin hayat dışı branşı prim üretimi rakamları verilmiştir.

Brezilya'nın 2007 yılında 18,5 milyar \$ olan hayat dışı branşı prim üretimi, 2020 yılında 25,5 milyar \$ olarak gerçekleşmiştir. Brezilya'nın 2008 Küresel Finansal Krizi'nin etkilerinin derinleştiği 2009 yılında 21,7 milyar \$'a gerileyen hayat dışı branşı prim üretiminin, Covid-19'un başladığı yıl olan 2019 yılında 32,1 milyar \$ olduğu görülmektedir.

Çin'in 2007 yılında 33,8 milyar \$ olan hayat dışı branşı prim üretimi, 2020 yılında 308,3 milyar \$ olarak gerçekleşmiştir. Çin'in 2008 Küresel Finansal Krizi'nin etkilerinin derinleştiği 2009 yılında 53,9 milyar \$'a yükselen hayat dışı branşı prim üretimi, Covid-19'un başladığı yıl olan 2019 yılında 288 milyar \$ olarak gerçekleşmiştir.

Hindistan'ın 2007 yılında 7,6 milyar \$ olan hayat dışı branşı prim üretimi, 2020 yılında 26,7 milyar \$ olarak gerçekleşmiştir. Hindistan'ın 2008 Küresel Finansal Krizi'nin etkilerinin derinleştiği 2009 yılında 8,2 milyar \$'a yükselen hayat dışı branşı prim üretiminin, Covid-19'un başladığı yıl olan 2019 yılında 27,1 milyar \$ olduğu görülmektedir.

Rusya'nın 2007 yılında 18,1 milyar \$ olan hayat dışı branşı prim üretimi, 2020 yılında 15,4 milyar \$ olarak gerçekleşmiştir. Rusya'nın 2008 Küresel Finansal Krizi'nin etkilerinin derinleştiği 2009 yılında 15,6 milyar \$'a gerileyen hayat dışı branşı prim üretimi, Covid-19'un başladığı yıl olan 2019 yılında 16,5 milyar \$ olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 3.9. Hayat Dışı Branşı Prim Üretimi (Milyon USD)

ÜLKE	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
<i>Brezilya</i>	18,452	22,449	21,651	28,117	34,376	33,827	35,440	38,794	29,226	29,254	34,829	32,590	32,085	25,486
<i>Çin</i>	33,792	44,980	53,872	71,632	87,337	104,292	126,820	151,490	175,737	203,515	223,876	261,517	287,967	308,330
<i>Hindistan</i>	7,572	7,300	8,211	10,580	12,480	13,088	13,226	14,250	15,176	19,527	23,801	24,669	27,102	26,741
<i>Rusya</i>	18,113	21,553	15,625	17,566	21,449	24,295	25,755	22,910	14,672	14,390	16,215	16,372	16,533	15,352
<i>Türkiye</i>	6,922	7,664	6,685	7,759	8,450	9,351	10,687	10,107	9,771	11,429	10,200	9,035	9,252	8,765

Kaynak: Swiss Re Institute Sigma Insurance, 2021

Türkiye'nin 2007 yılında 6,9 milyar \$ olan hayat dışı branşı prim üretimi, 2020 yılında 8,8 milyar \$ olarak gerçekleşmiştir. Türkiye'nin 2008 Küresel Finansal Krizi'nin etkilerinin derinleştiği 2009 yılında 6,7 milyar \$'a gerileyen hayat dışı branşı prim üretiminin, Covid-19'un başladığı yıl olan 2019 yılında 9,3 milyar \$ olduğu görülmektedir.

Seçilmiş yükselen ekonomiler arasında 2020 yılında en yüksek hayat dışı branşı toplam prim üretimine sahip olan ülke Çin, en düşük hayat dışı branşı prim üretimine sahip olan ülke ise Türkiye'dir. İncelenen ülkeler arasında 2007 yılına göre 2020 yılında hayat dışı branşı prim üretiminde en fazla düşüş yaşayan ülke Rusya, en fazla artış yaşayan ülke ise Çin'dir.

3.5.4. Kişi Başına Düşen Prim Üretimi

Kişi başına düşen prim, toplam prim üretiminin ülke nüfusuna bölünmesi ile elde edilmektedir. Sigortacılık sektörü için önemli göstergelerden biri olan kişi başına düşen prim, bize ülke halkının refah seviyesi hakkında bilgi vermektedir. 2020 yılında kişi başına düşen prim üretimi dünya genelinde 792 \$ iken, yükselen ekonomilerde bu değer 174 \$ olarak gerçekleşmiştir (Swiss Re, 2022). Seçilmiş yükselen ekonomilerin kişi başına düşen prim üretimleri dünya ortalamasının altında kalırken, yükselen ekonomiler arasında bu oranın altında kalan ülkeler; Hindistan, Rusya ve Türkiye olduğu görülmektedir. Tablo 3.10.'da seçilmiş yükselen ekonomilerin kişi başına düşen prim üretimleri verilmiştir.

Brezilya'nın 2007 yılında 195 \$ olan kişi başına düşen primi, 2020 yılında 271 \$ olarak gerçekleşmiştir. Brezilya'nın 2008 Küresel Finansal Krizi'nin etkilerinin derinleştiği 2009 yılında 248 \$'a yükselen kişi başına düşen priminin, Covid-19'un başladığı yıl olan 2019 yılında 347 \$ olduğu görülmektedir.

Tablo 3.10. Kişi Başına Düşen Prim Üretimi (USD)

ÜLKE	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
<i>Brezilya</i>	195	234	248	313	381	392	395	414	324	340	392	338	347	271
<i>Çin</i>	69	104	120	157	161	177	201	235	275	328	381	402	430	455
<i>Hindistan</i>	49	46	52	60	58	52	51	52	54	62	71	72	79	78
<i>Rusya</i>	133	156	112	128	157	181	197	178	116	121	150	162	157	146
<i>Türkiye</i>	115	126	110	127	136	145	163	150	141	164	148	127	134	128

Kaynak: Swiss Re Institute Sigma Insurance, 2021

Çin'in 2007 yılında 69 \$ olan kişi başına düşen primi, 2020 yılında 455 \$ olarak gerçekleşmiştir. Çin'in 2008 Küresel Finansal Krizi'nin etkilerinin derinleştiği 2009 yılında 120 \$'a yükselen kişi başına düşen primi, Covid-19'un başladığı yıl olan 2019 yılında 430 \$ olarak gerçekleşmiştir.

Hindistan'ın 2007 yılında 49 \$ olan kişi başına düşen primi, 2020 yılında 78 \$ olarak gerçekleşmiştir. Hindistan'ın 2008 Küresel Finansal Krizi'nin etkilerinin derinleştiği 2009 yılında 52 \$'a yükselen kişi başına düşen priminin, Covid-19'un başladığı yıl olan 2019 yılında 79 \$ olduğu görülmektedir.

Rusya'nın 2007 yılında 133 \$ olan kişi başına düşen primi, 2020 yılında 146 \$ olarak gerçekleşmiştir. Rusya'nın 2008 Küresel Finansal Krizi'nin etkilerinin derinleştiği 2009 yılında 112 \$'a gerileyen kişi başına düşen primi, Covid-19'un başladığı yıl olan 2019 yılında 157 \$ olarak gerçekleşmiştir.

Türkiye'nin 2007 yılında 115 \$ olan kişi başına düşen primi, 2020 yılında 128 \$ olarak gerçekleşmiştir. Türkiye'nin 2008 Küresel Finansal Krizi'nin etkilerinin derinleştiği 2009 yılında 110 \$'a gerileyen kişi başına düşen priminin, Covid-19'un başladığı yıl olan 2019 yılında 134 \$ olduğu görülmektedir.

Seçilmiş ülkeler arasında 2020 yılında en yüksek kişi başına düşen primi üretimine sahip olan ülke Çin, en düşük kişi başına düşen primine sahip olan ülke Hindistan'dır. İncelenen ülkeler arasında 2007 yılına göre 2020 yılında kişi başına düşen primi düşüş yaşayan ülke olmamakla birlikte en fazla artış yaşayan ülke ise Çin'dir.

3.5.5. Toplam Primler / GSYH

Sigortacılık sektörü ekonomideki gelişmelerden çok fazla etkilenen bir finansal sektördür (Kuşçu, 1996: 1). Sigortacılık sektörüne ait toplam primlerin, GSYH'ye içindeki payını ifade etmektedir. GSYH'deki artışlarda sigortacılık sektörü, GSYH'ye göre daha yüksek oranda büyümektedir. Ekonomideki daralmalarda ise daha fazla daralmaktadır (Kuşçu, 1996: 1). Toplam primler arttıkça bu oran yükselecektir. Sigortacılık sektörünün ülke ekonomisindeki payı artacaktır. Bir ülkenin sigortacılık sektörü ne kadar büyürse, finansal enstrümanları kullanarak yatırım yapma imkanları o kadar artar (Çekici ve İnel, 2013 :136). Bu şekilde sigortacılık sektörü hem finansal sektöre hem reel sektöre fon kanalize etmektedir. Tablo 3.11.'de seçilmiş yükselen ekonomilerin sigortacılık sektöründe toplam primler / GSYH oranı verilmiştir.

Brezilya'nın 2007 yılında %2,7 olan toplam primler / GSYH oranı, 2020 yılında %4,1 olarak gerçekleşmiştir. Brezilya'nın 2008 Küresel Finansal Krizi'nin etkilerinin derinleştiği 2009 yılında %2,9'a yükselen toplam primler / GSYH oranı, Covid-19'un başladığı yıl olan 2019 yılında %3,9 olarak gerçekleşmiştir.

Çin'in 2007 yılında %2,6 olan toplam primler / GSYH oranı, 2020 yılında %4,5 olarak gerçekleşmiştir. Çin'in 2008 Küresel Finansal Krizi'nin etkilerinin derinleştiği 2009 yılında %3,2'ye yükselen toplam primler / GSYH oranının, Covid-19'un başladığı yıl olan 2019 yılında %4,3 olduğu görülmektedir.

Hindistan'ın 2007 yılında %4,6 olan toplam primler / GSYH oranı, 2020 yılında %4,2 olarak gerçekleşmiştir. Hindistan'ın 2008 Küresel Finansal Krizi'nin etkilerinin derinleştiği 2009 yılında %4,7'ye yükselen toplam primler / GSYH oranı, Covid-19'un başladığı yıl olan 2019 yılında %3,8 olarak gerçekleşmiştir.

Rusya'nın 2007 yılında %1,4 olan toplam primler / GSYH oranı, 2020 yılında %1,4 olarak gerçekleşmiştir. Rusya'nın 2008 Küresel Finansal Krizi'nin etkilerinin derinleştiği 2009 yılında %1,2'ye gerileyen toplam primler / GSYH oranı, Covid-19'un başladığı yıl olan 2019 yılında %1,3 olduğu görülmektedir.

Türkiye'nin 2007 yılında %1,2 olan toplam primler/ GSYH oranı, 2020 yılında %1,5 olarak gerçekleşmiştir. Türkiye'nin 2008 Küresel Finansal Krizi'nin etkilerinin derinleştiği 2009 yılında %1,2'ye yükselen toplam primler / GSYH oranı, Covid-19'un başladığı yıl olan 2019 yılında %1,5 olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 3.11. Toplam Primler / GSYH (%)

ÜLKE	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
<i>Brezilya</i>	2,7	2,7	2,9	2,8	2,9	3,2	3,2	3,4	3,7	3,9	4,0	3,7	3,9	4,1
<i>Çin</i>	2,6	3,1	3,2	3,5	2,9	2,9	2,9	3,1	3,5	4,1	4,4	4,1	4,3	4,5
<i>Hindistan</i>	4,6	4,5	4,7	4,4	3,9	3,6	3,5	3,3	3,4	3,6	3,7	3,7	3,8	4,2
<i>Rusya</i>	1,4	1,3	1,2	1,1	1,1	1,2	1,2	1,2	1,2	1,4	1,4	1,4	1,3	1,4
<i>Türkiye</i>	1,2	1,1	1,2	1,2	1,2	1,2	1,3	1,2	1,3	1,5	1,4	1,3	1,5	1,5

Kaynak: Swiss Re Institute Sigma Insurance, 2021

Seçilmiş yükselen ekonomiler arasında 2020 yılında en yüksek toplam prim üretimi/ GSYH oranına sahip olan ülke Çin, en düşük toplam primler / GSYH oranına sahip olan ülke ise Rusya'dır. İncelenen ülkeler arasında 2007 yılına göre 2020 yılında toplam primler / GSYH oranında düşüş yaşayan ülke Hindistan, en fazla artış yaşayan ülke ise Çin'dir.

3.5.6.Reel Prim Büyümesi

Reel prim büyümesi, fiyat etkisinden arındırılmış ve sigortacılık sektöründeki gerçek prim büyüme oranını göstermektedir. Reel prim büyümesi, sigortacılık sektörünün gerçekleşen büyüme oranını görmemize imkân sağlamaktadır. 2020 yılında yükselen ekonomilerde reel prim büyüme ortalaması %0,8 iken, dünya ortalaması ise -%1,3'tür (SwissRe,2021). Seçilmiş yükselen ekonomiler arasında 2020 yılında Çin ve Türkiye hem yükselen ekonomilerin hem de dünya ortalamasının üstünde bir büyüme gösterirken, Rusya ve Brezilya dünya ortalamasının üstünde fakat yükselen ekonomilerin ortalamasının altında bir performans göstermiştir. Hindistan ise hem dünya ortalamasının hem de yükselen ekonomilerin ortalamasının altında bir performans göstermiştir. Tablo 3.14'te yükselen ekonomilerin reel prim büyüme oranları verilmiştir.

Brezilya'nın 2007 yılında %10,6 olan reel prim büyümesi, 2020 yılında -%0,5 olarak gerçekleşmiştir. Brezilya'nın 2008 Küresel Finansal Krizi'nin etkilerinin derinleştiği 2009 yılında %11'e yükselen reel prim büyümesi, Covid-19'un başladığı yıl olan 2019 yılında %7,7 olarak gerçekleşmiştir.

Çin'in 2007 yılında %19 olan reel prim büyümesi, 2020 yılında %3,6 olarak gerçekleşmiştir. Çin'in 2008 Küresel Finansal Krizi'nin etkilerinin derinleştiği 2009 yılında %14,6'ya gerileyen reel prim büyümesinin, Covid-19'un başladığı yıl olan 2019 yılında %9 olduğu görülmektedir.

Tablo 3.12. Reel Prim Büyümesi (%)

ÜLKE	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
<i>Brezilya</i>	10,6	7,9	11	6,9	9,4	15,9	4,9	8,4	2,6	1,9	2,7	-4,0	7,7	-0,5
<i>Çin</i>	19,00	31,4	14,6	26,2	-6,4	5,2	7,5	15,2	18,3	25	16,4	1,8	9,0	3,6
<i>Hindistan</i>	19,4	1,4	8,7	1,1	-5,8	-5,5	-0,1	-0,6	7,0	12,7	7,6	7,5	7,3	-1,7
<i>Rusya</i>	9,5	-	-17,2	1,4	10,3	15,8	4,8	1,2	-10,3	7,7	4,4	12,5	-4,2	0,5
<i>Türkiye</i>	4,3	-	-0,8	4,8	14,2	6,9	13,2	-1,7	10,9	2,1	0,2	-1,5	9,8	5,8

Kaynak: Swiss Re Institute Sigma Insurance, 2021

Hindistan'ın 2007 yılında %19,4 olan reel prim büyümesi, 2020 yılında -%1,7 olarak gerçekleşmiştir. Hindistan'ın 2008 Küresel Finansal Krizi'nin etkilerinin derinleştiği 2009 yılında %8,7'ye yükselen reel prim büyümesi, Covid-19'un başladığı yıl olan 2019 yılında %7,3 olarak gerçekleşmiştir.

Rusya'nın 2007 yılında %9,5 olan reel prim büyümesi, 2020 yılında %0,5 olarak gerçekleşmiştir. Rusya'nın 2008 Küresel Finansal Krizi'nin etkilerinin derinleştiği 2009 yılında -%17,2 olarak gerçekleşen reel prim büyümesinin, Covid-19'un başladığı yıl olan 2019 yılında -%4,2 olduğu görülmektedir.

Türkiye'nin 2007 yılında %4,3 olan reel prim büyümesi, 2020 yılında %5,8 olarak gerçekleşmiştir. Türkiye'nin 2008 Küresel Finansal Krizi'nin etkilerinin derinleştiği 2009 yılında -%0,8 olarak gerçekleşen reel prim büyümesi, Covid-19'un başladığı yıl olan 2019 yılında %9,8 olarak gerçekleşmiştir.

Seçilmiş yükselen ekonomiler arasında 2020 yılında en yüksek reel prim büyümesine sahip ülke Türkiye, en düşük reel prim büyümesine sahip ülke Hindistan'dır. İncelenen ülkeler arasında 2007 yılına göre 2020 yılında reel prim büyümesinde en fazla düşüş yaşayan ülke Hindistan, en fazla artış yaşayan ülke ise Türkiye'dir.

3.6.Seçilmiş Yükselen Ekonomilerde Sermaye Piyasasının Yapısal Analizi

Bir ülkenin Sermaye piyasasının büyüklüğü ve performansı farklı yöntemlerle ölçülebilir (World Bank, 2021). Bu çalışmada sermaye piyasasının gelişimini analiz edebilmek için borsaya kote şirket sayısı, borsaya kote şirketlerin piyasa değeri, hisse senedi piyasa değeri, borsa devir hızı, hisse senedi piyasa değeri/GSYH oranı incelenmiştir.

3.6.1. Borsaya Kote Şirket Sayısı

Borsaya kote olmak, şirketlerin borsanın izniyle halka arz etmek istedikleri hisse(pay) senetlerini satışa sunmak için borsaya kaydettirmesidir. Böylece şirketler, sermayeyi tabana yayarak kendi piyasalarında işlem yapabilmektedir (İlhan, 2019: 449).

Her borsanın şirketleri kote etmek için farklı şartları vardır. Borsada işlem yapan şirketlerin yüksek oranda likidite imkanını sağlamaktadır. Şirketler ise düşük maliyetli, uzun vadeli finansman sağlamaktadırlar. Küreselleşme ile yatırımların uluslararasılaştığı şu dönemde borsalar kurumsallaşmayı hızlandırmakta ve kurumların yatırım bulma hızını arttırmaktadır (Borsa İstanbul, 2022).

Küreselleşme ve teknolojinin gelişmesiyle birlikte dünyanın herhangi bir yerindeki piyasaya kote olabilmek, şirketlere düşük maliyetli finansman imkânı sağlamıştır ve bu firmalar birçok piyasa ile ilişki içinde kalabilmesiyle finansman olanakları artmıştır (TSPAKB, 2011:3-4). Borsa'ya kote şirket sayısı tek başına yeterli bir gösterge olmamakla birlikte sermaye piyasaları için önemli büyüklük göstergelerden biridir. Bir ülkede borsaya kote şirket sayısı arttıkça, piyasaların hacmi büyüyecek, piyasada hareketlilik artacaktır. Bir ülkede, borsaya kote şirket sayısı ne kadar düşükse, piyasaların o kadar sığ kaldığını söylemek mümkündür. Tablo 3.13.'de seçilmiş yükselen ekonomilere ait borsaya kote toplam şirket sayıları verilmiştir.

Brezilya'nın 2007 yılında 395 olan borsaya kote şirket sayısı, 2020 yılında 345 olarak gerçekleşmiştir. Brezilya'nın 2008 Küresel Finansal Krizi'nin etkilerinin derinleştiği 2009 yılında 377'ye gerileyen borsaya kote şirket sayısı, Covid-19'un başladığı yıl olan 2019 yılında 324 olarak gerçekleşmiştir.

Çin'in 2007 yılında 1.530 olan borsaya kote şirket sayısı, 2020 yılında 4.154 olarak gerçekleşmiştir. Çin'in 2008 Küresel Finansal Krizi'nin etkilerinin derinleştiği 2009 yılında 1700'e yükselen borsaya kote şirket sayısı, Covid-19'un başladığı yıl olan 2019 yılında 3.777 olarak gerçekleşmiştir.

Hindistan'ın 2007 yılında 4.887 olan borsaya kote şirket sayısı, 2020 yılında 5.215 olarak gerçekleşmiştir. Hindistan'ın 2008 Küresel Finansal Krizi'nin etkilerinin derinleştiği 2009 yılında 4.955'e yükselen borsaya kote şirket sayısının, Covid-19'un başladığı yıl olan 2019 yılında 5.215 olduğu görülmektedir.

Rusya'nın 2007 yılında 577 olan borsaya kote şirket sayısı, 2020 yılında 213 olarak gerçekleşmiştir. Rusya'nın 2008 Küresel Finansal Krizi'nin etkilerinin derinleştiği 2009 yılında 592'ye yükselen borsaya kote şirket sayısı, Covid-19'un başladığı yıl olan 2019 yılında 213 olarak gerçekleşmiştir.

Türkiye'nin 2007 yılında 259 olan borsaya kote şirket sayısı, 2020 yılında 371 olarak gerçekleşmiştir. Türkiye'nin 2008 Küresel Finansal Krizi'nin etkilerinin derinleştiği 2009 yılında 248'e gerileyen borsaya kote şirket sayısının, Covid-19'un başladığı yıl olan 2019 yılında 378 olduğu görülmektedir.

Seçilmiş yükselen ekonomiler arasında 2020 yılda en yüksek borsaya kote şirket sayısına sahip olan ülke Hindistan, en düşük borsaya kote şirket sayısına sahip olan ülke ise Rusya'dır. İncelenen ülkeler arasında 2007 yılına göre 2020 yılında borsaya kote şirket sayısında en fazla düşüş yaşayan ülke Rusya, en fazla artış yaşayan ülke ise Çin'dir.

Tablo 3.13. Borsaya Kote Şirket Sayısı (Adet)

ÜLKE	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
<i>Brezilya</i>	395	383	377	373	366	353	352	351	345	338	335	334	324	345
<i>Çin</i>	1.530	1.604	1.700	2.063	2.342	2.494	2.489	2.613	2.827	3.052	3.485	3.584	3.777	4.154
<i>Hindistan</i>	4.887	4.921	4.955	5.034	5.112	5.191	5.294	5.541	5.835	5.820	5.615	5.065	5.215	5.215
<i>Rusya</i>	577	569	592	561	550	556	534	292	261	254	251	221	213	213
<i>Türkiye</i>	259	250	248	263	263	242	235	226	392	380	374	377	378	371

Kaynak: World Bank Database, 2021

3.6.2. Borsaya Kote Şirketlerin Piyasa Değeri

Bir şirketin piyasa değeri, o şirkete ait hisse senedi fiyatları ile hisse senedi sayısının çarpılması ile elde edilir (World Bank Data, 2021). Borsaya kote şirketlerin piyasa değeri arttıkça, bu şirketlerin piyasaya sürdükleri hisse senetlerinin değeri de artacaktır. Borsaya kote şirketlerin toplam piyasa değerinin artması ile yatırımcıları kendine daha çok çeken borsalar, ülkelerin piyasalarının ve ekonomilerinin güçlenmesini sağlayacaktır. Tablo 3.14.’de seçilmiş yükselen ekonomilere ait borsaya kote şirketlerin toplam piyasa değeri verilmiştir.

Brezilya’nın 2007 yılında 1 trilyon \$ olan borsaya kote şirketlerin piyasa değeri, 2020 yılında 988 milyar \$ olarak gerçekleşmiştir. Brezilya’nın 2008 Küresel Finansal Krizi’nin etkilerinin derinleştiği 2009 yılında 1,3 milyar \$’a yükselen borsaya kote şirketlerin piyasa değeri, Covid-19’un başladığı yıl olan 2019 yılında 1,2 trilyon \$ olarak gerçekleşmiştir.

Çin’in 2007 yılında 4,5 trilyon \$ olan borsaya kote şirketlerin piyasa değeri, 2020 yılında 12,2 trilyon \$ olarak gerçekleşmiştir. Çin’in 2008 Küresel Finansal Krizi’nin etkilerinin derinleştiği 2009 yılında 3,6 trilyon \$’a yükselen borsaya kote yerli şirketlerin piyasa değerinin, Covid-19’un başladığı yıl olan 2019 yılında 8,5 trilyon \$ olduğu görülmektedir.

Hindistan’ın 2007 yılında 2 trilyon \$ olan borsaya kote şirketlerin piyasa değeri, 2020 yılında 2,6 trilyon \$ olarak gerçekleşmiştir. Hindistan’ın 2008 Küresel Finansal Krizi’nin etkilerinin derinleştiği 2009 yılında 1,4 trilyon \$’a yükselen borsaya kote şirketlerin piyasa değeri, Covid-19’un başladığı yıl olan 2019 yılında 2,3 trilyon \$ olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 3.14. Borsaya Kote Şirketlerin Piyasa Değeri (Milyar USD)

ÜLKE	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
<i>Brezilya</i>	1,037	592	1,337	1,546	1,229	1,227	1,002	844	491	759	955	917	1,187	988
<i>Çin</i>	4,479	1,779	3,573	4,028	3,412	3,697	3,949	6,005	8,188	7,321	8,711	6,325	8,516	12,214
<i>Hindistan</i>	1,962	791	1,367	1,762	1,245	1,039	1,265	1,687	1,745	1,746	2,556	2,282	2,287	2,595
<i>Rusya</i>	1,134	346	762	951	784	825	771	386	393	622	623	576	791	695
<i>Türkiye</i>	284	112	232	302	197	315	196	220	119	172	228	149	184	237

Kaynak: World Bank Database, 2021/ Bank of Russia, 2021

Rusya'nın 2007 yılında 1,1 trilyon \$ olan borsaya kote şirketlerin piyasa değeri, 2020 yılında 695 milyar \$ olarak gerçekleşmiştir. Rusya'nın 2008 Küresel Finansal Krizi'nin etkilerinin derinleştiği 2009 yılında 762 milyar \$'a yükselen borsaya kote şirketlerin piyasa değerinin, Covid-19'un başladığı yıl olan 2019 yılında 791 milyar \$ olduğu görülmektedir.

Türkiye'nin 2007 yılında 284 milyar \$ olan borsaya kote şirketlerin piyasa değeri, 2020 yılında 237 milyar \$ olarak gerçekleşmiştir. Türkiye'nin 2008 Küresel Finansal Krizi'nin etkilerinin derinleştiği 2009 yılında 232 milyar \$'a yükselen borsaya yerli şirketlerin piyasa değeri, Covid-19'un başladığı yıl olan 2019 yılında 184 milyar \$ olarak gerçekleşmiştir.

Seçilmiş ülkeler arasında 2020 yılda en yüksek borsaya kote şirketlerin piyasa değerine sahip olan ülke Çin, en düşük borsaya kote şirketlerin piyasa değerine sahip olan ülke ise Türkiye'dir. İncelenen ülkeler arasında 2007 yılına göre 2020 yılında borsaya kote şirketlerin piyasa değerinde en fazla düşüş yaşayan ülke Rusya, en fazla artış yaşayan ülke ise Çin'dir.

3.6.3. Hisse Senedi Piyasa Değeri

Hisse senedi piyasa değeri, borsaya kote edilerek işlem gören hisse senetlerinin arz talebe göre oluşan borsa alım satım fiyatı olarak tanımlanmaktadır (Uğur, 2009: 16). Hisse senedi piyasa değeri, borsada işlem gören hisse senetlerinin piyasa fiyatları üzerinden toplamıdır. Hisse senedi piyasa değeri, halka arz edilen hisse senetlerinin toplamını görmemize olanak sağlamaktadır. Hisse senedi piyasa değeri, gerçek değerinden farklı olabileceği gibi bu değerlerin reel değere yakın olması beklenir (Uğur, 2009: 16). Tablo 3.15.'te seçilmiş yükselen ekonomilerin borsada işlem gören hisse senedi toplam piyasa değerleri verilmiştir.

Brezilya'nın 2007 yılında 645 milyar \$ olan hisse senedi piyasa değeri, 2020 yılında 1,4 trilyon \$ olarak gerçekleşmiştir. Brezilya'nın 2008 Küresel Finansal Krizi'nin etkilerinin derinleştiği 2009 yılında 708 milyar \$'a yükselen hisse senedi piyasa değeri, Covid-19'un başladığı yıl olan 2019 yılında 1 trilyon \$ olarak gerçekleşmiştir.

Çin'in 2007 yılında 6,3 trilyon \$ olan hisse senedi piyasa değeri, 2020 yılında 31,6 trilyon \$ olarak gerçekleşmiştir. Çin'in 2008 Küresel Finansal Krizi'nin etkilerinin derinleştiği 2009 yılında 7,8 trilyon \$'a yükselen hisse senedi piyasa değeri, Covid-19'un başladığı yıl olan 2019 yılında 18,2 trilyon \$ olarak gerçekleşmiştir.

Hindistan'ın 2007 yılında 1 trilyon \$ olan hisse senedi piyasa değeri, 2020 yılında 1,9 trilyon \$ olarak gerçekleşmiştir. Hindistan'ın 2008 Küresel Finansal Krizi'nin etkilerinin derinleştiği 2009 yılında 1,1 trilyon \$'a yükselen hisse senedi piyasa değerinin, Covid-19'un başladığı yıl olan 2019 yılında 1,3 trilyon \$ olduğu görülmektedir.

Rusya'nın 2007 yılında 1,2 trilyon \$ olan hisse senedi piyasa değeri, 2020 yılında 277 milyar \$ olarak gerçekleşmiştir. Rusya'nın 2008 Küresel Finansal Krizi'nin etkilerinin derinleştiği 2009 yılında 510 milyar \$'a gerileyen hisse senedi piyasa değeri, Covid-19'un başladığı yıl olan 2019 yılında 181 milyar \$ olarak gerçekleşmiştir.

Türkiye'nin 2007 yılında 343 milyar \$ olan hisse senedi piyasa değeri, 2020 yılında 869 milyar \$ olarak gerçekleşmiştir. Türkiye'nin 2008 Küresel Finansal Krizi'nin etkilerinin derinleştiği 2009 yılında 313 milyar \$'a yükselen hisse senedi piyasa değerinin, Covid-19'un başladığı yıl olan 2019 yılında 348 milyar \$ olduğu görülmektedir.

Tablo 3.15. Hisse Senedi Piyasa Değeri (Milyar USD)

ÜLKE	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
<i>Brezilya</i>	645	569	708	908	825	832	740	644	420	561	643	769	1,039	1,374
<i>Çin</i>	6,305	3,905	7,831	8,258	6,674	5,027	7,696	11,959	39,326	18,295	17,223	13,071	18,248	31,581
<i>Hindistan</i>	1,009	1,037	1,051	1,061	741	637	571	761	802	808	1,205	1,296	1,286	1,945
<i>Rusya</i>	1,227	1,155	510	561	554	340	236	160	117	140	146	147	181	277
<i>Türkiye</i>	343	221	313	403	361	359	374	370	350	282	377	370	348	869

Kaynak: World Bank Database, 2021

Seçilmiş yükselen ekonomiler arasında 2020 yılda en yüksek hisse senedi piyasa değerine sahip olan ülke Çin, en düşük hisse senedi piyasa değerine sahip olan ülke ise Rusya'dır. İncelenen ülkeler arasında 2007 yılına göre 2020 yılında hisse senedi piyasa değerinde en fazla düşüş yaşayan ülke Rusya, en fazla artış yaşayan ülke ise Çin'dir.

3.6.4. Borsa Devir Hızı

Sermaye piyasasının alt piyasa özelliğini taşıyan hisse senedi piyasasının borsaya sahip olması menkul kıymetlere likidite sağlamasının yanında piyasada tek bir fiyattan işlem görmesine, mülkiyetin tabana yayılmasına olanak sağlar, ekonomide barometre görevi görür (Dağlı, 2000: 190). Borsa devir hızı, hisse senedi devir hızı olarak da bilinmektedir. Borsa devir hızı, hisse senedi işlem hacminin toplam piyasa değerine oranı olarak tanımlanmaktadır (TSPB, 2021). Aynı zamanda borsa devir hızı, borsada işlem gören hisse senetlerinin performanslarını ölçmemizi sağlayan bir göstergedir. Borsa devir hızı ne kadar yüksekse borsa o kadar likittir. Yani borsa devir hızı yüksek olan borsalarda, yatırımcılar daha kısa vadede kazanç sağlayabilirler (TSPB, 2021). Tablo 3.16.'da seçilmiş yükselen ekonomilere ait borsa devir hızları verilmiştir.

Brezilya'nın 2007 yılında borsa devir hızı %59,96 olarak gerçekleşmiştir. Brezilya'nın 2008 Küresel Finansal Krizi'nin etkilerinin derinleştiği 2009 yılında %75,69'a yükselen borsa devir hızı, Covid-19'un başladığı yıl olan 2019 yılında %87,48 olarak gerçekleşmiştir.

Çin'in 2007 yılında %266,4 olan borsa devir hızı, 2020 yılında %258,6 olarak gerçekleşmiştir. Çin'in 2008 Küresel Finansal Krizi'nin etkilerinin derinleştiği 2009 yılında %292,9'a yükselen borsa devir hızının, Covid-19'un başladığı yıl olan 2019 yılında %214,3 olduğu görülmektedir.

Tablo 3.16. Borsa Devir Hızı (İşlem Değeri/Kapitalizasyon) (%)

ÜLKE	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
<i>Brezilya</i>	59,96	54,70	75,69	59,07	57,12	73,10	69,07	71,95	76,07	91,06	72,05	83,90	87,48	-
<i>Çin</i>	226,4	114,4	292,9	217,3	173,0	139,6	198,9	239,2	556,9	242,3	215,9	206,6	214,3	258,6
<i>Hindistan</i>	83,99	80,22	115,72	72,85	49,94	57,30	46,55	54,43	51,86	52,20	59,91	56,77	56,22	74,95
<i>Rusya</i>	57,58	54,69	68,26	57,85	61,58	43,22	29,81	30,88	36,40	28,51	21,64	25,55	22,83	39,81
<i>Türkiye</i>	142,2	106,5	193,1	147,7	153,7	145,0	149,7	187,4	189,7	164,7	204,7	247,8	187,9	365,8

Kaynak: FRED Economic Data, 2021/ World Bank Data,2021

Hindistan'ın 2007 yılında %83,99 olan borsa devir hızı, 2020 yılında %74,95 olarak gerçekleşmiştir. Hindistan'ın 2008 Küresel Finansal Krizi'nin etkilerinin derinleştiği 2009 yılında %115,7'ye yükselen borsa devir hızı, Covid-19'un başladığı yıl olan 2019 yılında %56,2 olarak gerçekleşmiştir.

Rusya'nın 2007 yılında %57,58 olan borsa devir hızı, 2020 yılında %39,81 olarak gerçekleşmiştir. Rusya'nın 2008 Küresel Finansal Krizi'nin etkilerinin derinleştiği 2009 yılında %68,26'ya yükselen borsa devir hızının, Covid-19'un başladığı yıl olan 2019 yılında %22,83 olduğu görülmektedir.

Türkiye'nin 2007 yılında %142,2 olan borsa devir hızı, 2020 yılında %365,8 olarak gerçekleşmiştir. Türkiye'nin 2008 Küresel Finansal Krizi'nin etkilerinin derinleştiği 2009 yılında %193,1'e yükselen borsa devir hızı, Covid-19'un başladığı yıl olan 2019 yılında %187,9 olarak gerçekleşmiştir.

Seçilmiş yükselen ekonomiler arasında 2020 yılda en yüksek borsa devir hızına sahip olan ülke Türkiye, en düşük borsa devir hızına sahip olan ülke Rusya'dır. İncelenen ülkeler arasında 2007 yılına göre 2020 yılında borsa devir hızında en fazla düşüş yaşayan ülke Rusya, en fazla artış yaşayan ülke ise Türkiye'dir.

3.6.5. Hisse Senedi Piyasa Değeri / GSYH

Hisse senedi piyasa değeri/GSYH oranı, hisse senedi piyasası toplam değerinin GSYH içindeki payını yani hisse senedi piyasasının ülke ekonomisi içindeki büyüklüğünü görmemize olanak sağlamaktadır (TSPB, 2021). Ülkelerin, hisse senedi piyasa değeri/GSYH oranının yüksek olması beklenir. Bu oranın yükselmesi finansal enstrümanların verimli kullanıldığını, reel ekonomiye fon akışının sağlandığını gösterir. Ayrıca hisse senedi piyasa değeri/GSYH oranının yüksek olduğu ülkelerde varlıkların likiditeye dönüşmesi ve yatırım bulmak daha kolay ve yatırımcı maliyetleri daha düşüktür. Tablo 3.17'de seçilmiş yükselen ekonomilerin hisse senedi piyasa değeri/GSYH oranları verilmiştir.

Brezilya'nın 2007 yılında %46,2 olan hisse senedi piyasa değeri/GSYH oranı, 2020 yılında %95,1 olarak gerçekleşmiştir. Brezilya'nın 2008 Küresel Finansal Krizi'nin etkilerinin derinleştiği 2009 yılında %42,5'e yükselen hisse senedi piyasa değeri/GSYH oranı, Covid-19'un başladığı yıl olan 2019 yılında %55,3 olarak gerçekleşmiştir.

Çin'in 2007 yılında %177,6 olan hisse senedi piyasa değeri/GSYH oranı, 2020 yılında %214,5 olarak gerçekleşmiştir. Çin'in 2008 Küresel Finansal Krizi'nin etkilerinin derinleştiği 2009 yılında %153,5'e yükselen hisse senedi piyasa değeri/GSYH oranının, Covid-19'un başladığı yıl olan 2020 yılında %127,9 olduğu görülmektedir.

Hindistan'ın 2007 yılında %89,6 olan hisse senedi piyasa değeri/GSYH oranı, 2020 yılında %73,1 olarak gerçekleşmiştir. Hindistan'ın 2008 Küresel Finansal Krizi'nin etkilerinin derinleştiği 2009 yılında %78,3'e gerileyen hisse senedi piyasa değeri/GSYH oranı, Covid-19'un başladığı yıl olan 2020 yılında %44,8 olarak gerçekleşmiştir.

Rusya'nın 2007 yılında %98,3 olan hisse senedi piyasa değeri/GSYH oranı, 2020 yılında %18,7 olarak gerçekleşmiştir. Rusya'nın 2008 Küresel Finansal Krizi'nin etkilerinin derinleştiği 2009 yılında %41,8'e yükselen hisse senedi piyasa değeri/GSYH oranının, Covid-19'un başladığı yıl olan 2020 yılında %10,7 olduğu görülmektedir.

Türkiye'nin 2007 yılında %47,7 olan hisse senedi piyasa değeri/GSYH oranı, 2020 yılında %120,6 olarak gerçekleşmiştir. Türkiye'nin 2008 Küresel Finansal Krizi'nin etkilerinin derinleştiği 2009 yılında %48,2'ye yükselen hisse senedi piyasa değeri/GSYH oranı, Covid-19'un başladığı yıl olan 2020 yılında %45,7 olarak gerçekleşmiştir.

Seçilmiş ülkeler arasında 2020 yılda en yüksek hisse senedi piyasa değeri/GSYH oranına sahip olan ülke Çin, en düşük hisse senedi piyasa değeri/GSYH oranına sahip olan ülke ise Rusya'dır. İncelenen ülkeler arasında 2007 yılına göre 2020 yılında hisse senedi piyasa değeri/GSYH oranında en fazla düşüş yaşayan ülke Rusya, en fazla artış yaşayan ülke ise Türkiye'dir.

Tablo 3.17. Hisse Senedi Piyasa Değeri / GSYH Oranı (%)

ÜLKE	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
<i>Brezilya</i>	46,20	33,60	42,46	41,11	31,53	33,74	29,91	26,23	23,30	31,25	31,14	40,13	55,32	95,08
<i>Çin</i>	177,6	85,0	153,5	135,7	88,38	58,92	80,4	114,2	355,5	162,87	139,9	94,07	127,9	214,5
<i>Hindistan</i>	89,62	86,52	78,3	63,31	40,63	34,88	30,75	37,34	38,13	35,23	45,44	47,97	44,79	73,13
<i>Rusya</i>	98,26	69,54	41,75	33,24	27,09	15,41	10,27	7,78	8,60	10,93	9,24	8,88	10,71	18,65
<i>Türkiye</i>	47,67	28,72	48,17	51,90	43,05	40,76	39,08	39,38	40,46	32,40	43,92	47,51	45,68	120,6

Kaynak: World Bank Data, 2021

SONUÇ

Küreselleşme ile başlayan serbestleşme hareketi gelişmekte olan ekonomileri yeni pazarlar haline getirmiştir. Yeni pazar arayışında olan gelişmiş ülkeler için gelişmekte olan ülkeler ham madde bolluğu, düşük maliyetli işçilik ve doymamış pazar potansiyelleri ile küreselleşen dünya için birer fırsat haline dönüşmüştür. Gelişmekte olan ülkelere birçoğu bu ticaret ve sermaye akışının getirdiği hareketlilikle daha hızlı ekonomik büyüme potansiyeli yakalamıştır. Hızlı büyüme potansiyelleri ile ön plana çıkan bu ülkeler ise ‘yükselen ekonomiler’ ya da ‘yükselen piyasalar’ olarak adlandırılmıştır.

Yükselen ekonomiler yeni düzen içinde, ticari ve finansal hareketliliğinin etkisiyle dünya ticaretindeki yerini almıştır. Yükselen ekonomiler, gelişmiş ülkelerin aksine ekonomilerinde hızlı bir büyüme yakalarken, serbest piyasa hareketlerinden dolayı daha kırılgan ekonomiler haline gelmişlerdir. Yüksek oranda genç nüfusa sahip olmaları, enflasyonist bir ekonomiye sahip olmaları, fazla yabancı sermaye girişi olduğu için piyasalarda aşırı ısınma olması, gelişmemiş alt yapı sorunları, gelir dağılımı adaletsizliği, siyasi ve ekonomik belirsizlikler yükselen ekonomilerin ortak özelliklerini oluşturmaktadır.

Bir ülkenin finansal sektörünün gelişimi, ekonomik gelişimi ile yakından ilişkilidir. Bir ülkede iyi işleyen bir finansal sistem, yatırımlara kaynak bulma imkanını kolaylaştırmakta ve yatırım maliyetlerini azaltmaktadır. İyi yönetilen makroekonomik politikalar, düzgün işleyen yasal sistemler ve korumacı politikalara sahip olan dışa açık ülkeler yatırımcıları daha çok kendine çekeceği için finansal piyasaları daha geliştirmiştir. Gelişmekte olan ekonomilerde genel olarak bankacılık sektörü finansal sisteme hakimken, gelişmiş ülkelerde ise sermaye piyasası finansal sisteme daha çok hakimdir.

1990’lı yıllarda küreselleşme hareketinin ivme kazanmasından sonra ortaya çıkan ve yayılma etkisi ile bir ülkede başlayıp komşularına ya da tüm dünyaya sıçrayan; 1994 Türkiye Krizi, 1997 Asya Krizi, 1998 Rusya Krizi, 1999 Brezilya Krizi, 2001 Türkiye Krizi yükselen ekonomiler için yakın geçmişteki önemli kırılganlık noktalarıdır. 1990’lı yılların sonlarında artan krizlerle karşı karşıya kalan yükselen ekonomiler 2000’li yılların başında yapılanma sürecine girmişlerdir.

Bu çalışmanın amacı, seçilmiş yükselen ekonomilerin 2007-2020 döneminde finansal sektörünün gelişiminin incelenerek, yapısal olarak analiz edilmesidir. Bu amaç doğrultusunda Morgan Stanley Capital International (MSCI) tarafından yayımlanan Yükselen Piyasalar Endeksi’nde yer alan yükselen ekonomiler arasından seçilmiş beş ülke Brezilya, Çin, Hindistan,

Rusya ve Türkiye'nin (BRIC-T) 2007-2020 dönemindeki finansal sektör göstergeleri incelenerek, finansal sektörleri analiz edilmiştir. Bu amaç doğrultusunda çalışmanın birinci bölümünde finansal sistem ve finansal piyasalar, ikinci bölümünde yükselen ekonomiler, yükselen ekonomilerin sınıflandırılması ve seçilmiş yükselen ekonomilerin temel özellikleri ele alınmıştır. Üçüncü bölümde ise seçilmiş yükselen ekonomilerin bankacılık, sigortacılık ve sermaye piyasası analizi yapılarak, finansal sektörün gelişimi yorumlanmıştır. Çalışma ile seçilmiş yükselen ekonomilerin 2007-2020 dönemindeki makroekonomik performansları da analiz edilmiştir.

Seçilmiş yükselen ekonomilerin makroekonomik gelişimine yönelik olarak incelenen göstergelere ait gözlem sonuçları şunlardır;

İncelenen yükselen ekonomiler arasında 2007 yılına oranla 2020 yılında GSYH'si en fazla artış gösteren ülke Çin iken, en az artış gösteren ülke ise Türkiye'dir. İncelenen ülkeler arasında 2007 yılına oranla 2020 yılında kişi başına düşen geliri en fazla artış gösteren ülke Çin iken, en fazla düşüş gösteren ülke ise Brezilya olmuştur. İncelenen ekonomiler arasında 2020 yılında ekonomisinde daralma yaşayan ülkeler sırasıyla Hindistan, Brezilya ve Rusya iken, en fazla ekonomik büyüme gösteren ülke ise Çin'dir. 2007 yılına oranla 2020 yılında incelenen ülkelerin hepsinin büyüme oranlarında gerileme olduğu görülmektedir. 2007 yılına oranla 2020 yılında enflasyonu en fazla yükselen ülke Türkiye, en fazla düşen ülke ise Çin'dir. İncelenen yükselen ekonomiler arasında, 2020 yılında işsizlik oranı en yüksek olan ülkeler sırasıyla Brezilya ve Türkiye iken, en düşük işsizlik oranına sahip olan ülke ise Çin'dir. İncelenen yükselen ekonomiler arasında 2020 yılında cari açığı en yüksek ülke Türkiye iken cari fazlası en yüksek olan ülke ise Rusya'dır. İncelenen yükselen ekonomilerin hepsi 2020 yılında bütçe açığı verirken, en yüksek bütçe açığına sahip ülke Brezilya'dır. 2007 yılına oranla 2020 yılında bütçe açığı en fazla artan ülkeler sırasıyla Brezilya, Çin ve Rusya'dır.

Seçilmiş yükselen ekonomilerin bankacılık sektörünün gelişimine yönelik olarak incelenen göstergelere ait gözlem sonuçları şunlardır;

Brezilya'nın 2008 Küresel Finansal Krizi döneminde (2008-2010), 2007 yılına oranla performans göstergeleri dalgalı bir seyir izleyerek azalma eğilimi gösterirken, risk göstergelerinden takipteki krediler oranı dalgalı bir seyir izleyerek yükselmiştir. Brezilya'nın performans göstergeleri Covid-19'un başladığı yıl olan 2019 yılında bir önceki yıla oranla artış gösterirken, 2020 yılında azaldığı görülmektedir. Brezilya'nın Covid-19 döneminde (2019-2020) takipteki krediler oranının ise bir önceki yıla oranla azalma eğilimi gösterdiği

görülmektedir. Brezilya'nın bankacılık sektörünün genel olarak iyi bir performans gösterdiği görülmektedir.

Çin'in 2008 Küresel Finansal Krizi döneminde (2008-2010), 2007 yılına oranla performans göstergelerinden aktif kârlılığı ve risk göstergelerinden takipteki krediler oranı azalma eğilimi göstermektedir. Çin'in Covid-19 döneminde (2019-2020) ise performans göstergelerinden özkaynak kârlılığı bir önceki yıla oranla azalma eğilimi gösterirken, risk göstergelerinden takipteki krediler oranında ise dalgalı bir seyir izlemiştir. Çin'in bankacılık sektörünün genel olarak iyi bir performans gösterdiği görülmektedir.

Hindistan'ın 2008 Küresel Finansal Krizi döneminde (2008-2010), 2007 yılına oranla performans göstergelerinden özkaynak kârlılığı dalgalı bir seyir izleyerek azalma eğilimi gösterirken, risk göstergelerinden takipteki krediler oranı dalgalı bir seyir izleyerek artış eğilimi göstermektedir. Hindistan'ın Covid-19 döneminde (2019-2020) ise performans göstergeleri bir önceki yıla oranla yükselme eğilimi gösterirken, takipteki krediler oranı azalma eğilimi göstermektedir. Hindistan'ın bankacılık sektörünün genel olarak iyi bir performans gösterdiği fakat 2007 yılına oranla 2020 yılında artan takipteki krediler oranının bankacılık sektörü için sorun teşkil edebileceği söylenebilir.

Rusya'nın 2008 Küresel Finansal Krizi döneminde (2008-2010), 2007 yılına oranla performans göstergeleri dalgalı bir seyir izleyerek azalma eğilimi gösterirken, takipteki krediler oranı dalgalı bir seyir izleyerek artış eğilimi göstermektedir. Rusya'nın Covid-19 döneminde (2019-2020) ise performans göstergeleri bir önceki yıla oranla dalgalı bir seyir izleyerek yükselme eğilimi gösterirken, takipteki krediler oranı azalma eğilimi göstermiştir. Rusya'nın bankacılık sektöründe yaşadığı daralmalar sonucu sektörün performans göstergelerinin olumsuz etkilendiği ve 2007 yılına oranla 2020 yılında artan takipteki krediler oranının bankacılık sektörü için sorun teşkil edebileceği söylenebilir.

Türkiye'nin 2008 Küresel Finansal Krizi döneminde (2008-2010), 2007 yılına oranla performans göstergeleri dalgalı bir seyir izleyerek azalma eğilimi gösterirken, takipteki krediler oranı dalgalı bir seyir izleyerek artış eğilimi göstermektedir. Türkiye'nin Covid-19 döneminde (2019-2020) ise performans göstergeleri bir önceki yıla oranla azalma eğilimi gösterirken, takipteki krediler oranı dalgalı bir seyir izleyerek artış eğilimi göstermektedir. Türk bankacılık sektörünün genel olarak iyi bir performans gösterdiği görülmektedir.

Seçilmiş yükselen ekonomilerin sigortacılık sektörünün gelişimine yönelik olarak incelenen göstergelere ait gözlem sonuçları şunlardır;

Brezilya'nın 2008 Küresel Finansal Krizi döneminde (2008-2010), 2007 yılına oranla sigortacılık sektörünün toplam prim üretimi, hayat branşı ve hayat dışı branşı prim üretimi, kişi başına düşen prim üretimi ve toplam primler/ GSYH oranı artış eğilimi gösterirken, reel prim büyümesinin dalgalı bir seyir izlediği görülmektedir. Brezilya'nın Covid-19'un başladığı yıl olan 2019 yılında bir önceki yıla oranla toplam prim üretimi, hayat branşı prim üretimi, kişi başına düşen prim üretimi, toplam prim üretimi/ GSYH oranı ve reel prim büyümesi artış eğilimi gösterirken, hayat dışı branşı prim üretimi ise gerilemiştir. Covid-19'un devam ettiği 2020 yılında ise bir önceki yıla oranla toplam prim üretimi, hayat branşı ve hayat dışı branşı prim üretimi, kişi başına düşen prim üretimi, reel prim büyümesi gerilerken, toplam prim üretimi/ GSYH oranı artış eğilimi göstermektedir.

Çin'in 2008 Küresel Finansal Krizi döneminde (2008-2010), 2007 yılına oranla sigortacılık sektörünün toplam prim üretimi, hayat branşı ve hayat dışı branşı prim üretimi, kişi başına düşen prim üretimi ve toplam primler / GSYH oranı artış eğilimi gösterirken, reel prim büyümesinin dalgalı bir seyir izlediği görülmektedir. Çin'in Covid-19 (2019-2020) döneminde bir önceki yıla oranla sigortacılık sektörünün toplam prim üretimi, hayat branşı ve hayat dışı branşı prim üretimi, kişi başına düşen prim üretimi ve toplam primler / GSYH oranı artış eğilimi gösterirken, reel prim büyümesinin dalgalı bir seyir izlediği görülmektedir.

Hindistan'ın 2008 Küresel Finansal Krizi'nin başladığı yıl olan 2008 yılında, bir önceki yıla oranla sigortacılık sektörünün toplam prim üretimi, hayat branşı ve hayat dışı branşı prim üretimi, kişi başına düşen prim üretimi ve toplam primler / GSYH oranı ve reel prim büyümesi azalma eğilimi gösterirken, 2008 Küresel Finansal Krizi'nin etkilerinin derinleştiği 2009 yılında bir önceki yıla oranla sigortacılık sektörünün toplam prim üretimi, hayat branşı ve hayat dışı branşı prim üretimi, kişi başına düşen prim üretimi ve toplam primler / GSYH oranı ve reel prim büyümesi yükselme eğilimi göstermektedir. Hindistan'ın Covid-19 döneminde (2019-2020), döneminde bir önceki yıla oranla sigortacılık sektörünün toplam prim üretimi, hayat branşı prim üretimi ve toplam primler / GSYH oranı artış eğilimi gösterirken, reel prim büyümesi azalma eğilimi göstermektedir. Hindistan'ın Covid-19 döneminde (2019-2020), döneminde 2018 yılına oranla sigortacılık sektörünün hayat dışı branşı prim üretimi ve kişi başına düşen prim üretimi ise dalgalı bir seyir izlemektedir.

Rusya'nın 2008 Küresel Finansal Krizi'nin başladığı yıl olan 2008 yılında, bir önceki yıla oranla sigortacılık sektörünün toplam prim üretimi, hayat dışı branşı prim üretimi ve kişi başına düşen prim üretimi yükselme eğilimi gösterirken, 2008 Küresel Finansal Krizi'nin etkilerinin derinleştiği 2009 yılında bir önceki yıla oranla sigortacılık sektörünün toplam prim üretimi, hayat branşı ve hayat dışı branşı prim üretimi ve kişi başına düşen prim üretimi azalma eğilimi göstermektedir. Rusya'nın 2008 Küresel Finansal Krizi döneminde (2008-2010), 2007 yılına oranla toplam primler / GSYH oranı ve reel prim büyümesinin gerilediği görülmektedir. Rusya'nın Covid-19 döneminde (2019-2020), bir önceki yıla oranla sigortacılık sektörünün toplam prim üretimi, hayat branşı ve kişi başına düşen prim üretiminde azalma eğilimi görülürken, hayat dışı branşı prim üretimi, toplam primler / GSYH oranı ve reel prim büyümesi dalgalı bir seyir izlemektedir.

Türkiye'nin 2008 Küresel Finansal Krizi'nin başladığı yıl olan 2008 yılında, bir önceki yıla oranla sigortacılık sektörünün toplam prim üretimi, hayat branşı ve hayat dışı branşı prim üretimi, kişi başına düşen prim üretimi yükselme eğilimi gösterirken, 2008 Küresel Finansal Krizi'nin etkilerinin derinleştiği 2009 yılında bir önceki yıla oranla sigortacılık sektörünün toplam prim üretimi, hayat branşı ve hayat dışı branşı prim üretimi ve kişi başına düşen prim üretimi azalma eğilimi göstermektedir. Türkiye'nin 2008 Küresel Finansal Krizi döneminde (2008-2010), 2007 yılına oranla toplam primler / GSYH oranı ve reel prim büyümesinin dalgalı bir seyir izlediği görülmektedir. Türkiye'nin Covid-19'un başladığı yıl olan 2019 yılında bir önceki yıla oranla sigortacılık sektörünün toplam prim üretimi, hayat branşı ve hayat dışı branşı prim üretimi ve kişi başına düşen prim üretimi, toplam primler / GSYH oranı ve reel prim büyümesi artış eğilimi gösterirken, Covid-19'un etkilerinin devam ettiği 2020 yılında bir önceki yıla oranla toplam prim üretimi, hayat dışı branşı prim üretimi ve kişi başına düşen prim üretimi ve reel prim büyümesi azalma eğilimi göstermektedir.

Seçilmiş yükselen ekonomilerin sermaye piyasasının gelişimine yönelik olarak incelenen göstergelere ait gözlem sonuçları şunlardır;

Brezilya'nın 2008 Küresel Finansal Krizi döneminde (2008-2010), 2007 yılına oranla borsaya kote şirket sayısı azalma eğilimi gösterirken, borsaya kote şirketlerin piyasa değeri, hisse senedi piyasa değeri, borsa devir hızı ve hisse senedi piyasa değeri/GSYH oranının dalgalı bir seyir izlediği görülmektedir. Brezilya'nın Covid-19 döneminde (2019-2020) bir önceki yıla oranla borsaya kote şirket sayısı, borsaya kote şirketlerin piyasa değeri dalgalı bir seyir izlerken, hisse senedi piyasa değeri, borsa devir hızı ve hisse senedi piyasa değeri/GSYH oranı yükselme eğilimi göstermektedir.

Çin'in 2008 Küresel Finansal Krizi döneminde (2008-2010), 2007 yılına oranla borsaya kote şirket sayısı yükselme eğilimi gösterirken, borsaya kote şirketlerin piyasa değeri, hisse senetlerinin piyasa değeri, borsa devir hızı ve hisse senedi piyasa değeri/GSYH oranının dalgalı bir seyir izlediği görülmektedir. Çin'in Covid-19 döneminde (2019-2020) bir önceki yıla oranla borsaya kote şirket sayısı, borsaya kote şirketlerin piyasa değeri, hisse senedi piyasa değeri, borsa devir hızı, hisse senedi piyasa değeri/GSYH oranı yükselme eğilimi göstermektedir.

Hindistan'ın 2008 Küresel Finansal Krizi döneminde (2008-2010), 2007 yılına oranla borsaya kote şirket sayısı, hisse senedi piyasa değeri yükselirken, borsaya kote şirketlerin piyasa değeri ve hisse senedi piyasa değeri/GSYH oranının gerilediği görülmektedir. Hindistan'ın 2008 Küresel Finansal Krizi döneminde (2008-2010), 2007 yılına oranla borsa devir hızı dalgalı bir seyir izlemiştir. Hindistan'ın Covid-19 döneminde (2019-2020) bir önceki yıla oranla borsaya kote şirket sayısı, borsaya kote şirketlerin piyasa değeri yükselirken, borsa devir hızı, hisse senedi piyasa değeri ve hisse senedi piyasa değeri/GSYH oranının dalgalı bir seyir izlediği görülmektedir.

Rusya'nın 2008 Küresel Finansal Krizi döneminde (2008-2010), 2007 yılına oranla borsaya kote şirket sayısı, borsa devir hızı dalgalı bir seyir izlerken, borsaya kote şirketlerin piyasa değeri, hisse senedi piyasa değeri ve hisse senedi piyasa değeri/GSYH oranının azalma eğilimi gösterdiği görülmektedir. Rusya'nın Covid-19 döneminde (2019-2020) bir önceki yıla oranla borsaya kote şirket sayısı azalma eğilimi gösterirken, hisse senedi piyasa değeri ve hisse senedi piyasa değeri/GSYH oranının artış eğilimi göstermektedir. Rusya'nın Covid-19 döneminde (2019-2020) bir önceki yıla oranla borsaya kote şirketlerin piyasa değeri ve borsa devir hızı ise dalgalı bir seyir izlemiştir.

Türkiye'nin 2008 Küresel Finansal Krizi döneminde (2008-2010), 2007 yılına oranla borsaya kote şirket sayısı, borsaya kote şirketlerin piyasa değeri, hisse senedi piyasa değeri, borsa devir hızı ve hisse senedi piyasa değeri/GSYH oranının dalgalı bir seyir izlediği görülmektedir. Türkiye'nin Covid-19 döneminde (2019-2020) bir önceki yıla oranla borsaya kote şirket sayısı, hisse senedi piyasa değeri, borsa devir hızı ve hisse senedi piyasa değeri/GSYH oranı dalgalı bir seyir izlerken, borsaya kote şirketlerin piyasa değeri yükselme eğilimi göstermektedir.

Çalışmanın sonucunda Brezilya, Hindistan ve Rusya'nın 2007 yılına oranla 2020 yılında mevduat bankası sayısının azaldığı görülmektedir. 2007 yılına oranla 2020 yılında Rusya'nın mevduat bankaları şube sayısının ise gerilediği görülmektedir. Brezilya, Çin ve Türkiye'nin bankacılık sektöründe 2007 yılına oranla 2020 yılında performans göstergelerinde gerileme

olduğu görülmektedir. BRIC-T ülkelerinin 2007-2020 döneminin tamamında sermaye yeterlilik rasyolarının Basel II kriterinin üstünde olduğu görülmektedir. 2007 yılına oranla 2020 yılında Hindistan, Rusya ve Türkiye'nin takipteki krediler oranında artış olduğu görülmektedir.

Seçilmiş yükselen ekonomilerin 2007 yılına oranla 2020 yılında toplam prim üretimi artmıştır. İncelenen yükselen ekonomiler arasında Brezilya, Çin ve Hindistan'ın toplam prim üretimi içinde hayat branşı prim üretimi yüksek iken, Türkiye ve Rusya'nın hayat dışı branşı prim üretimi yüksektir. Seçilmiş yükselen ekonomilerin 2007 yılına oranla 2020 yılında kişi başına düşen prim üretimi yükselirken, 2020 yılında en yüksek kişi başına düşen prim üretimine sahip ülkenin Çin olduğu görülmektedir. Seçilmiş yükselen ekonomiler arasında 2007 yılına oranla 2020 yılında Brezilya, Çin ve Türkiye'nin toplam primler / GSYH oranı yükselmiştir. İncelenen ülkeler arasında 2007 yılına oranla 2020 yılında sadece Türkiye'nin prim üretimi reel olarak artarken, en fazla Brezilya ve Hindistan'ın prim üretimleri reel olarak düşüş göstermiştir.

Seçilmiş yükselen ekonomiler arasında 2007 yılına oranla 2020 yılında Çin, Hindistan ve Türkiye'nin borsaya kote şirket sayısında artış olduğu görülmektedir. Seçilmiş yükselen ekonomiler arasında 2020 yılında borsaya kote şirketlerin piyasa değeri en yüksek olan ülke Çin iken, en düşük olan ülke ise Türkiye'dir. Seçilmiş yükselen ekonomiler arasında 2020 yılında hisse senedi piyasa değeri en yüksek olan ülke Çin, en düşük olan ülke ise Rusya'dır. İncelenen ülkeler arasında 2020 yılında en likit piyasalar sırasıyla Türkiye ve Çin'dir. 2007 yılına oranla 2020 yılında borsa devir hızı en fazla düşen ülke ise Rusya'dır. 2007 yılına oranla 2020 yılında hisse senedi piyasa değeri/GSYH oranı en fazla gerileyen ülke Rusya iken, en fazla yükselen ülke ise Türkiye'dir.

Özetle seçilmiş yükselen ekonomilerde bankacılık sektörünün ağırlığının sigortacılık sektörü ile sermaye piyasasına oranla daha fazla olduğu ve seçilmiş yükselen ekonomilerin sigortacılık sektörünün yeterince gelişmemiş olduğu ancak gelişime açık olduğu görülmektedir. Finansal sektörün reel ekonomi ile yakından ilişkisi göz önüne alınarak, seçilmiş yükselen ekonomilerin sağlıklı büyüebilmeleri için finansal sektöründe sağlıklı bir yapıda gelişimini sürdürmesi gerekmektedir. Seçilmiş yükselen ekonomilerin finansal sektörü şoklardan etkilenmekle birlikte, 2008 Küresel Finansal Krizi sonrası seçilmiş yükselen ekonomilerin finansal sektörünün hızlı bir gelişim gösterdiği de görülmektedir. Covid-19'un, 2020 yılında seçilmiş yükselen ekonomilerin finansal sektörü üzerindeki olumsuz etkilerinin devam ettiği gözlemlenmekle birlikte gerek geçmiş dönem performansları gerekse küresel şartların olumlu hale gelmesi ile birlikte yükselen ekonomilerde finansal sektörün gelişimini sürdüreceği öngörülmektedir.

Kaynakça

- Abreu M. and Mendes V.** (2002), *Commercial Bank Interest Margins and Profitability: Evidence, from E.U countries*. Porto Working paper series.
- Acar Y.** (2008), *İktisadi Büyüme ve Büyüme teorileri*, Dora Yayıncılık, Bursa, s.11-37.
- Açdoyuran B.** (2020), *Finansal Yakınsama: Yükselen Piyasa Ekonomileri Üzerine Ampirik Bir Analiz*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, Konya.
- Ağır H. ve Yıldırım S.** (2015), 'Türkiye ile BRICS Ekonomilerinin Makroekonomik Performans Karşılaştırması: Betimsel Bir Analiz', *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(2), 39-66.
- Akbay Ö.** (2020), *Finansal Piyasalarda Risk Ayırıştırma: Brics-T Ülkeleri Örneği*, Hasan Kalyoncu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilimdalı, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gaziantep.
- Akbulak S.** (2008), BRICS Ülkeleri (Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin) ile Güney Kore Ekonomilerine ve Sermaye Piyasalarına İlişkin Temel Göstergeler ve Kısa Değerlendirmeler, *Sermaye Piyasası Kurulu Araştırma Raporu, Araştırma Dairesi*, 1(1), 1-16.
- Akın F. & Alkara İ. & Polat A.** (2020), *Küresel Ticaret Savaşlarının Sanayi İşletmelerine Etkilerini Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma*, Detay Yayıncılık, 1.Baskı, Ankara.
- Akın F.** (2019), *Finansal Piyasalar ve Kurumlar*, Ekin Yayınevi, 1.baskı, Ankara.
- Akın F.** (2018), MINT Ekonomilerinin Makroekonomik Performansı ve Sigortacılık Sektörünün Gelişimi Üzerine Bir Değerlendirme, *Maliye ve Finans Yazıları* (110), 71-94.
- Akın F.** (2018), Finansal Sistem ve Bankacılık, Akın F.(ed.), *Bankacılığa Giriş*, Ekin Kitapevi, Bursa.
- Aksoy N.** (2018), *Merkez Bankası Para Politikası Araçlarının Banka Karlılık Performansları Üzerindeki Etkisi*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Ticaret Üniversitesi, Finans Enstitüsü, Bankacılık Anabilim Dalı.
- Albuquerque A.T.** (2011), *Fiscal Rules and Fiscal Policy in Brazil*, 55-73. [Erişim: 28.02.2022, https://www.bancaditalia.it/pubblicazioni/altri-atti-convegni/2011-rules-institution/HolandaDeAlbuquerque.pdf?language_id=1]

Alkara İ. (2019), Banka Dışı Finansal Kurumlar, Akın F.(ed.), *Finansal Piyasalar ve Kurumlar*, Ekin Yayınevi, 1. baskı, Ankara.

Altundal V. (2019), Finansal Sistem ve Finansal Piyasalar, Akın F.(ed.); *Finansal Piyasalar ve Kurumlar*, Ekin Yayınevi, 1.baskı, Ankara.

Andoh S. K. (2014), *Essentials of Money, Banking and Financial Institutions : With Applications to the Developing World*, Lexington Books , Lanham, MD, United States.

Ardınç O. & Yılmaz P. (2006), *Para Banka, Uluslararası İktisat, Türkiye Ekonomisi*, Agon Yayınları, 4.baskı, İstanbul.

Atasoy H. (2007), *Türk Bankacılık Sektöründe Gelir-Gider Analizi ve Karlılık Performansının Belirleyicileri*, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Bankacılık ve Finansal Kuruluşlar Genel Müdürlüğü, Uzmanlık Yeterlilik Tezi, Ankara.

Ayaydın H. & Baltacı N. (2012), Finansal Açıklık, Sermaye Hareketliliği, Tasarruf ve Yatırım İlişkisi: Brics Ülkeleri Örneği, *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14(2), 51-74.

Aydın N. (2004), *Sermaye Piyasaları ve Finansal Kurumlar*, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.

Banko Central do Bresil Data Base(2021), *Number of branches of banks in Brazil*, [Erişim:22.11.2021

<https://www3.bcb.gov.br/sgspub/consultarvalores/telaCvsSelecionarSeries.paint>]

Banko Central do Bresil Database (2021), *Number of authorized banks in the National Financial System*, [Erişim: 22.11.2021,

<https://www3.bcb.gov.br/sgspub/localizarseries/localizarSeries.do?method=prepararTelaLocalizarSeries>]

Bank of Russia (2021), *Bank of Russia Statistical Bulletin*, [Erişim: 22.11.2021, <https://www.cbr.ru/eng/statistics/bbs/>]

Başar M. (2006), Finansal Sistem, Finansal Kurumlar ve Bankalar, Aydın N.(ed.), *Bankacılık Uygulamaları*, 1.baskı, Eskişehir.

Battal T. ve Akan E. (2019), BRICS Ülkeleri ile Türkiye'nin Performans ve Potansiyel Kriterleri Çerçevesinde Değerlendirilmesi, *Beykoz Akademi Dergisi*, 7(1), 1-35.

Babuşçu Ş. (2017), Gündoğdu A.(ed.), *Finansal Yönetim*, Seçkin kitapevi, 1.baskı, Ankara.

Benligiray Y. & Banar K. (2006), *Banka ve Sigorta Muhasebesi*, Gündüz E.H. (ed.), Anadolu Üniversitesi, 1.baskı, Eskişehir.

Berger A. N. & Bouwman C. H. (2009), Bank Liquidity Creation, *The Review of Financial Studies*, 22(9), 3779-3837.

Berkdemir S. ve Altun N. (2018), Sigorta Sektöründe Oran Analizi ve Puanlama Yöntemi, *Sakarya İktisat Dergisi*, 7(1), 70-91.

Borsa İstanbul (2022), *İşlem Gören Şirketler*, [Erişim: 10.01.2022, <https://borsaistanbul.com/tr/sayfa/73/islem-goren-sirketler>]

Büker S. & Aşıkoğlu R. & Sevil G. (2011), *Finansal Yönetim*, Sözkese Matbaa, 7.baskı, Ankara.

Bülbül E. (2018), Türkiye İle Brics Ülkeleri Dış Ticaret Değerlendirmesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, İstanbul.

Canbaloğlu B. & Gürgün G. (2019), Finansal Sektör Gelişimi, Ticari Açıklık ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Yükselen Piyasa ve Gelişmekte Olan Ekonomiler Panel-var Örneği, *Yönetim ve Ekonomi Araştırmalar Dergisi*, 17(1), 441-457.

Canol S. (2018), Türk Sigorta Sektöründe Hayat Sigortası Branşında Müşteri Memnuniyetini Arttırmak İçin Stratejik Öneriler, *Ekonomi, İşletme ve Maliye Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 39-55.

CCSI (2021), *Emerging Market Global Players (EMGP)*, [Erişim: 18.03.2021, <http://ccsi.columbia.edu/publications/emgp/>]

CEIC DATA (2020), *Hindistan İşsizlik Oranı*, [Erişim: 1.04.2020, <https://www.ceicdata.com/en/indicator/india/unemployment-rate>]

Ceylan A. (2004), Para Piyasaları, Aydın N.(ed.), *Sermaye Piyasaları ve Finansal Kurumlar*, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.

CIA (2021), *Gini Skor*, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/fields/2172.html>]

Coşkun M. (2006), Finansal Sistem, Finansal Kurumlar ve Bankalar, Coşkun M. & Aydın N.(ed.), *Bankacılık Uygulamaları*, 1.baskı, Eskişehir.

- Coşmuş B.** (2019), *Yükselen Piyasa Ekonomileri ve Türkiye*, 6. Uluslararası Öğrenci Kongresi, s.4-5.
- Çan H.** (2016), *Finansal Krizler ve Kırılgan Ekonomiler Üzerine Etkileri*, (Yayınlanmamış) Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Bölümü, Edirne.
- Çekici M. & İnel M.** (2013), Türk Sigorta Sektörünün Direkt Prim Üretimlerinin Tahmin Teknikleri İle İncelenmesi, *Marmara Üniversitesi İ.İ.B. Dergisi*, 34(1), 135-152.
- Çekin S.E. & Nuroğlu E.** (2020), Ticaret Savaşlarının Uluslararası Ticaret ve Reel Ekonomiye Etkisi, *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, 2020(27), 73-90.
- Çivi E. & Çavuşgil S.T.** (2001), Yeni Dünya Düzeninde Güç Kazanan Ülkeler: Yükselen Ekonomiler, *Celal Bayar Üniversitesi İ.İ.B.F. Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 7(1), 119-124.
- Çelik İ.** (2019), *Bankacılık Düzenlemelerinin Bankaların Finansal Performanslarına Etkileri: Yükselen Piyasa Ekonomileri Üzerine Bir İnceleme*, (Yayınlanmamış) Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü, Bankacılık Anabilim Dalı, İstanbul.
- Çelik İ. Tunay B.** (2020), 2008 Krizi Sonrası Türkiye ve Yükselen Piyasa Ekonomilerinde Bankacılık Performansı: CAMELS Analizi ile Karşılaştırmalı Bir Değerlendirme, *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar*, (653), 9-47
- Dağ S.** (2011), *Türkiye’ deki Katılım ve Mevduat Bankalarının Etkinliklerinin Veri Zarflama Analizi Yöntemiyle Karşılaştırılması*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Bölümü, Kütahya.
- Dağıdır, C.** (2010), Türk Bankacılık Sektöründe Karlılık ve Makro Ekonomik Değişkenlerle İlişkisi, *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, 2(1), 25-33.
- Dağlı H.** (2000), Hisse Senedi Piyasa Endeksleri ve Türkiye, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(4), 189-206.
- De S.** (2012). Fiscal policy in India: trends and trajectory. 1-28. http://finmin.nic.in/workingpaper/FPI_trends_Trajectory.pdf
- Demirgüç-Kunt, A., & Huizinga, H.** (2000), *Financial Structure and Bank Profitability*, Available at SSRN 632501.
- Demirhan M.** (2021), Sektörel Bakış: Türk Bankacılık Sektöründe Dijitalleşmenin Şube Dağıtım Kanalına Etkileri, *Erciyes Akademi*, 35(1), 10-19.

Doğan İ. & Kaya F. (2019), Finansal Sisteme Giriş, Kaya F. (ed.), *Sermaye Piyasaları ve Finansal Kurumlar*, Beta Yayınları, İstanbul.

Doğru C. (2013), *Sermaye Yeterliliği Düzenlemelerinin Finansal Krizlerin Önlenmesindeki Rolü ve Gerekliliği*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Kadir Has Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Dorukkaya S. & Yılmaz H. (1999), Global Kriz, Türkiye Ekonomisine Etkileri ve 1999 Yılında Alınması Gereken Tedbirler, *Vergi Dünyası*, 214, s.7-15.

Dinler Z. (2010), *İktisada Giriş*, Ekin Kitapevi, 16. Baskı, Bursa.

Ece N. (2016), Finansal Piyasalar, Gündoğdu A. (ed.), *Finansal Piyasalar ve Kurumlar: Teori ve Türkiye Uygulamasına Güncel Bakış*, Seçkin Kitapevi, Ankara.

Eğilmez M. (2013), *Ekonomi Sözlüğü*, [Erişim 01.01.2020, <https://www.mahfiegilmez.com/p/ekonomi-sozlugu.html>]

Eğilmez M. (2017), *Örneklerle Kolay Ekonomi*, Remzi Kitapevi, İstanbul.

Eğilmez M. & Kumcu E. (2004), *Ekonomi Politikası*, Remzi Kitapevi, İstanbul.

Elmas B. & Esen Ö. & Yurttan çıkmaz Z. (2011), Yeni Dünya Düzeniyle Başlayan Değişim; Yükselen Ekonomi Çağı, *Uluslararası Finans Sempozyumu*, 221-240.

Erdem E. (2010), *Para Banka ve Finansal Sistem*, Detay Yayıncılık, Ankara.

Erdal B. & Pınar A. (2011), *Para Banka Mali Kuruluşlar ve Uluslararası Mali sistem*, Turhan Kitapevi, Ankara.

Erdoğan N. K. (2003). Farklı Meslek Gruplarının Hayat Sigortasına Bakışı ve Bireysel Emeklilik Sigortasının Geleceği, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(8), 1-15.

Ergezen B. (2006), *Gelişmekte Olan Ülkelerde Finansal Piyasalar ve Türkiye Örneği*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Bölümü, İstanbul.

Ergür ve Özek (2020), Brics-T Ülkelerinde Finansal Gelişmenin Ekonomik Büyümeye Etkisi, *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(1), 343-357.

Erik N.Y. ve Koşaroğlu Ş.M. (2016), Tarihsel Süreç Boyunca Değişen Petrol Fiyatları; Şeyl Gazı Etkisi ve Bazı Öngörüler, *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 17(2), 119-143.

- Ermış H.** (2018), *2008 Krizi Öncesi ve Sonrasının Türk Bankacılık Sektörü Üzerindeki Etkisi*, Işık Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul.
- Ersoy B.** (2018), *Bankacılık Sistemini Düzenleyen ve Denetleyen Kurumlar*, Akın F.(ed.), *Bankacılığa Giriş*, Ekin Kitapevi, Bursa.
- EUI** (2018), [Erişim: 18.01.2020, <https://sou-pasteditions.eui.eu/2018/>]
- Evis V. ve Mete M.** (2019), *Gelişen Piyasa Ekonomileri (Çin, Hindistan ve Endonezya)*, Mete M. & Mermertaş F.(ed.), *Gelişen Piyasa Ekonomisi*, Nobel Kitap, Ankara.
- Fidan A. ve Fırat E.** (2019), *2008 Küresel Finans Krizinin Gelişmekte Olan Ülke Ekonomilerine Etkisi: BRIC Ülkeleri Türkiye Karşılaştırması*, *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 20(39), 85-100.
- Fidan A.** (2019), *2008 Küresel Finans Krizinin Gelişmekte Olan Ülke Ekonomilerine Etkisi: BRIC Ülkeleri Türkiye Karşılaştırması*, (yayınlanmış) Yüksek Lisans Tezi, Aksaray Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bankacılık ve Finans Anabilim Dalı, Aksaray.
- FRED Economic Data** (2021), *Geographical Outreach: Number of Commercial Banks for Brazil*, 2 Ağustos 2021 [Erişim 21.11.2021, <https://fred.stlouisfed.org/series/BRAFCIODCNUM>]
- FRED Economic Data** (2021), *Geographical Outreach: Number of Commercial Banks for China*, 2 Ağustos 2021 [Erişim 21.11.2021, <https://fred.stlouisfed.org/series/CHNFCIODCNUM>]
- FRED Economic Data** (2021), *Geographical Outreach: Number of Commercial Banks for India*, 2 Ağustos 2021, [Erişim: 24.11.2021 <https://fred.stlouisfed.org/series/INDFCIODCNUM>]
- FRED Economic Data** (2021), *Geographical Outreach: Number of Commercial Banks for Russian Federation*, 2 Ağustos 2021, [Erişim: 22.11.2021 <https://fred.stlouisfed.org/series/RUSFCIODCNUM>]
- FRED Economic Data** (2021), *Geographical Outreach: Number of Commercial Banks for Turkey*, 2 Ağustos 2021, [Erişim: 22.11.2021, <https://fred.stlouisfed.org/series/TURFCIODCNUM>]

FRED Economic Data (2021), *Geographical Outreach: Number of Branches, Excluding Headquarters, for Commercial Banks for Brazil*, 2 Augustos 2021, [Erişim: 21.11.2021, <https://fred.stlouisfed.org/series/BRAFCBODCNUM>]

FRED Economic Data (2021), *Geographical Outreach: Number of Branches, Excluding Headquarters, for Commercial Banks for China*, 2 Augustos 2021, [Erişim: 21.11.2021, <https://fred.stlouisfed.org/series/CHNFCBODCNUM>]

FRED Economic Data (2021), *Geographical Outreach: Number of Branches, Excluding Headquarters, for Commercial Banks for India*, 2 Augustos 2021, [Erişim: 21.11.2021, <https://fred.stlouisfed.org/series/INDFCBODCNUM>]

FRED Economic Data (2021), *Geographical Outreach: Number of Branches, Excluding Headquarters, for Commercial Banks for Russian Federation*, 2 Augustos 2021, [Erişim: 22.11.2021 <https://fred.stlouisfed.org/series/RUSFCBODCNUM>]

FRED Economic Data (2021), *Geographical Outreach: Number of Branches, Excluding Headquarters, for Commercial Banks for Turkey*, 2 Augustos 2021, [Erişim: 22.11.2021, <https://fred.stlouisfed.org/series/TURFCBODCNUM>]

FRED Economic Data (2021), *Bank's Return on Assets for China*, 21 Kasım 2019, [Erişim: 24.11.2021, <https://fred.stlouisfed.org/series/DDEI05CNA156NWDB>]

FRED Economic Data (2021), *Bank's Return on Assets for India*, 21 Kasım 2019, [Erişim: 24.11.2021, <https://fred.stlouisfed.org/series/DDEI05INA156NWDB>]

Fred Economic Data (2021), *Bank's Return on Equity for India*, [Erişim: 01.10.2021, <https://fred.stlouisfed.org/series/DDEI06INA156NWDB>]

FRED Economic Data (2021), *Bank Regulatory Capital to Risk-Weighted Assets for India*, [Erişim: 24.11.2021, <https://fred.stlouisfed.org/series/DDSI05INA156NWDB>]

FRED Economic Data (2021), *Bank Regulatory Capital to Risk-Weighted Assets for Russian Federation*, [Erişim: 20.11.2021, <https://fred.stlouisfed.org/series/DDSI05RUA156NWDB>]

FRED Economic Data (2021), *Bank Non-Performing Loans to Gross Loans for China*, [Erişim: 24.11.2021, <https://fred.stlouisfed.org/series/DDSI02CNA156NWDB>]

FRED Economic Data (2021), *Bank Regulatory Capital to Risk-Weighted Assets for India*, [Erişim: 24.11.2021, <https://fred.stlouisfed.org/series/DDSI05INA156NWDB>]

FRED Economic Data (2021), *Bank Non-Performing Loans to Gross Loans for India* [Erişim: 24.11.2021, <https://fred.stlouisfed.org/series/DDSI02INA156NWDB>]

FRED Economic Data (2021), *Bank Non-Performing Loans to Gross Loans for Russian Federation* [Erişim: 24.11.2021, <https://fred.stlouisfed.org/series/DDSI02RUA156NWDB>]

FRED Economic Data (2021), *Bank Regulatory Capital to Risk-Weighted Assets for Russian Federation*, [Erişim: 20.11.2021, <https://fred.stlouisfed.org/series/DDSI05RUA156NWDB>]

FRED Economic Data (2021), *Stock Market Turnover Ratio (Value Traded/Capitalization) Russian Federation*, 21 Ekim 2019, [Erişim: 9.01.2021, <https://fred.stlouisfed.org/series/DDEM01RUA156NWDB>]

FRED Economic Data (2021), *Stock Market Turnover Ratio (Value Traded/Capitalization) India*, 21 Ekim 2019, [Erişim: 9.01.2021, <https://fred.stlouisfed.org/series/DDEM01INA156NWDB>]

FRED Economic Data (2021), *Stock Market Turnover Ratio (Value Traded/Capitalization) China*, 21 Ekim 2019, [Erişim: 9.01.2021, <https://fred.stlouisfed.org/series/DDEM01CNA156NWDB>]

FRED Economic Data (2021), *Stock Market Turnover Ratio (Value Traded/Capitalization) Turkey*, 21 Ekim 2019, [Erişim: 9.01.2021, <https://fred.stlouisfed.org/series/DDEM01TRA156NWDB>]

FRED Economic Data (2021), *Stock Market Turnover Ratio (Value Traded/Capitalization) Brazil*, 21 Ekim 2019, [Erişim: 9.01.2021, <https://fred.stlouisfed.org/series/DDEM01BRA156NWDB>]

Fred Economic Data (2021), *Bank's Return on Equity for India*, [Erişim: 01.10.2021, <https://fred.stlouisfed.org/series/DDEI06INA156NWDB>]

FRED Economic Data (2021), *Stock Market Total Value Traded to GDP for Brazil*, 21 Ekim 2019, [Erişim: 9.01.2021, <https://fred.stlouisfed.org/series/DDDM02BRA156NWDB>]

FRED Economic Data (2021), *Stock Market Total Value Traded to GDP for China*, 21 Ekim 2019, [Erişim: 9.01.2021, <https://fred.stlouisfed.org/series/DDDM02CNA156NWDB>]

FRED Economic Data, *Stock Market Total Value Traded to GDP for India*, 21 Ekim 2019 [Erişim: 9.01.2021, <https://fred.stlouisfed.org/series/DDDM02INA156NWDB>]

FRED Economic Data (2021), *Stock Market Total Value Traded to GDP for Russian Federation*, 21 Ekim 2019, [Erişim: 9.01.2021, <https://fred.stlouisfed.org/series/DDDM02RUA156NWDB>]

FRED Economic Data (2021), *Stock Market Total Value Traded to GDP for Turkey*, 21 Ekim 2019, [Erişim: 9.01.2021, <https://fred.stlouisfed.org/series/DDDM02TRA156NWDB>]

FTSE Russel Factsheet (2021), *FTSE Emerging Index*, Temmuz 2021, [Erişim: 18.09.2021, <https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKEwj00-HXtMbvAhVIxoUKHe5oDsAQFjANegQIHxAD&url=https%3A%2F%2Fresearch.ftserussel.com%2FAnalytics%2FFactsheets%2FHome%2FDownloadSingleIssue%3FissueName%3DAWALLE%26IsManual%3Dfalse&usg=AOvVaw3fpH8WEpyBzFBp1cKZsOZi>]

Ganiev J. (2014), Küreselleşme, Finansal Piyasalar ve Kriz, *İktisat Politikası Araştırmaları Dergisi*, 1(2),118-122.

Gazel S. (2017), Hisse Senedi Piyasalarında İşlem Hacmi ve Volatilite İlişkisi: Kırılgan Beşli Ekonomiler zerine Bir İnceleme, *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 13(2), 347-364.

Gitmez E. (2013), *Brezilya lke Raporu*, Karacadağ Kalkınma Ajansı şanlıurfa Yatırım Destek Ofisi, Ağustos 2013, şanlıurfa.

Goldfajn I. (2000), “The Swings in Capital Flows and the Brazilian Crisis”, *Texto Para Discussao* No. 422, Nisan 2000.

Göcen C.E. & Kaya O. (2021), Yükselen Gçlerin Ekonomilerinde Dış, Ticaretin Etkisi: BRICS rneği, *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(44), 49-71.

Gzgr G. (2008), *Finansal Türev Piyasaları: Forward, Futures, Opsiyon ve Döviz zerine Bir Uygulama*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Bölümü, İstanbul.

Gülhan . & Uzunlar E. (2011), Bankacılık Sektöründe Kârlılığı Etkileyen Faktörler: Türk Bankacılık Sektörüne Yönelik Bir Uygulama, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15 (1): 341-368.

Güloğlu B. & Altunoğlu E. (2002), Finansal Serbestleşme Politikaları ve Finansal Krizler: Latin Amerika, Meksika, Asya ve Türkiye Krizleri, *İ.. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 1(27), Ekim, 107-134.

- Günel M.** (2012), *Para Banka ve Finansal Sistem*, Berikan Yayınevi, 4.Baskı, Ankara.
- Güney A.** (2017), *Banka İşlemleri*, Beta Yayınları, 10. Baskı, İstanbul.
- Güngör, B.** (2007), Türkiye’de Faaliyet Gösteren Yerel ve Yabancı Bankaların Kârlılık Seviyelerini Etkileyen Faktörler, *İşletme ve Finans Dergisi*, 258(9), 41-61.
- Gürkan S.** (2020), Finansal Piyasalar, Yıldırım D. & Çevik İ.(ed.), *Para Bankacılık ve Finansal Sistem*, Ekin Yayınevi, 2.baskı, Bursa.
- Gürsoy M.** (2009), *Ekonomik ve Finansal Krizler Dünyü ve Bugünü*, İstanbul: MG Yayınları.
- Güvel A.E. & Öndaş A.** (2006), *Sigortacılık, Seçkin kitapevi*, 3.baskı, Ankara.
- Halişçelik E.** (2017), Yükselen Ekonomilerde Büyümeden Yoksullarda Faydalanyor mu?, *Karatahta İş Yazıları Dergisi*, (7), 1-42.
- Harman N.** (2006), *Finansal Piyasalarda Küreselleşme*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme bölümü, İstanbul.
- Halişçelik E.** (2015), *Bin Yıl Kalkınma Hedefleri ve Yoksul Odaklı Büyüme: Yükselen Ekonomiler Üzerine Ampirik Bir Analiz*, (Doktora Tezi), Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Maliye Bölümü, Ankara.
- IMF Data** (2021), *FSD (Financial Soundness Indicators)*, [Erişim: 24.11.2021, <http://fsi.imf.org/CountryPage.aspx>]
- IMF (International Monetary Fund)** (2021), *World Economic Outlook Database, October 2021*, [Erişim: 01.01.2022, <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/weo-database/2021/October/select-subjects?c=223,924,534,922,186.#>]
- IMF** (2019), *Bir Bakışta IMF*, 22 Mart 2019, s.1-4.
- IMF** (2021), Unconventional Monetary Policies in Emerging Markets and Frontier Countries, *IMF Working Paper, Strategy, Policy, and Review Department*, January 2021, [Erişim: 15.02.2021, <https://www.imf.org/en/Publications/WP/Issues/2021/01/22/Unconventional-Monetary-Policies-in-Emerging-Markets-and-Frontier-Countries-50013>]
- İçke T. B.** (2021), *Uluslararası Finans*, İstanbul Üniversitesi Auzef, Kamu Yönetimi Bölümü, 79-100.
- İlhan A.** (2019), Türkiye’deki İşletme Gruplarının Çeşitlendirme Stratejilerinin Çeşitlenme Düzeyleri ve Borsaya Kote Olmaları Bakımından Karşılaştırılması: Eski ve Yeni Dönem İşletme Grupları, *İğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 18 (2019), 435-459.

İnanç E. (2006), *Sigorta şirketlerinde, Hayat Dışı Branşlarda, iş Geliştirme Yöntemleri ve Uygulama çalışması*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü, Sigortacılık Anabilim Dalı, İstanbul.

İslamoğlu M. (2019), Sermaye Piyasası Araçları, Kaya F.(ed.), *Sermaye Piyasaları ve Finansal Kurumlar*, Beta Yayınları, 1.baskı, İstanbul.

Kandemir O. (2015), Dünyada ve Türkiye’de Bankacılığın Tarihsel Gelişimi, Kaya F.(ed.), *Bankacılık Giriş ve İlkeleri*, Beta Yayınları, 4. baskı, İstanbul.

Karakurt B. (2016), Küresel Krizin Etkilerini Azaltmada Mali Yönetişimin Rolü: BRICS Ülkeleri Örneği, *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 12(2), 185-212.

Karaman D. (2011), Sigorta ve Risk Kavramları, Kaya F. (ed.), *Sigortacılık*, Beta Yayınları, 2.Baskı, İstanbul

Kaya T. Y. (2002), Türk Bankacılık Sektöründe Karlılığın Belirleyicileri: 1997-2000, *BDDK Mali Sektör Politikası Dairesi Çalışma Raporları*, (1), 1-16.

Kaygusuz M. (2012), *Finansal Yönetim ve Finansal Piyasalar*, Ekin Kitapevi, Bursa.

Keskiner T. (1998), *Az gelişmiş Ülkelerde Uygulanan Sanayileşme Politikaları {Örnek: Güney Kore} Asya Krizi Ve Türkiye’ye Etkileri*, (yayınlanmamış) Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.

Keynes J.M. (2012), *Para Üzerine Bir İnceleme*, Cihan Gerçek (çev.), Kültür Yayınları, 1.baskı, İstanbul

Koç E. & Şenel M.C. & Kaya K. (2018), Dünyada ve Türkiye’de Sanayileşme II-Yapısal Sorunlar, İstihdam ve İşsizlik, *Mühendis ve Makine*, 59(691), 15-43.

Konu A.K. & Gedikoğlu E. (2019), Gelişen Piyasa Ekonomileri (Rusya, Polonya ve Çekya), Mete M. & Mermertaş F.(ed.), *Gelişen Piyasa Ekonomisi*, Nobel Kitap, Ankara.

Krugman P. (1994), Does Third World Growth Hurt First World Prosperity?, *Harvard Business Review*, s.153.

KPMG (2019), *Invest In Turkey*, [Erişim: 04.05.2020, <https://assets.kpmg/content/dam/kpmg/tr/pdf/2019/07/investment-in-turkey-2019.pdf>]

Kılıç Y. (2020), Finansal Piyasalarda Balon Varlığının Test Edilmesi: BRICS-T Ülkeleri Örneği, *Bankacılık ve Sermaye Piyasası Araştırmaları Dergisi*, BSPAD,4(9), 11-22.

Kılınç, F. E. (2009). *Türk Sigortacılık Sektörünün Veri Zarflama Analizi Yöntemi ile Etkinliğinin Araştırılması* (Master's thesis), Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.

Kubilay M. (2019), *Yükselen Piyasa Ülkelerinde Hisse Senedi Tahvil ve Döviz Piyasalarının Küresel Etkilere Duyarlılığı*, (Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi, Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü, Bankacılık Anabilim Dalı, İstanbul.

Kuşçu S. (1996), *Sigorta Talep Teorisi ve Türkiye Uygulaması*, Erzurum.

Kuzucu S. (2014), *Türk Bankacılık Sektöründe Yoğunlaşma ve Rekabet İlişkisinin Değerlendirilmesi*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi, Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü, Bankacılık, İstanbul.

Parasız İ. (2012), *Finansal Kurumlar ve Piyasalar*, Ezgi Kitapevi, 2.Baskı, Bursa.

Parasız İ. (2009), *Para Banka ve Finansal Piyasalar*, Ezgi Kitapevi, 9.Baskı, Bursa.

Reis G.& Kılıç Y. & Buğan F. (2016), Banka Karlılığını Etkileyen Faktörler: Türkiye Örneği, *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 72(72), 21-36.

Mercan A.N. (2019), *Gelişen Piyasa Ekonomileri (Arjantin, Meksika ve Brezilya)*, Mete M. & Mermertaş F.(ed.), *Gelişen Piyasa Ekonomisi*, Nobel Kitap, Ankara.

Mishkin F.S. & Serletis A. (2011), *The Economics of Money, Banking, and Financial Markets*, Pearson Canada, Canada Inc., (4), Toronto, Ontario.

Mishkin F.S. & Eakins S.G. (2009), *Financial Markets and Institutions*, Sixth Edition, Pearson Education, Boston.

Moody's, (2020), Endeks, [Erişim: 10.05.2020
<http://www.thehindubusinessline.in/2003/02/10/stories/2003021000040900.htm>]

Molyneux P. ve Thornton J. (1992), Determinants of European Bank Profitability: A Note, *Journal of Banking and Finance*, 16(6), 1173-1178.

Moskin A.R (1988), The Third World Asks for a Fair Deal, *World Press Review*, s.33-34.

MSCI (2019), Jean-Maurice Ladure, *Emerging Market Country Allocation Natters*, Kasım 2019, [Erişim: 18.03.2021, <https://www.msci.com/www/blog-posts/emerging-market-country/01633427946>]

OECD WORLD DATA (2020), [Erişim 07.12.2020, <https://oec.world/tr/profile/country/rus/>]

Okuyan ve Karataş (2017), Türk Bankacılık Sektörünün Kârlılık Analizi, *Ege Acedemic Review*, 17(3), 1-2.

Ovalı M. (2019), *Ülke Kredi Derecelendirmesi ve Borsa Endeksleri Üzerine Etkisi: T-Brics Ülkeleri Örneği*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Bölümü, Isparta.

Öçal T. & Çolak Ö.F. (1999), *Finansal Sistem ve Bankalar*, Nobel Kitapevi, 1.baskı, Adana.

Övenç G. (2018), *Yükselen Ekonomilerde Kalıcı Sorunlar*, Yalın Yayıncılık, İstanbul.

Öz, S. (2010). BRIC ülkelerinde ekonomik gelişmeler: neden Ayrı Bir Grup?, *TÜSİAD-Koç Üniversitesi Ekonomik Araştırma Forumu Politika Notu*, 10(15), 1-6.

Özatay, F. (2009). *Finansal Krizler ve Türkiye*, Doğan Kitap, 1. Basım, İstanbul.

Özdemir K. (2007), *Gelişmekte Olan Ülkelerde Finansal Krizler ve Erken Uyarı Sistemleri: Markov Geçiş Modellemesi*, (Yayımlanmamış) Doktora Tezi, Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.

Özerol H. (2004), *Finansçı Olmayanlar İçin Finansçı Olmak*, Elma yayımları, 1.baskı, Ankara.

Özerol H. (2007), *Piyasaları Okumak*, Elma Yayımları, 2.baskı, Ankara.

Özkaya H.G. (2018), *Gelişmekte Olan Ülkelerde Tasarrufları Etkileyen Değişkenler ve Bankacılık İlişkisi: Panel Veri Analizi*, (Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi, Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü, Bankacılık Anabilim Dalı, İstanbul.

Özuren B. (2010), *Temel Performans Göstergeleri İle Türkiye'deki Hayat Dışı Sigorta Şirketlerinin Karşılaştırmalı Analizi*, Marmara Üniversitesi, Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü, Sigortacılık Anabilim Dalı, İstanbul.

Öztürk N. (2011), *Para Banka Kredi*, Ekin Yayınevi, Bursa.

Özyalçın Z. C. (2017), *Türk Sigorta Sektörünün Gelecek Perspektifi: Sorunsuz Çözüm Önerileri Üzerine Bir Araştırma*, İstanbul Ticaret Üniversitesi, İstanbul.

Saltoğlu B. (2015), *Türev Araçlar Piyasalar ve Risk Yönetimi*, Boğaziçi Üniversitesi ve Risktürk, İstanbul.

Samuelson P. & Nordhaus W.D. (1992), *Economics*, N.Y. MCGAW-HILL EDITIONS, Newyork.

- Saraiva M.** (2017), CCSI, *Emerging Market Multinationals and CSR Reporting Practices*, Ağustos 2017, s.5. [Erişim: 18.03.2021, https://infogram.com/_/9fZJTU54gKDCQbQseh0c]
- Saray O. & Gökdemir L.** (2007), Çin Ekonomisinin Büyüme Aşamaları (1978-2005), *Journal of Yaşar University*, 2(7), 661-686.
- Saygı N.** (2019), *Sigorta Sektöründe Nakit Akışları İle Hisse Senedi Getirileri Arasındaki İlişki ve Bir Uygulama*, Master's thesis, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- S&P Global** (2021), *About S&P Global Platts*, [Erişim: 18.03.2021, <https://www.spglobal.com/platts/en/about>]
- S&P Global Dow Jones Indices** (2019), *S&P Dow Jones Indices' 2019 Country Classification Consultation*, Ağustos 2019, New York, [Erişim: 18.03.2021, https://www.spglobal.com/spdji/en/documents/indexnews/announcements/20190813-975759/975759_spdji2019countryclassificationconsultation8.13.2019-english.pdf]
- SPK** (2021), *Gayrimenkul Yatırım Ortaklıkları Tanıtım Rehberi*, [Erişim:13.02.2021, <https://www.spk.gov.tr/Sayfa/AltSayfa/409>]
- SPK** (2016), *Menkul Kıymet Yatırım Ortaklığı*, Haziran 2016, Tuna Dijital, Ankara.
- SPL** (2017), *Finansal Piyasalar*, Sermaye Piyasası Kurumu, 31 Aralık 2017.
- Statista** (2021), Return on equity of banks in China from 2007 to 2017, 11 Mayıs 2021 [Erişim: 01.10.2021, <https://www.statista.com/statistics/278023/return-on-equity-of-banks-in-china-since-2007/>]
- Statista** (2021), Number of commercial banks in China, Daniel Slotta, 5 Temmuz 2021 [Erişim: 21.11.2021, <https://www.statista.com/statistics/1172110/china-number-of-commercial-banks/#statisticContainer>]
- Syzdykova A.** (2017), Bric Ülkelerinde Petrol Fiyat Değişimleri ve Cari İşlemler Dengesi İlişkisi, *Uluslararası Yönetim ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(8), 25-38.
- Syzdykova A.** (2018), Petrol Fiyatlarının Bric Ülkelerinin Borsalarına Etkisi, *Uluslararası Ekonomi, İşletme ve Politika Dergisi*, 2 (1), 1-20.
- Swiss Re Institute** (2021), *Sigma Explorer Insurance Data*, [Erişim:12.12.2021, <https://www.sigma-explorer.com>]
- Szczurek M.** (2003), *International Liquidity and Currency Crisis Costs*. Currency Crises in Emerging Markets. Ed.: Marek Dabrowski, Dordrecht: Kluwer Academic Publishers.

Şahin H. (2000), *Türkiye Ekonomisi*, Ezgi Kitapevi, 6.baskı, Bursa.

Şahin E.E. (2020), Bankacılık Endeksi ile Seçilmiş Makroekonomik Faktörler Arasındaki Asimetrik İlişki, *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 34(2), 351- 369.

Şenol M. (2017), *Bankalar İçin Stres Testleri*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Ticaret Üniversitesi, Finans Enstitüsü, Sermaye Piyasası Anabilim Dalı, İstanbul.

Şıklar İ. (2004), *Finansal Ekonomi*, Anadolu Üniversitesi Yayınları, 1.baskı, Eskişehir.

Şimşek M. (2016), Borsa İstanbul (BIST) ve BRICS Ülkelerinin Hisse Senedi Piyasalarının İlişkisi Üzerine Bir İnceleme, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, Ekonomi & İşletme Özel*, 5(3), 520-536.

Şimşek M. (2005), Çin Halk Cumhuriyetinin Dünya Ticaret Örgütüne(WTO) Üyeliğinin Ekonomik Etkileri ve Çin'in Geleceğine ilişkin Senaryolar, *Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 12(2), 79.

Taş S. & İspiroğlu F. (2017), Yükselen Piyasa Ekonomileri Üzerine Bir Değerlendirme, *KSÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(2), 231.

T.C. Ticaret Bakanlığı (2019), *Brezilya*, [Erişim: 05.01.2020, <https://ticaret.gov.tr/yurtdisiteskilati/guney-amerika/brezilya/ulke-profil/genel-ekonomik-durum>]

T.C. Ticaret Bakanlığı (2018), *Çin*, [Erişim: 05.01.2020, <https://ticaret.gov.tr/yurtdisiteskilati/dogu-asya/cin-halk-cumhuriyeti/ulke-profil/genel-ekonomik-durum>]

T.C. Ticaret Bakanlığı (2018), *Hindistan*, [Erişim: 05.01.2020, <https://ticaret.gov.tr/yurtdisiteskilati/guney-asya/hindistan/ulke-profil/genel-ekonomik-durum>]

T.C. Ticaret Bakanlığı (2019), *Rusya*, [Erişim: 05.01.2020, <https://ticaret.gov.tr/yurtdisiteskilati/avrupa/rusya-federasyonu/genel-bilgiler>]

T.C. Dış İşleri Bakanlığı (2019), *Brezilya*, [Erişim: 05.01.2020, <http://www.mfa.gov.tr/brezilya-ekonomisi.tr.mfa>]

T.C. Dış İşleri Bakanlığı (2019), *Brezilya*, [Erişim; 05.01.2020, <http://www.mfa.gov.tr/brezilya-siyasi-gorunumu.tr.mfa>]

T.C. Dış İşleri Bakanlığı (2019), *Çin*, [Erişim; 05.01.2020, <http://www.mfa.gov.tr/cin-halk-cumhuriyeti-kunyesi.tr.mfa>]

T.C. Dış İşleri Bakanlığı (2019), *Hindistan*, [Erişim; 05.01.2020, <http://www.mfa.gov.tr/hindistan-ekonomisi.tr.mfa>]

T.C. Dış İşleri Bakanlığı (2019), *Hindistan*, [Erişim; 05.01.2020, <http://www.mfa.gov.tr/hindistan-siyasi-gorunumu.tr.mfa>]

T.C. Dış İşleri Bakanlığı (2019), *Rusya*, [Erişim; 05.01.2020, <http://www.mfa.gov.tr/rusya-ekonomisi.tr.mfa>]

T.C. Dış İşleri Bakanlığı (2019), *Rusya*, [Erişim; 05.01.2020, <http://www.mfa.gov.tr/rusya-siyasi-gorunumu.tr.mfa>]

Tuna A. (2020), *Finansal Ekonomi*, [Erişim 01.02.2020, https://cdnacikogretim.istanbul.edu.tr/auzefcontent/20_21_Guz/finansal_ekonomi/2/index.html#konu-2]

Tunca Z. (2011), *Makro İktisat*, Geçit Kitapevi, 1. baskı, İstanbul.

Tunay N. (2012), Yükselen Ekonomilerde Sigortacılık Üzerine Tespitler ve Türkiye Üzerine Çıkarımlar, *2011 Uluslararası Finans Sempozyumu*, Marmara Üniversitesi, Yalın Yayıncılık, İstanbul, s.142.

Tunalı H. (2011), *Finansal Piyasalar ve Kurumlar*, Üniversitesi AUZEF, İktisat Bölümü, İstanbul.

TUIK (2020), Sayı: 33705, Yayın tarihi: 04.02.2020, [Erişim: 04.05.2020, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Adrese-Dayali-Nufus-Kayit-Sistemi-Sonuclari-2019-33705>]

TUIK (2019), *Yıllık Sanayi ve Hizmet İstatistikleri*, Sayı:33599, 27 Ağustos 2020, [Erişim: 20.12.2020, <https://tuikweb.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=33599>]

TBB (2021), Türkiye Bankalar Birliği İstatistiki Raporlar 2021 [Erişim: 21.11.2021, <https://www.tbb.org.tr/tr/bankacilik/banka-ve-sektor-bilgileri/istatistiki-raporlar/59>]

TBB (2017), *Türkiye Bankalar Birliği, Bankacılık Sisteminde Banka, Çalışan ve Şube Sayıları*, Aralık 2017 [Erişim: 21.11.2021, [https://www.tbb.org.tr/Content/Upload/istatistikiraporlar/ekler/896/Banka_Calisan_ve_Sube_Sayilari-Aralik_2017_\(pdf\).pdf](https://www.tbb.org.tr/Content/Upload/istatistikiraporlar/ekler/896/Banka_Calisan_ve_Sube_Sayilari-Aralik_2017_(pdf).pdf)]

TBB (2017), *Bankacılık Sisteminde Banka, Çalışan ve Şube Sayıları* Aralık 2016, Türkiye Bankalar Birliği, Şubat 2017, Ankara.

TBB (2015), *Türkiye'de Bankacılık Sistemi Banka, Şube ve Personel Sayıları Aralık 2014*, Türkiye Bankalar Birliği, Nisan 2015.

TBB (2013), Türkiye'de Bankacılık Sistemi Banka, Şube ve Personel Sayıları Aralık 2012, Türkiye Bankalar Birliği, Ocak 2013.

TBB (2011), Türkiye'de Bankacılık Sistemi Banka, Şube ve Personel Sayıları Aralık 2010, Türkiye Bankalar Birliği, Ocak 2011.

TBB (2009), Türkiye'de Bankacılık Sistemi Banka, Şube ve Personel Sayıları Aralık 2008, Türkiye Bankalar Birliği, Ocak 2009.

TSPB (2021), *Finansal Piyasalar*, 15-47 [Erişim: 12.6.2021, https://www.tspb.org.tr/wp-content/uploads/2015/06/2_finansal_piyasalar_2013.pdf]

TSPAKB (2011), *Dünyada Borsa Şirketleşmeleri, Satın Alma ve Birleşmeleri*, Türkiye Sermaye Piyasası Aracı Kuruluşları Birliği (TSPAKB), Birlik Yayın, No: 58, İstanbul.

Ural M. (2003) “Finansal Krizler ve Türkiye”, Dokuz Eylül Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, 18(1).

Uygurtürk H. (2020), *Finansal Piyasalar*, Yıldırım Ç.D. & Çevik İ.E. (ed.), *Para Bankacılık ve Finansal Sistem*, Ekin Yayınevi, 2.baskı, Bursa.

Uzun A. (2021), *KPMG Perspektifinden Sigortacılık Sektörüne Bakış*, KPMG Türkiye, İstanbul.

Vlasov S. (2011), Russian fiscal framework: past, present and future. Do we need a change? Bofit Online, 5, 1-30.

Yalçın E. (2008), *Brezilya ve Türkiye Ekonomilerinin Benzerliği: Gerçek Mi Yanılsama Mı?*, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası İletişim ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü, Ankara.

Yanık K. & Şenel K. (2005), *Finansal Yönetim*, Sermaye Piyasası Faaliyetleri İleri Düzey Lisansı Eğitimi, SPK, s.49-67.

Yardımcıoğlu M. (2014), *Yükselen Piyasa Ekonomileri ve İş Yapabilirlik Endeksi Karşılaştırması*, Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Kahramanmaraş.

Yıldırım O. (2020), *Finansal Sisteme Teorik Bir Yaklaşım ve Türkiye’de Finansal Sistem*, *Uluslararası Bankacılık, Ekonomi ve Yönetim Araştırmalar Dergisi*, 3(2), s.78.

Yılmaz S. (2012), *Makroekonomik Teoride Yatırım Büyüme ve Enflasyon*, Beşir kitapevi, İstanbul.

Yılmaz Ö. (2018), *BRICS Ekonomilerinin Makroekonomik Performanslarının Değerlendirilmesi*, Mete M. & Bozgeyik Y., *Yükselen Piyasalar Ekonomisi*, Ekin Yayınevi, Bursa.

Yücememiş ve Sözer (2011), *Bankalarda Takipteki Krediler: Türk Bankacılık Sektöründe Takipteki Kredilerin Tahminine Yönelik Bir Model Uygulaması*, Garanti Bankası.

WORLD BANK (2019), *Doing Business 2019 Training for Reform*, A World Bank Group Flagship Report, 16.th edition, [Erişim:07.02.2020,https://www.doingbusiness.org/content/dam/doingBusiness/media/Annual-Reports/English/DB2019-report_web-version.pdf]

World Bank (2020), *Country: Turkey*, [Erişim: 12.01.2020, <https://www.worldbank.org/tr/country/turkey/overview#3>]

World Bank (2019), [Erişim:14.09.2019 , <https://www.worldbank.org/tr/country/turkey/overview#3>]

World Bank Data (2021), *Market capitalization of listed domestic companies (current US\$)*, World Federation of Exchanges database, License: CC BY-4.0 [Erişim: 9.01.2021, <https://data.worldbank.org/indicator/CM.MKT.LCAP.CD?end=2020&locations=RU&start=2006>]

World Bank Data (2021), *Listed domestic companies total*, World Federation of Exchanges database, License: CC BY-4.0, [Erişim: 9.01.2021, https://data.worldbank.org/indicator/CM.MKT.LDOM.NO?end=2017&locations=IN-BR-TR-RU-CN&name_desc=false&start=2007&view=chart]

World Bank Data (2021), *Stocks traded, total value (current US\$)*, World Federation of Exchanges database, License: CC BY-4.0, [Erişim: 9.01.2021, <https://data.worldbank.org/indicator/CM.MKT.TRAD.CD?end=2017&locations=IN-BR-RU-TR-CN&start=2007>]

World Bank Data (2021), *Stocks traded, total value (% of GDP)*, World Federation of Exchanges database, License: CC BY-4.0, [Erişim: 9.01.2021, <https://data.worldbank.org/indicator/CM.MKT.TRAD.GD.ZS>]

World Bank Data (2021), *Market capitalization of listed domestic companies (current US\$)* Russia, World Bank TC Data 360, [Erişim: 21.12.2021, https://tcdata360.worldbank.org/indicators/CM.MKT.LCAP.CD?country=RUS&indicator=1549&viz=line_chart&years=2011,2020]

World Bank Data (2021), *Stocks traded, turnover ratio of domestic shares (%)*, World Federation of Exchanges database, License: CC BY-4.0, [Erişim: 21.12.2021,

<https://data.worldbank.org/indicator/CM.MKT.TRNR?end=2020&locations=RU-TR-IN-BR-CN&start=2006>]

World Bank Data (2021), *Gini index (World Bank estimate)- Brazil, China, Russian Federation, Turkey* [Erişim: 25.06.2021, <https://data.worldbank.org/indicator/SI.POV.GINI?end=2019&locations=BR-CN-RU-TR&start=2009>]

World Bank Data (2022), *World Federation of Exchanges Database*, [Erişim: 01.15.2022, <https://data.worldbank.org/indicator/CM.MKT.LCAP.CD?end=2020&locations=RU&start=2000>]

www.listofcountriesoftheworld.com (2021), *Countries of the world ordered by land area*, [Erişim: 10.01.2021, <https://www.listofcountriesoftheworld.com/area-land.html>]